

ALANYA
AKADEMİK
ALANYA
ACADEMIC
REVIEW
BAKIS
5

ISSN NO: 2547-9733
VOLUME 3, ISSUE 1, YEAR 2019

ALANYA AKADEMİK BAKIŞ

ALANYA ACADEMIC REVIEW

ISSN 2547-9733

Cilt 3, Sayı 1, Yıl 2019

Volume 3, Issue 1, Year 2019

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Ahmet PINARBAŞI

Rektör / Rector

**Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi /
Alanya Alaaddin Keykubat University**

Editör / Editor

Doç. Dr. Kemal VATANSEVER

Editör Yardımcısı / Editorial Assistant

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIRIM

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Aydın SARI Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Zafer ERDOĞAN Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan AYGÖREN Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ORGAN Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Y. YAHYAGİL Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer TORLAK Rekabet Kurumu Başkanı
Prof. Dr. Şerafettin SEVİM Dumlupınar Üniversitesi

Yayın kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Cem Oktay GÜZELLER Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Funda Rana ADAÇAY Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Harun UÇAK Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr. Hüdai YILMAZ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal KANTARCI Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem TUNA Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nurullah UÇKUN Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Selim İNANÇLI Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman UYAR Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın KAYABAŞI Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice Gaye GENCER Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Güneş YILMAZ Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. İlyas SÖZEN İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu
Doç. Dr. Oğuz YILDIRIM Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. Rüştü YAYAR Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Doç. Dr. Volkan ÖNGEL Beykent Üniversitesi
Doç. Dr. Yiğit KAZANÇOĞLU Yaşar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aydın ÇEVİRGEN Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Alanya Akademik Bakış yılda üç kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayımlayan kurulu ve dergiyi bağlamaz.

Alanya Academic Review is a peer-reviewed international journal published three times a year. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of Alanya Academic Review.

Index:

Bu dergi, Creative Commons Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial- NoDerivatives 4.0 International License.

İletişim / Contact:

Alanya Akademik Bakış Editörlüğü
Kestel Merkez Mah. Sigorta Cad. 07425 ALANYA/ANTALYA
Tel: +90 (242) 510 61 00, Faks: +90 (242) 518 20 51
E-mail: alanyaacademic@gmail.com
Web: <http://dergipark.gov.tr/alanyaakademik>

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

	<u>Savfa</u>
Örgüt Kültürünün ve Örgütsel Adaletin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: Bir Devlet Üniversitesi Örneği – The Effect of Organizational Culture and Organizational Justice on Knowledge Sharing: Sample of a State University (Araştırma Makalesi)	
Faruk Kerem ŞENTÜRK, Yasin CARMAN	1-18
Yükseköğretimde Araştırmacı Seçiminde Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemlerinin Kullanılması: Bir İnceleme – Researcher Selection Problem in Higher Education By Using Multi Criteria Decision Making: A Case Study (Araştırma Makalesi)	
Emir Hüseyin ÖZDER, Neşet BEDİR, Tamer EREN	19-33
Failures of the export markets of the African mango to Europe: theoretical and empirical causes - Afrika Mangosunun Avrupa'ya İhraç Pazarlarındaki Zayıflıklar: Teorik ve Ampirik Nedenler (Research Article)	
Ferdinand OUEDRAOGO	35-47
Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Yerel Yönetimler-Merkezi İdare Arasında Görev ve Yetki Paylaşımının Sınırları – The Limits of Duty and Authority Sharing Between Local Governments– Central Administrations in Turkey within the Light of Constitutional Court Decisions (Araştırma Makalesi)	
Mehmet BOZTEPE	49-71
Euro Krizinin Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme – An Investigation on Reasons and Results of the Euro Crisis (Araştırma Makalesi)	
Caner Övşan ÇAKAŞ	73-84
Uluslararası Ticaret Akımlarının Oynaklığı: ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması Üyeleri Örneği – Volatility of International Trade Flows: Case of ASEAN Free Trade Agreement Members (Araştırma Makalesi)	
Yağmur SAĞLAM	85-97

Örgüt Kültürünün ve Örgütsel Adaletin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: Bir Devlet Üniversitesi Örneği¹

(Araştırma Makalesi)

The Effect of Organizational Culture and Organizational Justice on Knowledge Sharing: Sample of a State University

Doi: 10.29023/alanyaakademik.492117

Faruk Kerem ŞENTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü,
keremsenturk@duzce.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-3055-0797

Yasin CARMAN

Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, carman_yasin@hotmail.com

Orcid No: 0000-0003-2776-7714

Bu makaleye atıfta bulunmak için: Şentürk, F.K., Carman, Y. (2019). Örgüt Kültürünün ve Örgütsel Adaletin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: Bir Devlet Üniversitesi Örneği. *Alanya Akademik Bakış*, 3(1), 1-18.

ÖZET

Anahtar kelimeler:

Örgüt Kültürü,
Örgütsel Adalet,
Bilgi Paylaşımı

Makale Geliş Tarihi:
04.12.2018
Kabul Tarihi:
18.01.2019

Keywords:

Organizational
Culture
Organizational
Justice
Knowledge Sharing

Bu çalışmanın temel amacı, örgütlerdeki kültür tipleri ile adalet algılarının bilgi paylaşımı niyetine ve bilgi paylaşım niyetinin bilgi paylaşma tutumu üzerine etkisini belirlemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve araştırma verileri anket tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın evrenini Düzce Üniversitesi akademik ve idari personeli oluşturmaktadır. Düzce Üniversitesi Personel Daire Başkanlığından elde edilen verilere göre akademik ve idari personel sayısı 1765'tir. Araştırmada 322 ankete ulaşılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; örgüt kültürü tiplerinden hiyerarşi kültür tipinin, örgütsel adalet boyutlarından prosedürel adalet boyutunun bilgi paylaşma niyeti üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Son olarak bilgi paylaşım niyetinin ise bilgi paylaşma tutumu üzerinde pozitif yönde etkili olduğu saptanmıştır.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to determine the effects of culture types and perception of justice of the organization on intention to share knowledge within the organization. Furthermore, it is also aimed to detect the effects of intention of knowledge sharing on attitude toward knowledge sharing. In this research, quantitative research method was used and data were obtained by a questionnaire form. Duzce University academic and administrative staffs constitute universe of the research. According to the data obtained from the academic and administrative staffs, the total number of employees who constituting the population of the research is 1765. 322

¹ Bu çalışma Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı mezunu Yasin CARMAN'ın yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır.

surveys were reached in the research. According to the results of the analysis; hierarchy culture type, which is one of the organizational culture types, has the most effect on the intention to share knowledge by comparison other culture types. Also procedural justice, which is one of the dimensions of organizational justice, has effect on the intention to share knowledge when other organizational justice dimension has no effect. Lastly analysis revealed that intention to share knowledge has a positive effect on the attitude toward knowledge sharing.

1. GİRİŞ

Örgütsel davranış alanında örgüt kültürü, örgütsel adalet ve bilgi paylaşımı ile ilgili alan yazın incelendiğinde, örgütlerdeki bilgi paylaşım sürecinde örgüt kültürü ve örgütsel adalet kavramlarının karşılıklı etkileşimlerinin göz önünde bulundurulmasının, örgütleri daha etkili hale getirme konusunda önemli bir önkoşul olarak değerlendirildiği görülmektedir. Her örgütü karakterize eden özellikler farklıdır ve bu farklılığın asıl kaynaklarından birisi de örgüt kültürü kavramıdır. Örgütün kendisini gerek çalışanlarına gerek dış paydaşlarına tanıtmasında işletme içinde kullanılan dil, kuralların yoğunluğu, tercih edilen yönetsel yapı, iletişim türü, liderlik tarzı, gerçekleştirilen tören ve seremoniler gibi kültürel bileşenler önem arz etmektedir. Özellikle örgüt içinde adalet algısının kültürün bir parçası haline getirilmesi halinde iletişimin daha açık ve aktif hale gelebileceği ve bilgi paylaşım oranının artacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen araştırma kapsamında farklı örgüt kültürü tiplerinin ve adalet algılarının bilgi paylaşımı üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu başlık altında işletmeyi içeriden ve dışarıdan tanımlamada önemli bir unsur olan örgüt kültürü, işletme içindeki işleyişte çalışanların tatmin ve motivasyonlarına temel teşkil eden örgütsel adalet algısı ve günümüz işletmelerinin kaçınılmaz olarak yapmak zorunda oldukları bilgi paylaşımı konuları teorik çerçevede ele alınmaktadır.

2.1. Örgüt Kültürü

Sosyal bilimler alanında kültür olgusu ekseriyetle bilgi, inanç ve ananeleri içinde barındıran katılım olarak anılmaktadır. Bu tanımdaki bilgi ve hünerler, toplumu oluşturan üyelere karşı yararlı olmalarıdır. Bundan dolayı kültür, yaşam tarzının sınırlarını belirleyen bir olgu olarak da değerlendirilebilmektedir (Güvenç, 1991: 96).

İşletmeler belli bir ortamda hayatlarını devam ettirmektedirler. Bu ortamdaki bireylerin kendilerine has inanışları, algılama biçimleri ve farklı olaylara karşı farklı davranış kalıpları bulunmaktadır. İşletme açısından ortama ait kültürel algıyı anlamak son derece önemlidir. Fakat bir rekabet ortamı içinde faaliyetlerini devam ettiren işletmeyi, o ortamın nicelik ve nitelikleri, yasaları, çağın teknolojik getirilerine karşı uyumu da etkileyecektir. Dolayısıyla işletme nazarında kültür; gerçekleştirilen faaliyet tarzına ve yapılanların sonucuna etki eden, belli insanlarca bir araya gelerek oluşturulan, inanışlar, algılar, ananeler ve diğer kişiler oluşan ilişkilerden meydana gelmektedir (Köse vd., 2001: 222; Erdoğan, 1994: 111).

Örgüt kültürü; literatürde kullanılan diğer ismiyle kurum kültürü, aynı kurumda çalışanların tutum, inanç, varsayım ve beklentileri ile bireylerin davranışlarını ve bireyler arası ilişkilerini belirleyen faaliyetlerin nasıl yürütüldüğünü gösteren normlar denetimidir (Erengül, 1997: 25).

Örgüt kültürünün dış etkenlerle veya bizzat örgütün kendisi tarafından oluşturulduğuna dair farklı görüşler bulunmakla beraber her iki boyutun da örgüt kültürünün oluşumuna katkısının olduğu bir gerçektir. Yeni kurulan bir örgüt, bünyesinde topladığı içsel unsurlarla, etkisinde kaldığı bütün dışsal unsurların katkısıyla kendine has bir kültür oluşturmaya başlar (Genç, 1993: 301).

Örgüt içinde bireyler arası etkileşim modelleri, kullanılan dil, imge ve temalar gözlemlendikçe örgüt kültürünün özellikleri ortaya çıkacaktır. Toplumların tarihleri, kültürlerinin oluşumunda etkili olduğu gibi şirketlerin tarihleri ve geçirdikleri krizler örgüt kültürünün oluşmasında etkilidir. Ortak değerler, inançlar, ortak anlam ve anlayış örgüt kültürünün içeriğini oluştururlar (Gök, 2007: 42).

Örgüt kültürü öğrenilmiş veya daha sonra kazanılmış bir olgudur. Yazılı metin olarak görülmemektedir. Örgüte dâhil olan üyelerin düşünce yapılarında, idrak ve hafızalarındaki inanç ve beklentiler olarak yer almaktadır ve gruba sonradan dahil olanlar arasında paylaşabilecekleri niteliktedir (Eren, 2000: 122-123).

Örgüt kültürünü daha iyi anlayabilmek, uygulamada nasıl ele alındığını ve ölçümlendiğini kavrayabilmek amacıyla ortaya koyulan modellemeleri incelemek faydalı olacaktır.

2.1.1. Örgüt Kültürü Boyutları

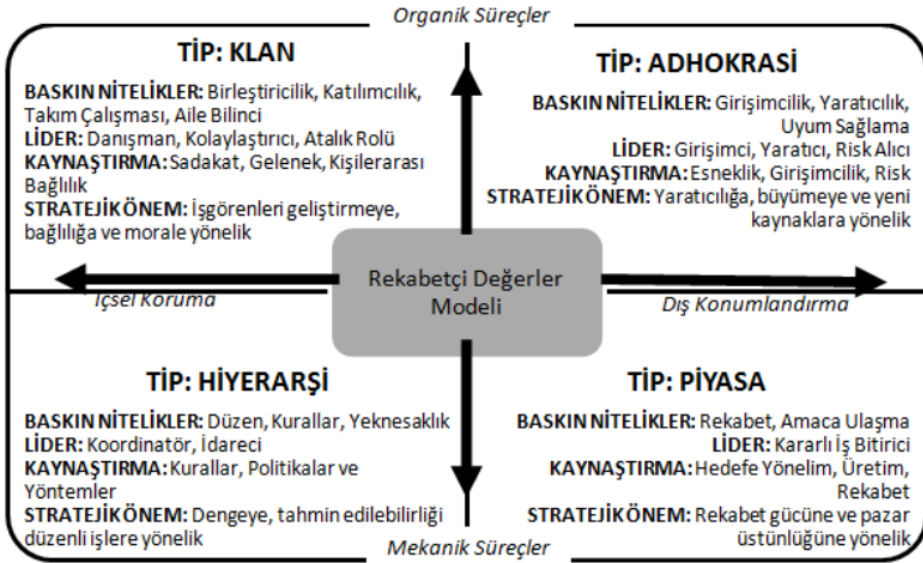
Araştırmacılar çevre şartlarının örgüt üzerinde etkisini ya da örgütün sahip olduğu yapısını oluşturan hiyerarşi, haberleşme, kontrol ve yetki gibi sistemlerin kullanılma tarzına ve şiddetine göre pek çok örgütün farklı kültürleri bünyesinde barındırdıklarını keşfetmişler ve bu keşifleri sonucunda ortaya koydukları kriterlere göre kendilerine ait modelleri oluşturmuşlardır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde Parsons'ın "AGIL" Modeli, Ouchi'nin Z Modeli, Peters ve Waterman'ın Modeli, Hofstede'in Modeli, Cameron ve Quinn'in Rekabetçi Değerler Yaklaşımı, Deal ve Kennedy'nin Modeli, Kilmann'ın Modeli ve Handy'nin örgüt kültürü modelleri karşımıza çıkmaktadır. Araştırma kapsamında Cameron ve Quinn'in "Rekabetçi Değerler Yaklaşımı" üzerinde durulmuştur.

Cameron ve Quinn'in (1999: 1) modelinin temelinde, örgütün etkinliği için kişilere ait olan normları ve örgütlerin neyi etkili yaptıkları soruları üzerine yapılan ampirik sonuçlar bulunmaktadır. Yazarlara göre kültür, normlar, varsayımlar ve yorumlamayla ifade edilebilmektedir. Unsurların ortak değerler altında toplanabileceğini belirten yazarlar, kültür tiplerinin de bu ayırmadan faydalanarak sınıflandırılabilceğini belirterek bir model geliştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Araştırmacılar geliştirdikleri bu model ile işletmenin finans bakımından başarısının yanı sıra örgüte dahil olan üyelerin beklentileri ve onları motive eden ücret, uygun çalışan yönetimi gibi uygulamaların da etkin yönetime dahil olduğunu belirtmektedir. İşletmelerin daha başarılı veya etkin stratejilerinin bulunması ve bunların uygulanması noktasında ise işi yapan çalışanların istek ve arzularına, bünyelerinde bulunan değişim ve yenilik yapma kapasitesiyle doğru orantılı olduğu sonucuna varmışlardır (Eren, 2000:131). Araştırmacılar, örgütün denetim yönelimli tepkileri ile iç ve dış odaklı işleyiş biçimlerinin etkileşimi sonucunda aşağıda açıklanan birbirinden farklı dört örgütsel kültürün oluştuğunu ileri sürmektedir (Çelik, 2000: 24).

Rekabetçi değerler modeli Klan, Adokrasi, Hiyerarşi ve Piyasa Kültürü olmak üzere 4 ayrı kültür tipinde tanımlanmaktadır. Bu kültür tipleri ise her biri kendi içinde baskın örgütsel

nitelikler, liderlik stilleri, kaynaştırma mekanizmaları ve stratejik önem gibi faktörler etrafında toplanmışlardır.

Kültür tarzlarının tanımlandığı şekil iki ana eksenenden meydana gelmektedir. Bu şekli oluşturan eksenlerden dikey olanı organik süreçlerin mekanik süreçlere yönelik yayılımına yer vermektedir. Organik süreçler işletmenin sahip olduğu esnekliğe, kendi bünyesinde oluşmasına değer verirken, mekanik süreç ise denetime, denge ve düzene esneklikten daha fazla önem göstermektedir. Organik ve mekanik süreçler birbirleriyle zıt özellikleri bünyelerinde barındırmaktadır. Yatay eksen ise dış konumlandırma ve dâhili koruma boyutlarını içermektedir. Dâhili koruma düzenleme ve bütünleşme çabalarını açıklarken daha çok pazar özelliklerine ve yeniliğe odaklanmakta ve bu iki boyutta birbirleriyle zıt özellik göstermektedirler (Eren, 2000: 132).

Şekil 1. Rekabetçi Değerler Modeli ve Örgüt Tipolojisi

Kaynak: Deshpande vd., 1993; Eren, 2000.

Klan Kültürü: Klan kültür boyutu, içe bakan, yakınlığın ve dayanışmanın önemli olduğu, örgüt içindeki bağlılığın ön planda olduğu, resmi olmayan denetim safhaları baskın olan örgüt türlerini tanımlamaktadır. Bu tür işletmeler birer aile gibidirler (Erdem, 2007: 66).

Klan kültür boyutunda örgüt yöneticisi akıl veren merci ve hatta aileden biri gibi düşünülür. Örgüt bünyesinde çalışanlar birbirleri arasında sadakate ve geleneği olmaya özen gösterirler. Elde edilebilecek başarımın kıstası olarak da müşterilerin duyarlılığı, müşteri veya müşteri adaylarının ilgisi olarak kabul edilebilir (İşcan ve Timuroğlu, 2007: 123).

Hiyerarşi Kültürü: Hiyerarşi kültür boyutu endüstri camiasında uzun yıllar yaşamını devam ettirmiş örgütlerde görülebilen kültür boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örgüt kültürünün odak noktası içsel organizasyon ve temel vurgusu ise istikrardır. İşletme mevcut düzenin ve uygulamaların istikrarlı bir şekilde yürütülmesi amacıyla çalışanlarını güvenlik, emirler, kurallar ve düzenlemeler ile motive etmeye çalışmaktadır. Bu kültürdeki liderler

tutucu ve tedbirli olmayı tercih eder, teknik meselelere özel bir ilgi gösterirler. Kültürün işletme içindeki tesiri kontrol mekanizmaları, istikrarın sürdürülmesi ve etkinlik faaliyetleri ile sürdürülemeye çalışılmaktadır (Denison ve Spreitzer, 1991: 6). Ayrıca iş süreçlerinde aksama yaşamamak için ölçümleme, dokümantasyon ve bilgi yönetimine özel ilgi gösterilir (DiPadova ve Faerman, 1993). Belli resmi kalıplar içinde bulunmayı sağlar. Örgütte mevcut düzeni sürdürmek çok önemlidir. Uzun vadede verimlilik ve duraganlıkla ilgilenilir (Özenli, 2006: 22).

Adokrazi Kültürü: Adokrazi kültür boyutu, enformasyonun fazla yüklenmesi ya da belirsizlik karşısında esneklik, uyum ve yeniliği özendirir. Örgütsel bütünlük ve danışmanlık düşük seviyede olup kişisel gelişim ve inovasyon özendirilmekle birlikte bu çalışanlardan beklenmektedir. Dinamikliğin yüksek olduğu bu boyutta kişilerin elde ettiği kazanımları, inovasyonu ve riski kabul etmeleri beklenmektedir. Adokrazi boyutunda işletmelerde kısa dönemden ziyade uzun dönemde yeni kaynakları bulma ve büyüme üzerinde yoğunlaşma görülmektedir. Bu boyutta başarı tek ve yeni ürün ya da hizmet olduğu zaman kabul edilen bir olgudur. İşletmenin ürettiği ürün ya da hizmette aldığı liderlik önemli sayılmaktadır. Danışmanlık şirketlerinde ve yazılım şirketlerinde adokrazi kültürü gözlemlenebilmektedir (İşcan ve Timuroğlu, 2007: 123).

Adokrazi kültür boyutunun geçerli olduğu işletmelerde girişimci, dinamik ve kendini geliştiren bir iş ortamı bulunmaktadır. Bireyler iş yaparken samimiyetle birlikte risk almayı da seven bir yapıda bulunmaktadırlar. Yöneticiler risk alan ve yenilikçi çalışanları özendirirler, onları ön plana çıkarırlar ve gereken önemi verirler. İşletme kişisel özgürlüğü ve girişimi özendirir. Bu kültür boyutunun gelişmesinde yöneticinin sergilediği davranış şekli, yeniliğe açık olması, girişimci bir kişiliği olması ve risk almaktan kaçınmayan bir yapıya sahip olması önemli bir etken olmaktadır (Kayalar ve Özmutaf, 2007: 166).

Piyasa Kültürü: Piyasa kültürü, dışa odaklanmayı, rekabet ortamını ve verimliliği önemseyen ancak denetim yönünü ve duraganlığı da bünyesinde bulunduran örgüt ortamlarını ifade ederken kullanılmaktadır (Erdem, 2007: 66).

Bu kültürde lider işletme performansı ve sonuçlarına odaklanır, kaynak dağılımında öncelikleri belirler ve işin bir an önce bitirilmesine önem verir (Hart ve Quinn, 1993). Ayrıca piyasa odaklı bir anlayışla stratejik analizlere ve stratejik liderlik özelliklerine değer verir (Panayotopoulou vd., 2003). Ürün yönelimli örgütlerde görülür. Kazanma arzusu ön plandadır ve uzun vadede yarışmacı etkinliklerle ölçülebilir hedeflere önem verilir. Başarı pazar payının artışı ile ölçülür (Özenli, 2006: 22).

2.2. Örgütsel Adalet

Adalet, bireylerin yaşadığı her dönemde ve uygarlıkta, hali hazırdaki toplumsal yaşantının vazgeçilmez bir unsuru olmuştur (Taşkıran, 2011: 3). Buna ek olarak, küreselleşen dünyada artan rekabet koşulları ve bilginin kazandığı yeni anlamlar, işletme çalışanlarının adalet algılarını daha fazla ön plana çıkartmıştır (Atalay, 2010: 41).

Üzerinde oldukça kapsamlı araştırmalar yapılarak yönetim literatürüne kazandırılan örgütsel adalet kavramı, çok farklı bilim dallarının kolektif çalışmaları sonucunda, farklı şekillerde tanımlanmıştır (Taşkıran, 2011: 93). Örgütsel adalet kavramı en sade anlatımıyla çalışanların işletmedeki adalet algılarının bütünüdür ve bu sebeple işletmenin bir azasının algısına göre son derece adaletli olan bir uygulama, bir başkasına karşı adaletli gelmeyebilmektedir

(Atalay, 2010: 42). Taşkıran (2011) konunun, “personellerin birimlerinde veya çalıştığı firmalarında kendilerine adaletli davranılıp davranılmadığına nasıl karar verdikleri ve bu kararların işle ilgili diğer etkenleri hangi yönde ve nasıl etkilediğiyle ilgili” olduğunu belirtirken Dinçer (2008) “İş görenlerin iş tutumlarını etkileyen, bireyin örgüt içerisinde iş bölümü, ücret ve dinlenme koşullarını da kapsayan uygulamalarla birlikte, örgüt içerisindeki sosyal etkileşim kalitesini belirleyen bir yapı” olarak kavramı tanımlamaktadır.

Bir kazanım adil olabilir, ancak ona ulaşmak için izlenen işlemler adil olmayabilir. Bunun için, yöneticiler sadece kararlarında değil aynı zamanda bu kararlara nasıl ulaştıkları konusunda da adil olmalıdırlar (Lambert, 2003: 157’den Akt. Eker, 2006: 18). Personellerin çalıştıkları ortam veya çalıştıkları şartlar yöneticilerin onlara adaletli veya adaletsiz davranıp davranmadığını gösteren bir yoldur. Bireyler, kendi buldukları ortamda adil bir şekilde davranış sergilenmediğini hissettiklerinde, faaliyet gösterdikleri işletmeye negatif davranışlar geliştirip, demoralize olup, çalıştıkları örgüte yönelik negatif algı ve tutumlar geliştirebilmektedir (Yıldırım, 2007: 256).

2.2.1. Örgütsel Adalet Boyutları

Örgütsel adalet kavramının algılanması yönündeki karmaşıklık birçok soruyu karşımıza çıkarmaktadır. Örneğin; örgüt içinde kararların nasıl alındığı, yöneticilerin çalışanları ne tür bir muameleye tabi tuttuğu veya nasıl bir ücret politikası izlediğine kadar bütün sorular örgütsel adalet kavramının içeriğindedir (Özkalp ve Kirel, 2013: 655). İlk araştırmalara bakıldığında Tyler ve Folger (1980) kavramı dağıtımsal ve prosedürel adalet olmak üzere iki boyutta incelenmiştir. Niehoff ve Moorman (1993) ise bu iki boyuta ilave olarak etkileşim adaleti boyutunu eklemiştir. Bu çalışmada Niehoff ve Moorman’ın ortaya koyduğu 3 boyutlu örgütsel adalet modeli kullanılmaktadır.

Dağıtımsal Adalet: İşletmeler mal veya hizmet üretmek kar elde edebilmek amacıyla girişimci tarafından maddi olan ve olmayan unsurlarla işgücünün bir araya getirilmesi neticesinde faaliyet göstermektedir. Örgütsel hedeflere ulaşabilmesi açısından eldeki maddi olan ve olmayan unsurların tahsisinde ve hedeflere ulaşılması halinde de elde edilen kazanımların tüm paydaşlara paylaşılmasında belirli yöntemlere başvurulmaktadır. Eldeki kıt kaynakların tahsisine ve kazanımların dağıtılmasına esas teşkil eden bu uygulamaların çalışanlar tarafından adil bir şekilde algılanma seviyesi ise dağıtımsal adalet algısını meydana getirmektedir (Yanık, 2014: 76). İşcan ve Naktiyok’a (2004) göre dağıtımsal adalet, karşılaşılan sonuçların ya da ödüllerin hakkaniyeti ile ilgili adalet algısıdır. Bu kurallara göre örgütsel kaynakların dağıtımı sonrasında hak ettiğini aldığını düşünen çalışanlar, daha olumlu davranışlar ve performanslar sergileyecektir.

Prosedürel Adalet: Prosedür adaleti, örgütsel kaynakların dağıtımını belirleyen prosedürlere yönelik algılanan adalet olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle prosedür adaleti, kazanımları belirlemede kullanılan yöntemler, araçlar ve süreçlere yönelik algılanan adalettir. Buna göre prosedür adaleti kavramı ile çalışanların örgütsel kararlarının adaletini tayin ederken, sadece bu kararların ne olduğu ile ilgilenmedikleri aynı zamanda bu kararları belirleyen prosedürlerle de ilgilendikleri savunulmaktadır. Prosedür adaleti, örgütlerde dağıtım adaletinin açıklayamadığı durumları ifade edebilmektedir (Çakmak, 2005: 31).

Ücret ile ilgili bir karara varırken amirin ya da örgütün takip ettiği politika ve prosedürlerin ne derece adil olduğu, bu politika ya da prosedürlere iş görenlerin ne derece güven duyduğu prosedürel adalet kavramının konularındadır (Doğan, 2002: 72).

Etkileşimsel Adalet: Etkileşimsel adalet boyutu, prosedürel adaletin daha kapsamlı şekilde ele alınmasıyla karşımıza çıkmakla birlikte örgütsel faaliyetlerin kişilere bakan tarafla ilgilenmektedir. Örgütsel adaletin üçüncü boyutu olan etkileşimsel adalet boyutu, adaletin ortaya çıktığı kaynakla ve adalete maruz kalanların aralarındaki iletişim aşamasının saygı, doğruluk ve nezaket çerçevesi altında değerlendirilip uygulanması esas amaç olarak algılanmaktadır (Işık vd., 2012: 255). Çalışanlar, yöneticiler tarafından alınıp uygulanan işlemlerin ne olduğunu ve bu işlemlerin uygulanması aşamasında kendilerine yöneticiler tarafından nasıl davranış sergilendiğine ve bu kararların yeterli düzeyde açıklanıp açıklanmadığına dikkat etmektedir. İşlemlerin uygulamaya konulma aşamasında çalışanların maruz kaldıkları bireyler arasındaki davranışların kalitelerine yönelik algıları, etkileşim adaletini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2004: 27).

2.3. Bilgi Paylaşımı

Bilgi, insanın etrafında olup bitenleri tam ve doğru olarak kavramasını sağlayan kişiselleştirilmiş enformasyondur. Bilgi, kendini düşünceler, öngörüler, sezgiler, fikirler, alınan dersler, uygulamalar ve yaşanan deneyimler şeklinde gösterir (Barutçugil, 2002: 10).

Bilgi paylaşımı, bir bireyin sahip olduğu bilgiyi diğerlerinin anlaması, benimsemesi ve kullanması için onlarla paylaşmasını içeren bir süreçtir (Ipe, 2003, 341). Bilgi paylaşımı; bilginin diğerleri ile değişimini ve yardımlaşmayı gerektiren bir dizi davranıştır. Bu dizi davranış enformasyon paylaşımından farklılık göstermektedir. Organizasyonun diğer aşamalarındaki tipik enformasyon aktarımlarından farklıdır. Bilgi paylaşımı karşılıklılık durumu içerir, enformasyon paylaşımı ise tek yönlüdür ve talep edilmeden verilme durumu vardır (Connelly ve Kelloway, 2003: 294).

Bilgi paylaşımında, temel olarak bilginin belli bir kaynaktan çıkarak belli bir hedefe ulaşması oldukça önemlidir. Bilgi paylaşımı bu yönüyle bilgi transferinden ayrılmaktadır. Çünkü bilgi transferinde bilginin dağıtımı söz konusudur ve hedefine ulaşmış olmadığı test edilmez. Ayrıca bilgi paylaşımında bilgiyi kabul edecek olan tarafın gönüllü olması gerekir. Yani bilgi paylaşımı taraflar arasında bir zorlama olmadan bireylerin kendi aralarında uzlaşmayla bilginin değişimi söz konusudur (Demirel ve Yeniçeri, 2007: 222). Dolayısıyla araştırma kapsamında bilgi paylaşımı; bilgi paylaşımına yönelik niyet ve tutum olarak iki bağımlı değişken şeklinde ele alınmıştır.

3. METODOLOJİ

Araştırmanın amacı, hedef kitlesi, verilerin toplanması ve değerlendirilmesinde daha objektif olunması gibi kriterlerle birlikte deneklerin kişisel özelliklerinin, örgütsel kültür ve adalet algısının, bilgi paylaşımı niyetinin ve tutumunun belirlenecek olması da nicel yöntemin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Verilerin toplanmasında sahip oldukları özellikleri bakımından anket tekniği kullanılmıştır. Metodoloji kapsamındaki diğer konulara aşağıda detaylı şekilde yer verilmiştir.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini bilgi üretme merkezi ve bilginin temel değer olduğu bir ortam olarak düşünülen Düzce Üniversitesi'nde çalışmakta olan akademik ve idari personeller oluşturmaktadır. Üniversitenin bilim üreten bir merkez oluşu ve bunu da paylaşarak gerçekleştirmesi temel tercih edilme nedenidir. Araştırma yapılırken evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Düzce Üniversitesi Personel Daire Başkanlığı'ndan

elde edilen personel sayısı dikkate alınmıştır. Verilen bilgilere göre Düzce Üniversitesi'nde çalışmakta olan 976 akademik personel ve 789 idari personel olduğu saptanmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda 1765 personelin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Tüm personellere ulaşmak için en az birer kez odalarına gidilmiş olup yaklaşık olarak 600 kişiyle konuşulmuş ve bunların 338 tanesi ankete katılmış ve 16 anket cevaplayıcıların anketi doldurmasından kaynaklanan sebeplerden dolayı değerlendirmeye alınmamış ve 322 personelin anketleri değerlendirilmeye alınabilmiştir.

Evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmış ancak bu amaca ulaşılamamıştır. Bu nedenle örneklem yoluna gidilmiştir. Öncelikle evreni temsil edecek örneklem sayısını tespit etmek amacıyla " $n = N.t.p.q / d2.(N-1)+t.p.q$ " (Karagöz, 2014) formülü uygulanmıştır. Alınan değerler formüldeki yerlerine koyulduğunda örneklem sayısı (n) 316 çıkmaktadır. Ulaşılan 322 anketin ortaya çıkan örneklem sayısını temsil edebilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Örnekleme yöntemi olarak tabakalı örnekleme yöntemi (akademik ve idari personel olarak) seçilmiş ve araştırmaya katılmak isteyen personellere anket çalışması uygulanmıştır.

3.2. Kullanılan Ölçekler

Araştırma sürecinde kullanılan dört temel değişkeni ve yedi alt boyutu ölçmek üzere kullanılan ölçeklerle ilgili bilgiler aşağıda paylaşılmaktadır.

3.2.1. Örgüt Kültürü

Deshpande ve diğerlerinin (1993) kullandığı ölçeğin temelleri Cameron ve Freeman'ın (1991) çalışmasına dayanmaktadır. Deshpande ve diğerleri (1993) tarafından geliştirilmiş 16 ifadeli ölçekte örgüt kültürü ile ilgili ifadeler dört boyutta ele alınmıştır. Ölçek Erdem (2007) tarafından Türkçeye çevrilmiş ve 256 hastane çalışanı üzerinde uygulanmıştır. Dört boyuttaki her bir ifade dört örgüt kültürü tipi (klan, hiyerarşi, adokrası ve piyasa) ile ilişkilidir. Boyutların orijinal güvenilirlik katsayıları 0.82 ila 0.42 arasında değişmektedir. Araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik analizlerine göre ise katsayılar 0.85 ila 0.68 arasında değişmektedir ki bu ölçeklerin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.2. Örgütsel Adalet

Örgüt içindeki adalet algısını ölçmek üzere, Niehoff ve Moorman (1993) tarafından geliştirilen ve Yıldırım (2002; 2007) tarafından Türkçe'ye çevrilip güvenilirlik ve geçerliliği ortaya konan ölçekten yararlanılmıştır. Farklı iş sonuçlarının adillliğini tayin eden adil dağıtım ölçeği 5, işyerinde karar alma mekanizmalarını ölçen adil prosedür ölçeği 6, çalışanların kendi ihtiyaçlarının dikkate alındığını ne kadar hissettiklerini ve iş kararları için yeterli açıklamanın ne kadar yapıldığını ölçen adil etkileşim ölçeği ise 9 maddeden oluşmaktadır (Yıldırım, 2007:264). Alt boyutların güvenilirlik katsayıları orijinalinde 0.92 ila 0.74 ve Türkçe'ye çevrilen halinde 0.95 ila 0.81 arasındadır. Araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik analizlerine göre ise katsayılar 0.96 ila 0.91 arasında değişmektedir ki bu ölçeklerin oldukça güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.3. Bilgi Paylaşma Niyeti

Bock ve arkadaşları (2005) tarafından geliştirilmiş olan bilgi paylaşma niyeti ölçeği örtük ve açık bilgi paylaşma niyeti olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Yapılan araştırma kapsamında ölçeğin 3 maddeden oluşan örtük bilgi paylaşma niyeti boyutu kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Aydın ve arkadaşları (2010) tarafından gerçekleştirilmiştir.

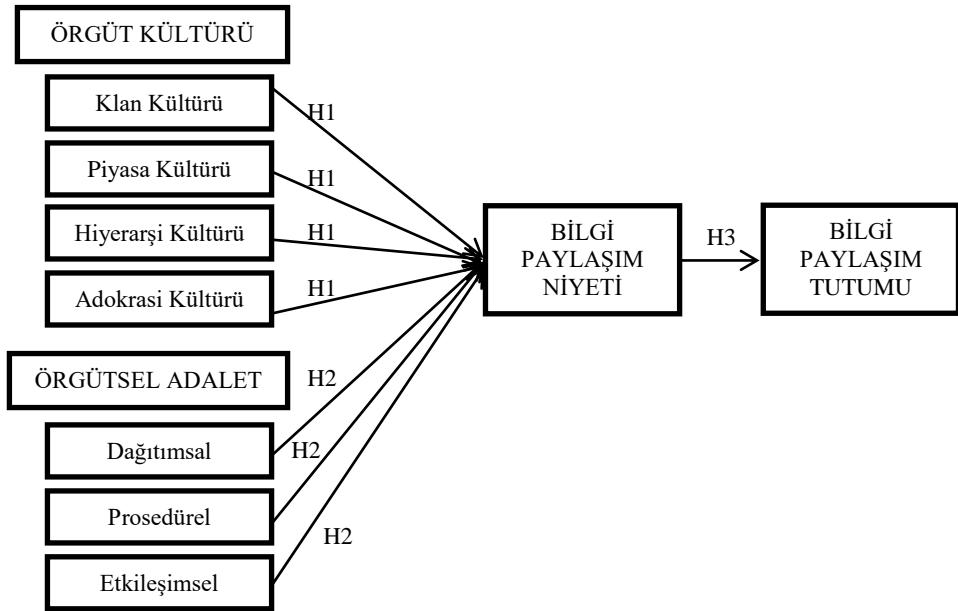
Orijinal ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.92 gerçekleştirilen araştırmada ise 0.92 olarak belirlenmiştir ki bu ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Bilgi Paylaşma Tutumu

Bilgi paylaşma tutumunu belirlemeye yönelik kullanılan ölçek Van den Hoof ve De Ridder (2004) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek bilgi paylaşma ve bilgi toplama olarak iki boyuttan oluşmaktadır. Yapılan araştırmada bilgi paylaşma tutumuna yönelik olan kısmı kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Ayazlar (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Orijinal ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.85 Türkçe'ye çevrilmiş halinde 0.96 ve gerçekleştirilen araştırmada ise 0.93 olarak belirlenmiştir ki bu ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

3.3. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Literatür araştırması dikkate alınarak oluşturulan araştırma modeli; öncelikle örgüt kültürü, örgütsel adalet, bilgi paylaşım niyeti ve bilgi paylaşma tutumu olmak üzere dört temel değişken ve yedi alt boyut olarak kurgulanmıştır.

Şekil 2. Araştırma Modeli

Araştırma modelinde ortaya konulan hipotezler şu şekildedir;

H1a: Örgüt kültürü tiplerinden klan kültürü örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir.

H1b: Örgüt kültürü tiplerinden piyasa kültürü örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir.

H1c: Örgüt kültürü tiplerinden hiyerarşi kültürü örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir.

H1d: Örgüt kültürü tiplerinden adokrasi kültürü örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir.

H2a: Örgütsel adalet boyutlarından dağıtımsal adalet örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir.

H2b: Örgütsel adalet boyutlarından prosedürel adalet örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir.

H2c: Örgütsel adalet boyutlarından etkileşimsel adalet örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir.

H3: Örgütsel bilgi paylaşım niyeti örgütsel bilgi paylaşım tutumunu etkilemektedir.

3.4. Katılımcılara İlişkin Veriler

Araştırmaya katılanların %60'ı erkek ve %65'i evlidir. Yaş aralığının 26-35 düzeyinde yoğunlaştığı (%59), eğitim düzeyinin ise lisans (%34) ve yüksek lisans (%24) ve doktora (%29) seviyesinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Akademik bir kurum olan üniversitede böyle bir eğitim düzeyi dağılımının ana nedeni katılımcıların hem akademik (%48) hem de idari (%52) personellerden oluşmasıdır. Araştırmaya katılanların bir kısmı (%32) hali hazırda idari görevlerine devam etmektedir. Unvan konusundaki dağılımlara bakıldığında birçok katılımcının bu soruyu boş bıraktığı görülmüştür. Cevaplayanlara göre idari personelden en çok katılımın memurlardan (%33), akademik personelden ise Öğretim Görevlileri (%15) ve Dr. Öğretim Üyelerinden (%13) sağlandığı tespit edilmiştir.

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Akademisyenler ve idari personeller üzerine yapılan bu araştırmanın en önemli sınırı araştırma evreninde yer alan akademik ve idari personelin bir kısmının veri paylaşımını kabul etmemesidir. Çalışanların bu davranışı sergilemesi de yapmış olduğumuz çalışmanın önemini bir kez daha göz önüne sunmaktadır. Araştırma, sadece Düzce Üniversitesinde görev yapan akademik ve idari personelleri kapsamaktadır. Araştırma kavramsal olarak da ulaşılabilen yazın ile sınırlanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Betimsel Analizler

Betimsel istatistikler kapsamında her bir değişkene ilişkin ortalama, standart sapma, güvenilirlik katsayıları ve soru sayılarına ilişkin bilgiler paylaşılacaktır.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Yapılar	\bar{X}	Standart Sapma	Soru Sayısı	Güvenilirlik Katsayısı
Klan Kültürü	2,98	0,95	4	,83
Adokrasi Kültür	3,12	0,91	4	,85
Hiyerarşi Kültürü	3,40	0,76	4	,68
Piyasa Kültürü	3,26	0,74	4	,69
Prosedürel Adalet	2,92	1,00	6	,92
Dağıtımsal Adalet	3,16	1,01	5	,91
Etkileşimsel Adalet	3,31	1,00	9	,96
Bilgi Paylaşma Niyeti	4,06	0,81	3	,92
Bilgi Paylaşma Tutumu	3,98	0,75	6	,93

Değişkenlere yönelik tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde çalışanların örgüt içinde baskın olarak hissettikleri kültür tipinin hiyerarşi kültür yapısı (: 3.40) olduğu görülmektedir ki kamusal alanda faaliyet gösteren bir yapı olan üniversitelerden adokrazi kültürünün de yüksek düzeyde olması beklentisi tam anlamıyla karşılanamamıştır. İşletme içinde algılanan adalet türleri değerlendirildiğinde ise etkileşimsel adalet boyutunun (: 3.31) daha baskın bir şekilde hissedildiği görülmektedir. Değişkenlere ve alt boyutlarına yönelik güvenilirlik katsayıları değerlendirildiğinde ise Kayış'ın (2010) belirttiği α değerlerine göre değişkenlere yönelik güvenilirlik katsayılarının kabul edilebilir düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

4.2. Hipotezlere Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde örgüt kültürü tiplerinin ve örgütsel adalet boyutlarının örgütsel bilgi paylaşım niyeti üzerindeki etkileri ve örgütsel bilgi paylaşım niyetinin örgütsel bilgi paylaşım tutumuna yönelik etkileri regresyon analizi yardımıyla incelenecektir.

Tablo 2. Örgüt Kültürü Tipleri ve Örgütsel Bilgi Paylaşım Niyeti Arasındaki Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r	Tol.	VIF
(Sabit)	3,037	,215	-	14,103	,000	-	-	-	-
Hiyerarşi	,294	,086	,276	3,400	,001	,285	,188	,441	2,27
Klan	-,061	,080	-,072	-,771	,441	,167	-,043	,329	3,04
Adokrazi	,084	,088	,095	,949	,343	,211	,053	,289	3,46
Piyasa	-,015	,091	-,014	-,167	,869	,196	-,009	,420	2,38
R=0,289, R ² =0,084, F=7,243, p=0,000, Durbin-Watson=2,060									

Yordayıcı değişken ile bağımlı değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, örgüt kültürü tiplerinden hiyerarşi kültürü ile bilgi paylaşım niyeti arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ilişkinin ($r=,29$) olduğu, ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun $r=,19$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Diğer örgüt kültürü tipi olan adokrazi kültürü ile bilgi paylaşım niyeti arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=,21$) bir ilişki varken, diğer değişken kontrol edildiğinde bu korelasyonun $r=,05$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Diğer örgüt kültürü tipleri olan klan ve piyasa boyutları ile bilgi paylaşım niyeti arasında pozitif ve düşük düzeyde ($r=,17$ - $r=,20$) bir ilişki varken, diğer değişken kontrol edildiğinde bu korelasyonların $r=,043$ - $r=,009$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Yine VIF değerleri arasında 10'dan yüksek bir değer ve tolerance değerleri arasında 0.20'den daha düşük bir değer olmadığı için bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılığın olmadığı söylenebilir. Ayrıca Durbin-Watson katsayısı (2,060) bağımsız değişkenler ile hata terimleri arasında sorunlu bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Tablodaki bulgulara göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama düzeyi istatistik açıdan anlamlıdır ($R^2=,084$, $F=7,243$, $p=,000$). Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, örgüt kültürü tiplerinin bilgi paylaşım niyeti üzerindeki göreceli önem sırası; hiyerarşi, adokrazi, klan ve piyasa şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, hiyerarşi boyutunun bilgi paylaşım niyeti üzerinde pozitif yönde etkisinin olduğu, adokrazi, piyasa ve klan boyutlarının ise anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında; "H1c: Örgüt kültürü tiplerinden hiyerarşi kültürü bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir" hipotezi kabul edilmekte, "H1a: Örgüt kültürü tiplerinden klan kültürü bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir", "H1b: Örgüt kültürü

tiplerinden piyasa kültürü örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir” ve “H1d: Örgüt kültürü tiplerinden adokrazi kültürü bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir” hipotezleri reddedilmektedir.

Tablo 3. Örgütsel Adalet Boyutları ve Örgütsel Bilgi Paylaşım Niyeti Arasındaki Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r	Tol.	VIF
(Sabit)	3,468	,164	-	21,086	,000	-	-	-	-
Prosedürel	,150	,086	,185	1,745	,000	,224	,097	,265	3,78
Dağıtım sal	,073	,059	,091	1,234	,218	,198	,068	,544	1,84
Etkileşimsel	-,021	,081	-,027	-,264	,792	,185	-,015	,293	3,41

R=0,234, R²=0,055, F=6,113, p=0,000, Durbin-Watson=2,073

Yordayıcı değişken ile bağımlı değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyonlar incelendiğinde, örgütsel adalet boyutlarından prosedürel adalet boyutu ile bilgi paylaşım niyeti arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ilişkinin (r=,22) olduğu, ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde iki değişken arasındaki korelasyonun r=,10 olarak hesaplandığı görülmektedir. Diğer örgütsel adalet boyutu olan dağıtım sal adalet boyutu ile bilgi paylaşım niyeti arasında pozitif ve düşük düzeyde (r=,20) bir ilişki varken, diğer değişken kontrol edildiğinde bu korelasyonun r=,07 olarak hesaplandığı görülmektedir. Diğer örgütsel adalet boyutu olan etkileşim boyutu ile bilgi paylaşım niyeti arasında pozitif ve düşük düzeyde (r=,19) bir ilişki varken, diğer değişken kontrol edildiğinde bu korelasyonun r=,015 olarak hesaplandığı görülmektedir. Yine VIF değerleri arasında 10'dan yüksek bir değer ve tolerance değerleri arasında 0.20'den daha düşük bir değer olmadığı için bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılığın olmadığı söylenebilir. Ayrıca Durbin-Watson katsayısı (2,073) bağımsız değişkenler ile hata terimleri arasında sorunlu bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Tablodaki bulgulara göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama düzeyi istatistikî açıdan anlamlıdır (R²= ,055, F= 6,113, p= ,000). Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, örgütsel adalet boyutlarının bilgi paylaşım niyeti üzerindeki göreceli önem sırası; prosedürel, dağıtım sal ve etkileşimsel şeklindedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, prosedürel boyutunun bilgi paylaşım niyeti üzerinde pozitif yönde etkisinin olduğu, dağıtım ve etkileşim boyutlarının ise anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında; “H2b: Örgütsel adalet boyutlarından prosedürel adalet örgütsel bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir” hipotezi kabul edilmekte, “H2a: Örgütsel adalet boyutlarından dağıtım sal adalet bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir” ve “H2c: Örgütsel adalet boyutlarından etkileşimsel adalet bilgi paylaşım niyetini etkilemektedir” hipotezleri reddedilmektedir.

Tablo 4. Örgütsel Bilgi Paylaşım Niyeti ve Örgütsel Bilgi Paylaşım Tutumu Arasındaki Regresyon Analizi Bulguları

Değişkenler	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r
Bilgi Paylaşım Tutumu	,822	,039	,764	21,176	,000	,764

R=0,764, R²=0,584, F=448.428, p=0,000, Durbin-Watson=1.983

Yordayıcı değişken ile bağımlı değişken arasındaki ikili korelasyonlar incelendiğinde, örgüt bilgi paylaşım niyeti ile bilgi paylaşma tutumu arasında pozitif ve yüksek düzeyde bir ilişkinin ($r=,76$) olduğu görülmektedir.

Tablodaki bulgulara göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama düzeyi istatistikî açıdan anlamlıdır ($R^2= ,764$, $F= 448.428$, $p= ,000$). Standardize edilmiş regresyon katsayılarına (β) göre, bilgi paylaşım niyetinin bilgi paylaşım tutumu üzerindeki etkisi görülmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, bilgi paylaşım niyetinin bilgi paylaşım tutumu üzerinde pozitif yönde önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Örgüt içinde bilgiyi paylaşma tutumuna ilişkin toplam varyansın %58'inin bilgi paylaşma niyeti ile açıklandığı ifade edilebilir. Bu bulgular ışığında; "H3: Örgütsel bilgi paylaşım niyeti örgütsel bilgi paylaşım tutumunu etkilemektedir." hipotezi kabul edilmektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kamuya ait kurumlar da özel sektör kuruluşları gibi kendilerini karmaşık ve dinamik şekilde gelişen bir çevrenin içerisinde bulmaktadır. Yapıları içerisinde çalışan personelden daha fazla verim alabilmeleri ve onları verilen görevlerde etkin şekilde istihdam edebilmeleri için kurumsal bir kültür geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda tercih edilen örgüt kültürü yapısına göre örgüt içindeki adalet algısının sağlanması ve bunlara bağlı olarak çalışan personeller arasında da bilgi paylaşma niyetinin artması ve bilgi paylaşma niyetini davranışa dönüştürmeleri beklenmektedir.

Yaptığımız çalışma sonucunda örgütsel bilgi paylaşım niyetini dört farklı örgüt kültürü yapısından hiyerarşi kültür yapısının etkilediği tespit edilmiştir. Örgüt içerisindeki bilgi paylaşım niyetinin artmasında otoriter yöneticilerin varlığı ve bu yöneticilerin yürüttüğü politikaların pozitif yönde etkileyeceği sonucuna varılmıştır. Hiyerarşi kültürüne yönelik literatürde, işletmelerde belli bir otoritenin varlığından, standart kuralların etkinliğinden, işletmede her şeyin yazılı olarak belirlendiğinden ve yüksek düzeyde formalitenin var olduğundan bahsedilmektedir. Örgüt yöneticilerinin yürüttüğü politikalar ve örgüt içi kurallar çalışanları bir arada tutmaya yarayacak, böylelikle çalışanların sürekli birbirleriyle iletişim halinde olmalarının bilgi paylaşma niyetlerini arttıracakı düşünülebilir. Örgütteki işleyişlerin ve tarzların kişilere göre değişmemesi, belli standart yapılar çerçevesinde faaliyetlerin sürdürülmesi çalışanların bilgi paylaşım niyetlerine olumlu etki edeceği söylenebilir.

Özel sektöre yönelik gerçekleştirdiği çalışmasında Gürdal (2013) piyasa ve hiyerarşi kültürünün örtük bilgi paylaşımında daha etkin kültürler olduğunu belirtmektedir. Kutanis ve Mercan (2015) da yaptıkları çalışmada bilgiye bakış açısının ve bilgi paylaşım düzeyinin örgüt kültürü ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Erdem ve arkadaşları (2010) da Fırat Üniversitesinde yaptıkları çalışmada baskın örgüt kültürünün hiyerarşi olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla örgüt kültürü bilgi paylaşım niyetine etki eden bir unsur olmakla birlikte özde üniversite gibi kamu kurumlarında bilgi paylaşımının artışı baskın örgüt kültürü olan hiyerarşi kültürünün ne düzeyde çalışanlar tarafından algılandığı ve yöneticilerin bu kültürü ne kadar aktif şekilde kullandığına bağlı olduğu belirtilebilir. Ayrıca üniversite gibi gelişimi ve değer üretimini temel alan kamu kurumlarında adokrazi kültürü beklenen yada arzulanan bir tipolojik hiyerarşi kültürünün etkisinden ve yapısal sorunlarından bu kurumların kurtulamaması ayrı bir tartışma konusudur.

Çalışmamızdan elde ettiğimiz diğer bir sonuca göre prosedürel, dağıtım sal ve etkileşimsel adalet boyutlarından prosedürel adalet boyutunun üniversite içinde bilgi paylaşım niyetini pozitif yönde etkilediği elde edilen verilere göre tespit edilmiştir. Prosedürel adalete göre; alınan kararlara işgörenleri dahil etmek, var olan kuralı herkese uygulamak, işgörenler tarafından yapılan hataların düzeltilme imkanının olması ve karşılaşılabilecek hatalara karşı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu özellikler çerçevesinde, kurum içerisinde çalışan personellerin kurum için alınan kararlarda söz sahibi olmaları, onların çevresiyle bilgi paylaşım niyetinde olmalarını sağlayacaktır. Fikirlerini özgürce ifade edebildikleri ortamlar oluşturulabilirse çalışanlar sahip oldukları bilgileri daha kolay paylaşma niyetinde bulunacaktır. Örgüt içerisindeki adalet davranışının mükafat veya ceza noktasında herkese adilane uygulanmasıyla da işgörenler kurum içindeki çalışma arkadaşlarıyla veya üst kademedeki amirleriyle daha kolay bilgi paylaşma niyetinde bulunacaklardır.

Demirel ve Seçkin (2011) ilaç sektöründe çalışan personeller üzerinde yaptıkları çalışmalarında örgütsel adalet boyutlarının tümünün çalışanların sahip oldukları bilgiyi paylaşma yönünde pozitif bir etki oluşturduğunu saptamışlardır. Uludağ ve arkadaşlarının (2018) yaptıkları çalışmaya göre prosedürel ve etkileşimsel adalet algısının bilgi paylaşımına pozitif yönde etki ettiği tespit edilmiştir. Ünlü ve arkadaşlarının (2015) yaptığı çalışmaya göre ise dağıtım sal, prosedürel ve etkileşimsel adalet algıları ile savunmacı sessizlik düzeyleri arasında negatif yönlü, korumacı ve kabullenici sessizlik düzeyleri ile pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Yani korumacı ve kabullenici niyetlerle bilgi paylaşımının yapılmaması da örgütsel adalet algısı ile ilişkilidir. Tüm belirtilen ilişkiler çerçevesinde örgütlerde bilgi paylaşımının önemli bir faktörü olarak örgüt içinde farklı biçimlerde ortaya çıkan adalet algısı gösterilebilir. Çalışmamız kapsamında elde edilen sonuca göre üniversitede çalışan bireylerin bilgi paylaşım niyetlerinde sadece örgütsel kararların ne olduğu ile ilgilenedikleri aynı zamanda bu kararları belirleyen prosedürlerdeki adalet ile de ilgilendikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla kararlara katılım, şeffaflık, bilgilendirme, fikir alışverişinde bulunma gibi davranışların örgüt içinde hem üst yönetim hem de çalışanlar arasında özendirilmesi bilgi paylaşımını pekiştirmektedir.

Çalışma sonucunda elde ettiğimiz bir diğer sonuca göre bilgi paylaşımının bir davranışa ve tutuma dönüşmesi için öncelikle bilgi paylaşma niyeti bireylerin zihinlerinde pekiştirilmelidir. Bu noktada örgütte faaliyette bulunan personellerin sahip oldukları bilgiyi başkalarıyla paylaşma davranışının artması için örgüt içindeki bilgi paylaşım niyetini pekiştirici önlemler ve tedbirlerin artırılması gerekmektedir. Örneğin stratejik veri akışını yönlendirici bir denetçinin olması, verilerin Big Data mantığıyla veritabanlarına kaydedilmesi veya kritik noktalarda şirketine rekabet avantajı kazandırıcı bilgi sağlayan personellerin ödüllendirilmesi gibi uygulamalar hayata geçirilebilir.

Ayrıca, örgüt yöneticileri bilgi paylaşım niyetini ve tutumunu pozitif yönde etkileyecek örgütsel yapıyı kurmak, iletişim ağını ve araçlarını zenginleştirmek ve bilgi paylaşımını örgüt kültürünün bir parçası haline getirmek gibi yaklaşımlar içinde bulunabilir ki içinde bulunduğumuz yüzyıl itibarıyla teknolojik gelişmeler bunu oldukça kolaylaştırmaktadır.

Örgüt yöneticileri ceza veya mükafatın hak edilmesi zamanında gelişen tüm süreçle alakalı bilgileri örgütteki personellerle paylaşmalıdır ki çalışanlar alınan sonuçların adillğine güvenbilsinler. Yapılan uygulamaların içeriğine ve sonuçlarına ait bilgiler yöneticiler tarafından personellere aktarılmadığı takdirde çalışanların örgüt içerisindeki yapıyı ve adaleti sorgulamalarına sebebiyet vermektedir.

Araştırma kapsamında örgüt kültürü ve örgütsel adalet algısının bilgi paylaşımında kritik değişkenler olduğu varsayımıyla hareket edilmiştir. Ancak içinde bulunduğumuz dönemde bilginin elde edilmesi, korunması ve paylaşılması durumlarında teknolojik gelişmelerin önemi yadsınamaz düzeydedir. Dolayısıyla örgüt içinde bilgi paylaşımında teknolojinin kullanımı, iletişim kanallarının bilgi paylaşımına hazır olma durumu, bilgi işleme ve aktarma sürecindeki engeller vb. konular üzerinden de bilgi paylaşımını etkin hale getirecek araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- ATALAY C. G. (2010). “Örgütsel Adalet”, D.E. ÖZLER (Der.), Örgütsel Davranışta Güncel Konular. Ekin Basım Yayın, Bursa.
- AYAZLAR, G. (2012). “Otel İşletmelerinde Örgütsel Öğrenme ve Bilgi Paylaşımının Hizmet İnovasyon Performansına Etkisi: Kuşadası 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- AYDINTAN, B., GÖKSEL, A. & BİNGÖL, D. (2010). “Örtülü Bilgi Paylaşım Niyeti Üzerinde Sosyal Sermaye ve Denetim Merkezi Odaklılığının Rolü: Hekimlikte Bir Alan Araştırması”, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 12(1), 1-26.
- BARUTÇUGİL, İ. (2002). Bilgi Yönetimi. Kariyer Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- BOCK, G.W., ZMUD, R.W., KİM, Y.G. & LEE, J.N. (2005). “Behavioral Intention Formation in Knowledge Sharing: Examining the Roles of Extrinsic Motivators, Social-Psychological Forces, and Organizational Climate”, MIS quarterly, 29(1), 87-111.
- CAMERON, K.S. & FREEMAN, S.J. (1991). “Cultural Congruence, Strength and Type: Relationships to Effectiveness”, Research in Organizational Change and Development, Vol.5, 23-58.
- CAMERON, K.S. & QUINN, R.E. (1999). Diagnosing and Changing Organizational Culture, Addison Wesley, USA.
- CONNELLY, C.E. & KELLOWAY, K. E. (2003). “Predictors of Employees’ Perceptions of Knowledge Sharing Cultures”, Leadership & Organization Development Journal, 24(5), 294-301.
- ÇAKMAK K.Ö. (2005). “Performans değerlendirme Sistemlerinde Örgütsel Adalet Algısı ve Bir Örnek Olay Çalışması”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇELİK, V. (2000). Okul Kültürü ve Yönetimi. Pegem Yayıncılık, 2.Basım, Ankara.
- DEMİREL, Y. & YENİÇERİ, Ö. (2007). “Örgüt İçi Bilgi Paylaşımına Yönelik Bireysel Ve Örgütsel Engeller Üzerine Bir Araştırma”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 12, 221-234.
- DEMİREL, Y. & SEÇKİN, Z. (2011). “Örgütsel Adaletin Bilgi Paylaşımı Üzerine Etkisi: İlaç Sektörü Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma”, Bilig Dergisi, Sayı:56, 99-119.

- DENISON, D.R. & SPREITZER, G.M. (1991). "Organizational Culture and Organizational Development: A Competing Values Approach", *Research in Organizational Change and Development*, Vol.5, 1-21.
- DESPANDE, R., FARLEY, J.U. & WEBSTER JR., F.E. (1993). "Corporate Culture, Customer Orientation, and Innovativeness in Japanese Firms: A Quadrad Analysis", *Journal of Marketing*, Vol.57, 23-37.
- DİNÇER, Ö. (2008). *Örgüt Geliştirme Teori Uygulama Ve Teknikleri*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- DIPADOVA, L.N. & FAERMAN, S.R. (1993). "Using the Competing Values Framework to Facilitate Managerial Understanding Across Levels of Organizational Hierarchy", *Human Resource Management*, 32(1), 143-174.
- DOĞAN, H. (2002). "İşgörenlerin Adalet Algılamalarında Örgüt İçi İletişim Ve Prosedürel Bilgilendirmenin Rolü", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2(2), 71-78.
- EKER, G. (2006). "Örgütsel Adalet Algısı Boyutları Ve İş Doyumu Üzerindeki Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ERDEM, R. (2007). "Örgüt Kültürü Tipleri ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Elazığ İl Merkezindeki Hastaneler Üzerinde Bir Çalışma", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 63-79.
- ERDEM, R., ADIGÜZEL, O. & KAYA, A. (2010). "Akademik Personelin Kurumlarına İlişkin Algıladıkları ve Tercih Ettikleri Örgüt Kültürü Tipleri". *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı: 36, 73-88.
- ERDOĞAN, İ. (1994). *İşletmelerde Davranış*. Beta Yayınları, İstanbul.
- EREN, E. (2000). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. 6. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- ERENGÜL, B. (1997). *Kültür Sihirbazları*. Evrim Yayınları, İstanbul.
- GENÇ, N. (1993). "Örgüt Kültürünün Oluşumu ve Bireysel ve örgütsel Davranışlar Üzerindeki Etkisi", *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1-2), 301-302.
- GÖK E.E. (2007). "Örgütsel Kültür Bağlamında Örgütsel Vatandaşlık Olgusu Ve Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- GÜRDAL, S.A. (2013). "Örgüt Kültürü Ve Bilgi Paylaşımı İlişkinine Yönelik Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- GÜVENÇ, B. (1991). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul
- HART, S.L. & QUINN, R.E. (1993). "Roles Executives Play: CEOs, Behavioral Complexity, and Firm Performance", *Human Relations*, 46(5), 543-574.
- IPE, M. (2003). "Knowledge Sharing In Organizations: A Conceptual Framework", *Human Resource Development Review*, 2(4), 337-359.

- IŞIK, O., UĞURLUOĞLU, Ö. & AKBOLAT, M. (2012). “Sağlık Kuruluşlarında Örgütsel Adalet Algılarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(2), 254-265.
- İŞCAN, Ö.F. & TİMURÖĞLU, K. (2007). “Örgüt Kültürünün İş Tatmini Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 119-135.
- İŞCAN, Ö.F. & NAKTİYOK, A. (2004). “Çalışanların Örgütsel Bağdaşmalarının Belirleyicileri Olarak Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Adalet Algıları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 59(1), 181-201.
- KARAGÖZ, Y. (2014). *SPSS 21.1 Uygulamalı Biyoistatistik*. Nobel Yayınları, Ankara.
- KAYALAR M. & ÖZMUTAF, M. (2007). “Gelişme Yönelimli Kurum Kültürü İle Yöneticinin Yönetimsel Tutumları Arasındaki İlişkililik:100 Büyük Sanayi Kuruluşunda Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(3), 163-176.
- KAYIŞ, A. (2010). “Güvenilirlik Analizi”., Ş. KALAYCI (Der.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- KÖSE, S., TETİK S. & ERCAN, C. (2001). “Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 7(1), 219-242.
- KUTANİS, R.Ö. & MERCAN, N. (2015). “Bilgi Paylaşım Davranışlarının Örgüt Kültürüyle İlişisine Yönelik Bir Araştırma”, *İş ve İnsan Dergisi*, 2(2), 147-155.
- LAMBERT, E. (2003).” The Impact of Organizational Justice on Correctional Staff”, *Journal of Criminal Justice*, 31(2), 155-168.
- NIEHOFF, B.P. & MOORMAN, R.H. (1993). “Justice as a Mediator of the Relationship Between Methods of Monitoring and Organizational Citizenship Behavior”, *Academy of Management Journal*, 36(3), 527-556.
- ÖZENLİ, S. (2006). “İşletmelerdeki Örgütsel Kültür Yapısının Takım Anlayışına Etkisi” Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- ÖZKALP, E. & KIREL, Ç. (2013). *Örgütsel Davranış*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PANAYOTOPOULOU, L., BOURANTAS, D. & PAPALEXANDRİS, N. (2003). “Strategic Human Resource Management and Its Effects on Firm Performance: An Implementation of the Competing Values Framework”, *International Journal of Human Resource Management*, 14(4), 680-699.
- TAŞKIRAN, E. (2011). *Liderlik ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki Etkileşim, Örgütsel Adaletin Rolü*, Beta Yayınları, İstanbul.
- TYLER, T.R. & FOLGER, R. (1980). “Distributional and Procedural Aspects of Satisfaction with Citizen-Police Encounters”, *Basic and Applied Social Psychology*, 1(4), 281-292.
- ULUDAĞ, O., AKTAŞ, İ. & ÖZGİT, H. (2018). Eğitim Çalışanlarının Örgütsel Adalet Algılarının ve Örgüt Kültürünün Bilgi Paylaşımı Üzerindeki Etkileri: Örgüt

- Kültürünün Aracı Rolü. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, doi: 10.16986/HUJE.2018037423.
- ÜNLÜ, Y., HAMEDOĞLU, M.A. & YAMAN, E. (2015). “Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Algıları ve Örgütsel Sessizlik Düzeyleri Arasındaki İlişki”, Sakarya University Journal of Education, 5(2), 140-157.
- VAN DEN HOOFF, B. & DE RIDDER, J.A. (2004). “Knowledge Sharing in Context: The Influence of Organizational Commitment, Communication Climate and CMC Use on Knowledge Sharing”, Journal of Knowledge Management, 8(6), 117-130.
- YANIK, O. (2014). “Ahlaki Liderliğin Çalışanların İş Tatminine, Örgütsel Bağlılığa Ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Örgütsel Güven Ve Örgütsel Adalet Algısının Aracı Rolü” Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- YILDIRIM, F. (2002). “Çalışma Yaşamında Örgüte Bağlılık ve Örgütsel Adalet İlişkisi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YILDIRIM, F. (2007). “İş Doyumu ile Örgütsel Adalet İlişkisi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62(1), 253-278.
- YILMAZ G. (2004). “İnsan Kaynakları Uygulamalarına İlişkin Örgütsel Adalet Algısının Çalışanların Tutum Ve Davranışları Üzerindeki Etkisi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yükseköğretimde Araştırmacı Seçiminde Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemlerinin Kullanılması: Bir İnceleme (Araştırma Makalesi)

Researcher Selection Problem in Higher Education by Using Multi Criteria Decision Making: A Case Study

Doi: 10.29023/alanyaakademik.419804

Emir Hüseyin ÖZDER

*Araştırma Görevlisi, Başkent Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
ehozder@baskent.edu.tr, Tel: 0 312 246 6666
Orcid No: 0000-0002-1895-8060*

Neşet BEDİR

*Yüksek Endüstri Mühendisi, Kırıkkale Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü,
nstbdr@gmail.com
Orcid No: 0000-0002-8906-9164*

Tamer EREN

*Doçent Doktor, Kırıkkale Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü,
tamereren@gmail.com, Tel: 0 318 357 35 76
Orcid No: 0000-0001-5282-3138*

Bu makaleye atıfta bulunmak için: Özder, E. H., Bedir,N., Eren,T. (2019). Yükseköğretimde Araştırmacı Seçiminde Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemlerinin Kullanılması: Bir İnceleme. Alanya Akademik Bakış, 3(1), 19-33.

ÖZET

Anahtar kelimeler:

*Çok Ölçütlü Karar Verme,
Analitik Hiyerarşi Prosesi,
PROMETHEE,
Araştırmacı Seçim Problemi*

*Makale Geliş Tarihi:
30.04.2018
Kabul Tarihi:
18.01.2019*

Bu çalışmada, Türkiye'deki bir yüksek öğretim kurumundaki endüstri mühendisliği bölümü için araştırma projesinde yer alacak uygun araştırmacı seçimi yapılmıştır. Günümüzde, kişisel eğitim alma konusundaki önem artmıştır. Ayrıca, lisans eğitimindeki bilgilerin temelleri, lisansüstü eğitiminde araştırmacı olabilmek adına önemlidir. Eğitimli kişilerin şirketlerdeki varlığı, şirketlerin karar verme aşamalarında daha etkili sonuçlar elde etmesini sağlamaktadır. Bireylerin kişisel gelişim süreci, şirketler arası rekabet nedeniyle şirketin imajını ve marka değerini doğrudan etkiler. Sorununun çözümünde Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve PROMETHEE yöntemleri kullanılmaktadır. AHP yöntemi ile kriterler ağırlıklandırılmıştır. PROMETHEE yöntemi ile 15 aday arasında sıralama yapılmıştır. Kriterlerin ağırlıklandırma sonuçlarında ALES puan %24'lük bir değer ile ön plana çıkmaktadır. Adaylar arasında ise bu kriter ağırlıklarına göre 14 numaralı aday ilk sırada çıkmıştır.

ABSTRACT

In this study, appropriate researcher selection will be aimed for industrial engineering department in a research project in Turkey. Nowadays, the importance on getting personal education has been increased. In addition, the foundations of knowledge in undergraduate education are important for being a researcher in graduate education. The presence of trained individuals in companies enables achievement in more effective results in decision-making. Personal development of individuals directly affects the company's image and brand value because of competition. Analytic Hierarchy Process (AHP) and PROMETHEE methods are used in solving this problem. Criteria are weighted by AHP. 15 candidates have been ranked with PROMETHEE method. ALES score comes to the fore with a value of 24% in weighting. Candidate 14 came first according to the weight of candidates.

Keywords:

*Multi-Criteria
Decision Making,
Analytic Hierarchy
Process,
PROMETHEE,
Researcher Selection
Problem*

1. GİRİŞ

Araştırmacı, birtakım bilgi ya da olguları doğrulamak için belirli bir düzen izleyerek araştırma yapan bireydir. Araştırmacılar hemen hemen her alanda araştırma yapabilir ve araştırma gayeleri toplum veya bilime hizmet etme amacı barındırır. Bu sebeple araştırmacı olacak kişinin de bir altyapıya sahip olması gerekmektedir. Bu sebeple araştırmacı seçimi önemli bir konu haline almıştır.

Karar verme süreçleri hayatımızın her aşamasında bulunmaktadır. Bu süreç, belirli bir amaç doğrultusunda bir veya daha fazla olası seçenek arasından en az birini belirleme sürecidir. Bu seçim işlemi, istenen özelliklere en çok uyan alternatifin tespiti ile yapılır. Karar verme sürecinde; verilmek istenen karar, alternatifler, ölçütler ve çevresel etkiler gibi unsurlar bulunmaktadır. Karar vericilerin öncelikleri, karar verme sürecinin sonuçlarını etkilemektedir. Karar verme sürecinde, karar vericiler mevcut seçeneklerin içinden bir seçim yaparlar. Bu seçim işleminde, form veya anketlerin yardımıyla sıralama veya derecelendirme yapabilirler. Bu aşamada, doğru kararı vermek için çok ölçütlü karar verme yöntemleri ortaya çıkar. İki genel metodun karşılaştırılmasına dayanan çok ölçütlü karar verme, bir takım doğru sayısal verilerin verilmesi ile yardımcı olmaktadır (Evren & Ülengin, 1992; Özder vd, 2012; Özbek ve Eren, 2013a; Dağdeviren ve Eren, 2001). Karar problemlerinde, tek bir hedef güderek sonuçlara odaklanmak, sonuçlara kolayca ulaşmak için çok etkilidir. Bununla birlikte, yalnızca tek bir hedefle değil, aynı zamanda birden fazla hedefle yüz yüze çalışma ile ilgili bazı sorunlar da ortaya çıkabilir. Birden fazla amaç güderek optimal çözüm değerine ulaşmak için zaman içindeki birçok yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemlere yaygın olarak çok ölçütlü karar verme yöntemleri denir (Bedir & Eren, 2015). Günümüzde, birçok üniversite lisansüstü öğrencilerle araştırma projesi yürütmektedir. Bu süreçte, üniversiteler kendi üniversiteleri açısından uygun adayları seçmek için kararlar alırlar. Bu çalışmada birtakım kriterlere göre, araştırmacı seçim problemi adı verilen bir problem, çok ölçütlü karar verme yöntemleri kullanılmaktadır. Çalışmada problem çözümünün mümkün olmadığı karar verme süreçlerinde etkili faktörleri ele almaya yarayan, kullanışlı ve hesaplama kolaylığı olan analitik hiyerarşi prosesi (AHP) yöntemi tercih edilmiştir. Literatürde sıklıkla ağırlıklandırma yöntemi olarak kullanılan AHP yöntemi ile kriterlerin ağırlıklandırılması yapılmıştır. Elde edilen kriter ağırlıkları ise PROMETHEE yöntemine aktarılarak alternatifler arasında sıralama yapılmıştır. PROMETHEE yöntemi problemdeki alternatifler üzerinde herbir kriter bazında daha ayrıntılı

analiz yapmaya imkân vererek, hem kısmi hem de tam önceliklerin elde edilmesini sağlar. Bu çalışmanın amacı, bir aday grubu arasından en iyi adayı seçmektir.

Yapılan çalışmada, bir üniversitede lisansüstü düzeyde araştırma projesinde yer alacak araştırmacı seçim problemi giderilmiştir. Çalışmanın giriş kısmından sonra ikinci bölümde araştırmacı seçim problemi hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümü takip eden üçüncü bölümde çok ölçütlü karar verme yöntemleri anlatılmıştır. Sonrasında literatürde yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ardından uygulama anlatılmıştır. Son bölümde ise sonuç kısmından bahsedilmiştir.

2. ARAŞTIRMACI SEÇİM PROBLEMİ

Problemlerin doğru tespiti ve çözümü için araştırmacının rolü önem arz etmektedir. İyi bir araştırmacı, bünyesinde birçok özelliği barındırmalıdır. Bu özellikler: Teknik altyapı, araştırmacı ruhu, analitik düşünme yeteneği, sabır ve öğrenme merakı vb. birçok özelliktir. Bu sebeple, her birey araştırma yapmaya uygun değildir ve uygun araştırmacının seçilmesi önemli bir süreçtir. Son yıllarda ülkemizdeki Ar-Ge yatırımlarının artması ve araştırmaya faaliyetlerinin büyümesi bu konuyu daha da önemli kılmaktadır.

Ekonomilerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan değişimler rekabeti artırmıştır. Artan rekabet ortamında kişiler gelişimlerini ve bilgi birikimlerini sağlamak için eğitim ve öğretime de büyük önem vermektedirler. Lisans öğrenimini tamamlayan bireylerin lisansüstü eğitimine başlamaları da ülkemizde yaygınlaşmıştır. Ancak, lisansüstü eğitimin ciddiyetle yürütülmesi için uygun adayları seçmek; kurumlara akademik olarak daha yüksek başarı getireceğinden ötürü uzmanlar seçim işleminde daha dikkatli yaklaşım sergilemektedir. Bu noktada bireysel yetkinlikler de rol oynamaktadır. Lisansüstü eğitime başlayacak araştırmacılar lisans eğitimi ve ALES sınavındaki başarılarının yanında diğer noktalardan da incelenmektedir. Sunum kabiliyeti çok iyi, iletişim becerisi yüksek ve teknik altyapıya sahip olan bir aday not ortalaması düşük olsa bile daha başarılı bir eğitim dönemi geçirebilir.

3. ÇOK ÖLÇÜTLÜ KARAR VERME YÖNTEMLERİ

Karar problemleri üzerinde tek bir hedefle sonuçlara odaklanmak; sonuçlara kolayca ulaşmak için çok etkilidir. Ancak, aynı zaman diliminde yalnızca tek bir hedefi göz önünde bulundurmaktan başka, birden çok hedefi gerçekleştirmeye çalışmak ile ilgili sorunlar olabilir. Birden fazla amaç için optimal çözüm değerine ulaşmak amacıyla zaman içinde birçok yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemlere genellikle çok ölçütlü karar verme yöntemleri adı verilir (Özbek ve Eren 2013b, 2013c).

3.1. Analitik Hiyerarşi Prosesi

Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP), Saaty (1980) tarafından geliştirilen çok ölçütlü bir karar verme yöntemidir. Analitik Hiyerarşi Prosesi, karar vericinin yargı değerini içerir. Ayrıca, bu değer yargılarının modele dâhil edildiği bir karar verme süreci olmasını da sağlar. Maddi veya manevi unsurları barındıran her türlü karar aşaması da bu yöntemle incelenir. AHP, karmaşık yapıyı içinde barındıracak bir çözüm sunar ve bu yöntem kolay hesaplama kapasitesine sahiptir. Bu teknik betimsel bir modelleme tekniği olarak tanımlanabilir ve hesaplamalar için derecelendirme ölçekleri kullanır. Bu tekniğin başarısı, farklı durumlar için basitliği, anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliğidir. AHP yönteminin uygulanmasında izlenen yol şu şekilde ifade edilebilir:

Adım 1 - Karar Probleminin Belirlenmesi: Bu aşamada mevcut problem belirlenir. Karar verme probleminin kapsamı, alt ölçütler ve alternatifler belirlenir. Grup veya bireylerin öncelikleri dikkate alınarak nicel değerlendirme yapılacak nitel değişkenlerin belirlenmesi aşamasıdır.

Adım 2- Kriterlerin Birbirleriyle İlişkisinin Belirlenmesi: Belirtilen ölçütler; birbirleriyle, iç ve dış etkileşimlerle ve bu aşamada bağlantılı olanların geri bildirimleri ile etkileşime girer. Bu noktada uzman kişilerin fikirleri alınmakta ve mevcut sorunlara uygulanmaktadır.

Adım 3 - Kriterler Arasında İkili Karşılaştırma Yapma: Kriterlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin karşılaştırmasından doğan karşılaştırma matrisinin büyüklüğü kare matristir. Karşılaştırma matrisinin diyagonalindeki bileşenler 1 değerini alır. Çünkü bu durumda ilgili kriter kendisi ile karşılaştırılmıştır. Kriterlerin karşılaştırılması, birbirlerine göre sahip oldukları önem değerlerine göre yapılır. Bu karşılaştırma birebir ve karşılıklı olarak yapılır. İkili karşılaştırmalarda Saaty 1-9 ölçeği kullanılmaktadır. 1-9 ölçeği Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. 1-9 Skalası

Önem seviyesi	Tanımlama
1	Eşit derecede önemli
3	Zayıf derecede önemli
5	Kuvvetli derecede önemli
7	Çok kuvvetli derecede önemli
9	Kesin önemli
2,4,6,8	Ara değerler

Adım 4 - Normalleştirme ve Bağlı Önem Ağırlıkları: Bu adımda, normalizasyon tüm değerler için yapılır ve bağlı önem ağırlıkları tespit edilir. Normalize matris, her bir kolon değerini ilgili sütun toplamına bölerek elde edilir. Normalize edilmiş matriste her bir satırın ortalaması alınarak bağlı önem ağırlıkları hesaplanmaktadır.

Adım 5- Tutarlılık Oranının Hesaplanması: AHP Tekniği sistematik bir yaklaşıma sahiptir ancak; kriterlerin karşılaştırılmasında karar vericinin öznelliklerinden dolayı sonuçlar tutarsız olabilir. Bu sebeplerden dolayı, tutarlılık oranı adı verilen bir oran ölçülmekte ve tutarsız veriler tespit edilip revize edilmektedir. Ağırlıklar hesaplandıktan sonra karşılaştırma matrislerinin tutarlılığı göz önünde bulundurulmalıdır. Hesaplama λ_{max} vektörü ilk olarak elde edilmektedir. λ_{max} ağırlık vektörlerinin ilgili göreceli değerlere bölünmesi ile elde edilir. Daha sonra $CI = (\lambda_{max} - n) / (n - 1)$ eşitliği ile “Tutarlılık İndeksi” (CI) hesaplanmaktadır. CI değerini hesapladıktan sonra, elde edilmesi gereken bir başka değer ise random indeksidir (RI). Bu değer farklı matris boyutları için tablolanmıştır. Son olarak, CI’den RI’ye oranla ($CR = CI/RI$) bir “tutarlılık oranı (CR)” elde edilir.

Adım 6 - Alternatif ve En İyi Seçimi Belirleme: Bütün bu operasyonlarda elde edilen sonuçlara dayanarak alternatifler içinden en iyi olanını görmek mümkündür. Burada en büyük değer en iyi alternatifi temsil eder ve karar verme sürecine büyük önem verildiği açıktır.

3.2. PROMETHEE

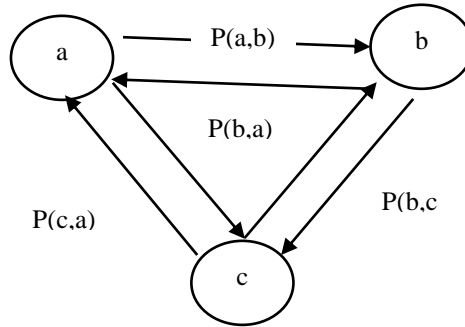
PROMETHEE, 1982'de Brans tarafından geliştirilen karar verme yöntemidir. Yöntem, sıralama karar noktasındaki ana aşamayı, yani PROMETHEE I (kısmi sıralama) ve PROMETHEE II'yi (tam sıralama) belirler. Karar noktasına göre PROMETHEE değerlendirme yöntemi, ikili karşılaştırma faktörüne dayanmaktadır. Ancak, diğer çoklu karar verme sürecinden temel fark ve her bir değerlendirme faktörünün ağırlıkları arasındaki ilişkinin önem derecesinin belirtilmesi, her faktörün kendi iç meselesini değerlendirmek üzere değerlendirilmesidir. PROMETHEE yöntemi basit bir yöntemdir, uygulama ölçeği açısından diğer çok ölçütlü karar verme yöntemlerine kıyasla, gerçek değerlerle ifade edilebilen çeşitli ölçütlere uyarlanabilir. PROMETHEE yöntemi yedi adımdan oluşur:

Adım 1: Veri Matrisinin Oluşturulması: Alternatifler c (f_1, f_2, \dots, f_k) ile ağırlıkları w (w_1, w_2, \dots, w_k) değerlendirildiğinde veri matrisi (a, b, c, \dots) oluşturulur.

Adım 2: Kriterler için Tercih Edilen Fonksiyonların Belirlenmesi: Uygulamada hesaplamak için kullanılan 6 farklı tercih fonksiyonu bilinmektedir. Tercih İşlevi ve Eşik Türü (p, q ve s) seçimi kriterlerin niteliğine bağlı olabilir. Kriterlere göre doğru seçimi seçmek için bazı kurallar belirlenmiştir.

Adım 3: Ortak Tercih Fonksiyonunun Belirlenmesi: Tercih edilen alternatif için ortak fonksiyon setinin şematik gösterimi Şekil 1'de verilmiştir, Alternatif A ve B için ortak tercih fonksiyonu Denklem (1) ile belirlenmiştir.

$$P(a,b) = \begin{cases} 0 & , f(a) \leq f(b) \\ p[f(a) - f(b)] & , f(a) > f(b) \end{cases} \quad (1)$$

Şekil 1. Ortak tercih fonksiyonunun şematik diyagramı

Adım 4: Tercih Edilen İndeksin Belirlenmesi: Ortak tercih fonksiyonları, her bir alternatif çifti için seçim endeksi olarak belirlenebilir. Ağırlık k , a ve b alternatiflerine sahip ölçütlerle değerlendirilen W ($i = 1, 2, \dots, k$), Tercih Edilen İndeks (2) ile hesaplanır.

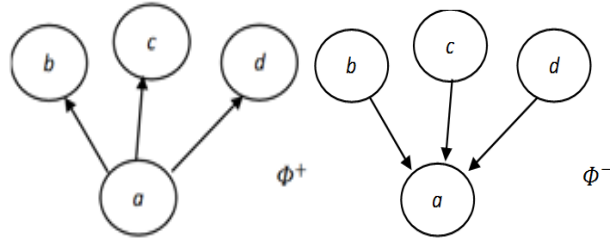
$$\pi(a,b) = \frac{\sum_{i=1}^k w_i * P_i(a,b)}{\sum_{i=1}^k w_i} \quad (2)$$

Adım 5: Alternatifler için Pozitif (Φ^+) ve Negatif (Φ^-) Üstünlüklerinin Doğrulanması: Şekil 2'de şematik olarak pozitif ve negatif baskınlığın değişimi için bir kural tanımlanmaktadır.

Pozitif baskınlık Denklem (3) ile hesaplanır ve negatif baskınlık denklem (4) 'e göre hesaplanır.

$$\Phi^+(a) = \frac{1}{n-1} \sum \pi(a, b) \quad (3)$$

$$\Phi^-(a) = \frac{1}{n-1} \sum \pi(b, a) \quad (4)$$

Şekil 2. Alternatif A için hesaplanmış pozitif ve negatif kuralı

Adım 6: PROMETHEE I ile Alternatifler için Kısmi Öncelik Belirlenmesi: Kısmi öncelikler, alternatif olarak tercih edilen diğer statüye göre ve birbirleriyle karşılaştırılmayan alternatiflerin belirlenmesine izin veren alternatiftir. A ve b gibi öncelikler için iki alternatifin belirlenmesi, durumlar aşağıda belirtilmiştir.

I. Durum: Aşağıdaki koşullardan herhangi biri sağlanıyorsa, b alternatifi için bir alternatif tercih edilir.

$$\Phi^+(a) > \Phi^+(b) \text{ ve } \Phi^-(a) < \Phi^-(b) \quad (5)$$

$$\Phi^+(a) > \Phi^+(b) \text{ ve } \Phi^-(a) = \Phi^-(b) \quad (6)$$

$$\Phi^+(a) = \Phi^+(b) \text{ ve } \Phi^-(a) < \Phi^-(b) \quad (7)$$

II. Durum: Eğer koşul aşağıda gibiyse, alternatiflerin birbirinden hiçbir farkı yoktur.

$$\Phi^+(a) = \Phi^+(b) \text{ ve } \Phi^-(a) = \Phi^-(b) \quad (8)$$

III. Durum: Aşağıdaki koşullardan herhangi biri sağlanırsa, a alternatifi, b alternatif ile karşılaştırılmaz.

$$\Phi^+(a) > \Phi^+(b) \text{ ve } \Phi^-(a) > \Phi^-(b) \quad (9)$$

$$\Phi^+(a) < \Phi^+(b) \text{ ve } \Phi^-(a) < \Phi^-(b) \quad (10)$$

Adım 7: PROMETHEE II ile Bir Alternatifin Kesin Öncelikinin Belirlenmesi: Aşağıdaki Denklem 11 her bir alternatif için tam olarak öncelikleri hesaplar. Tam öncelik sıralamasına sahip tüm alternatiflerin hesaplanmış değerleri, tam olarak aynı düzlemin değerlendirilmesiyle belirlenir.

$$\Phi(a) = \Phi^+(a) - \Phi^-(a) \quad (11)$$

a ve b için hesaplanan kesin öncelik değerine bağlı olarak, iki alternatif karar aşağıda verilmiştir.

$\Phi(a) > \Phi(b)$ ise, a alternatifi daha öndedir, $\Phi(a) = \Phi(b)$ ise, a ve b alternatifi are eştir.

4. LİTERATÜR ÖZETİ

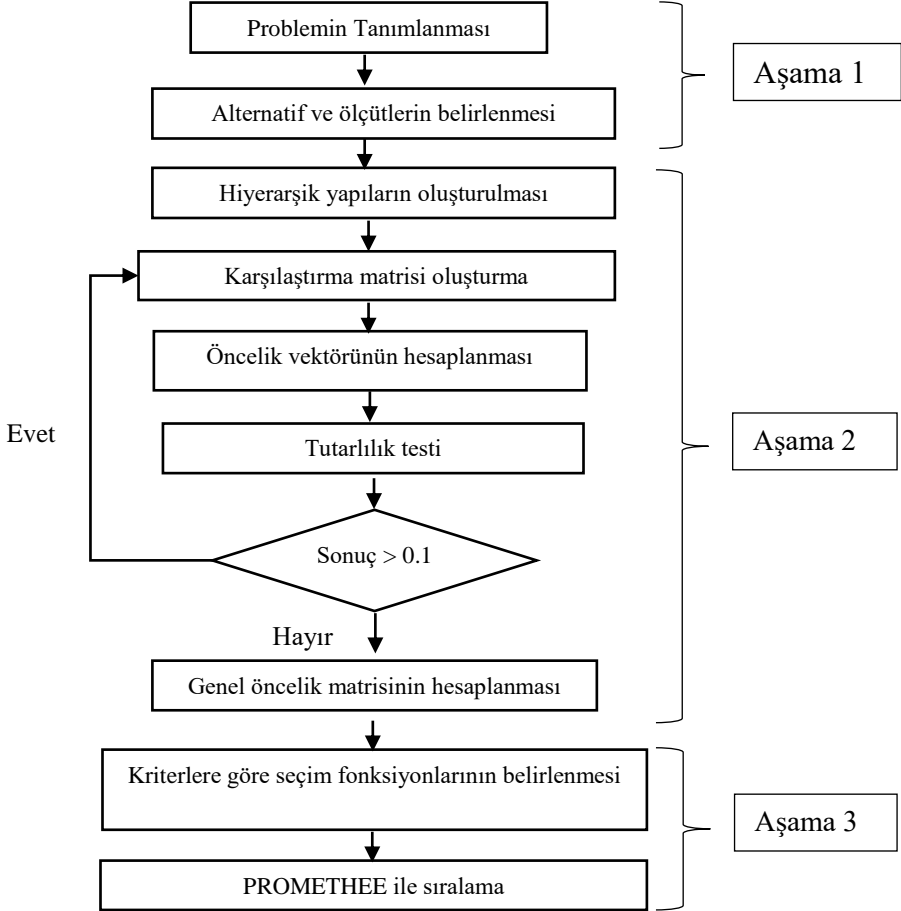
Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, araştırmacı seçimi ile ilgili kısıtlı sayıda yayın bulunmaktadır. Bu bölümde, araştırmacı seçim problemi, personel seçim problemi türüne girmektedir. Dolayısıyla literatürde bu konu ile ilgili, çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile yapılan çalışmalardan bahsedilecektir. Çok ölçütlü karar verme yöntemlerinden en çok kullanılanlar; AHP, ANP, TOPSIS, VIKOR, ELECTRE ve PROMETHEE'dir. Çok ölçütlü karar verme yöntemlerini birlikte kullanan çalışmalar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Literatürdeki Çalışmalar

Yıl	Yazar(lar)	Kullanılan Yöntem	Amaç
1993	Miller ve Feinzig	Bulanık Küme Teorisi	Personel Seçim Problemi
1998	Zanakis	AHP	Personel Performans Karşılaştırma Ve Değerlendirme
2003	Han vd.	AHP	Personel Seçim Problemi
2005	Özgörmüş vd.	AHP	Personel Seçiminde Niteliksel Ve Niceliksel Değişkenlerin Değerlendirilmesi
2006	Timor ve Tüzüner	AHP	Personel Satış Temsilcisi Seçimi
2007	Gibney ve Shang	AHP	Akademik Personel Dekan Seçim Sürecinde
2007	Dağdeviren	BAHP	Personel Seçimi Problemini
2010	Dereli	PROMETHEE	Ambalaj Şirketi İçin Endüstri Mühendisi Seçiminde
2010	Aksakal ve Dağdeviren	ANP	Personel Seçim Problemi
2012	Rouyendegh ve Erkan	ELECTRE	Akademik Personel Seçimi
2012	Abalı vd.	AHP-TOPSIS	Bursiyer Seçimi
2015b & 2015c	Özder ve Eren	AHP&ANP&HEDEF PROGRAMLAMA	Ulaştırma Sistemlerinde Güzergahların, Projelerin ve Tedarikçilerin Değerlendirilmesi İçin
2015a & 2015b	Gençer vd.	MCDM	
2015a & 2015b	Hamurcu ve Eren		
2015	Bedir ve Eren	AHP-PROMETHEE	Personel Seçim Problemi
2016	Turan ve Turan	AHP	Hemşire Seçimi
2016	Çetin ve Eren	AHP-ANP-ELECTRE	Oyun Kurucu Seçimi
2016	Özder vd.	AHP	Muhasebeci Seçimi
2018	Akça vd.	ANP	Finansal Yönetici Seçimi

5. UYGULAMA

Çalışmadaki problem, belirli ölçütler dahilinde araştırmacı olmak için en uygun adayları seçmektir. Adımlar Şekil 3'te açıkça belirtilmiştir.

Şekil 3. Uygulama Adımları

Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi Endüstri Mühendisliği bölümünde Fen Bilimleri Enstitüsü vasıtasıyla lisansüstü eğitimde araştırmacı olmak isteyen adayların en iyisini seçmek için yapılmıştır. Bilindiği üzere adayların, lisansüstü eğitimde araştırmacı olarak kabul edilebilmesi için bazı yükümlülükleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Başvuru sahipleri öncelikle lisans eğitim seviyesinde başarılı olmak zorundadırlar. Adayların not ortalamasının 55/100 üzerinde olması gerekir. Bunun yanı sıra, başvuranların ALES adı verilen Akademik ve Lisansüstü Yerleştirme Sınavından ilgili bölümce istenen puan türü için belirli bir puana sahip olması gerekmektedir. ALES, lisansüstü eğitime kabul edilebilmek için Türkiye'de

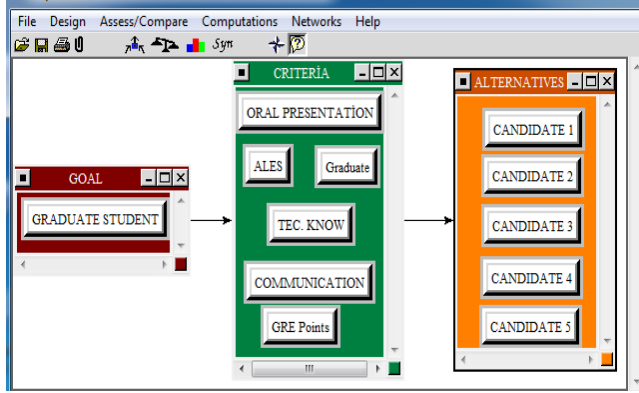
düzenlenen bir sınavdır. Yurtdışındaki karşılığı ise GMAT sınavına benzerdir. Genel matematik ve Türkçe bilgisi ile ilgili çoktan seçmeli sorular içermektedir. Aday, iyi bir teknik altyapıya sahip ve başarılı bir eğitim dönemi geçirmiş olsa dahi, iletişim ve sunum becerilerine sahip olmayabilir. Bu sebeple adaylara sözlü mülakata girme şartı getirilmiştir. Yazılı sınava davet edilen adayların ALES puanları 70 ve üzeri, mezuniyet notu 50 ve üzeridir. Adayların mezun oldukları üniversitelerin isimleri gizlilik nedeniyle değiştirilmiştir. Başvuru sahiplerine ait bilgiler Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3. Adayların Bilgileri

No	Üniversite	Fakülte	Bölüm	Mezuniyet Notu	ALES Puanı	Mülakat Notu
1	X Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	78	70,599	40
2	Y Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	68,5	76,738	80
3	Z Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Makine Müh.	73,63	84,951	50
4	W Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	73,16	74,446	10
5	Z Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	81,56	70,564	90
6	Z Üniversitesi	Mühendislik Fak.	İnşaat Müh.	67,8	73,945	50
7	Y Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	65,49	79,494	40
8	Q Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	59,16	80,441	40
9	A Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	60,1	84,682	30
10	Z Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	75,03	75,090	80
11	W Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Kimya Müh.	64,06	86,390	20
12	B Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	89,96	74,640	20

13	C Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Elektrik Müh.	61,73	79,199	20
14	D Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Makine Müh.	77	77,688	70
15	Q Üniversitesi	Mühendislik Fak.	Endüstri Müh.	77,83	74,325	70

Toplam 15 aday arasından en iyi 7 tanesinin seçimi yapılacaktır. 15 adayın ALES sınavında 70 puan ve üzeri puanı vardır. Belirleyici kriterler 6 kategoriye ayrılır. Kategoriler "ALES", "Mezuniyet Notu", "Sözlü Sunum Becerisi", "Teknik Bilgi", "İletişim Becerisi" ve "GRE Puanı" dır. Tüm 6 kategorinin belirleyici unsur olarak seçilmiş olması, araştırmalar ve doktora öğrencisi yetiştiren farklı branşlardan öğretim üyelerinin görüşü ile doğrulanmıştır. Bütün kriterler Şekil 4'te verilmektedir:

Şekil 4. SuperDecision programında oluşturulan kriterler

SuperDecision Programı AHP hesaplamaları için kullanılmıştır. PROMETHEE hesaplamaları için ise Visual PROMETHEE programı kullanılmıştır. Bütün kriterlerin ağırlıkları farklı branşlarda doktora öğrencisi yetiştiren öğretim üyelerinden 21 farklı uzmanın verdiği kararlar yardımıyla hesaplanmıştır. Tüm veriler SuperDecision'a girilmiştir. Sonuçlara göre, sıralamada en büyük değeri alan kriter diğerlerinden daha iyidir. AHP sonuçlarına bakılarak ağırlıklar hesaplanmış ve ardından PROMETHEE hesaplamaları kullanılarak kriterlerin sıralaması elde edilmiştir. AHP sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. AHP Sonuçları

Sonuçlar	
ALES	0,24800
İletişim Becerisi	0,18841
Mezuniyet Notu	0,20884

GRE Puanı	0,13867
Sözlü Sunum Becerisi	0,07365
Teknik Bilgi	0,14242

SuperDecision programı ile belirlenen kriter öncelikleri kullanılarak alternatiflerin sıralanması PROMETHEE yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Veriler Visual PROMETHEE programına girilmiştir.

The screenshot shows the Visual PROMETHEE software interface. The main window displays a table with columns for different criteria: GRADUATE, ALES, COMMUNIC..., ORAL PRESE..., TEC. KNOW., and GRE. The table is divided into several sections: Preferences, Statistics, and Evaluations. The Evaluations section shows the results for 8 candidates, including their scores and qualitative ratings.

Scenario1	GRADUATE	ALES	COMMUNIC...	ORAL PRESE...	TEC. KNOW.	GRE
Unit	unit	unit	9-point	impact	5-point	unit
Cluster/Group	◆	◆	◆	◆	◆	◆
Preferences						
Min/Max	max	max	max	max	max	max
Weight	0,21	0,25	0,18	0,07	0,14	0,14
Preference Fn.	Linear	Level	U-shape	Usual	Usual	Gaussian
Thresholds	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute	absolute
- Q: Indifference	1,00	1,00	1,00	n/a	n/a	n/a
- P: Preference	2,00	2,00	n/a	n/a	n/a	n/a
- S: Gaussian	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	3,00
Statistics						
Minimum	59,16	70,56	3,00	1,00	1,00	48,00
Maximum	89,96	86,39	9,00	5,00	5,00	82,00
Average	71,53	77,54	5,47	2,87	3,27	62,40
Standard Dev.	8,43	4,79	1,67	1,31	1,18	11,97
Evaluations						
☒ CANDIDATE 1	73,63	84,95	VG	very high	bad	75,00
☒ CANDIDATE 2	81,56	70,56	B-A	very low	bad	50,00
☒ CANDIDATE 3	75,03	75,09	B	low	very good	48,00
☒ CANDIDATE 4	77,00	77,69	A-G	moderate	good	53,00
☒ CANDIDATE 5	77,83	74,33	A	high	average	57,00
☒ CANDIDATE 6	78,00	70,59	A	very low	very bad	69,00
☒ CANDIDATE 7	68,50	76,74	G	moderate	bad	54,00
☒ CANDIDATE 8	73,16	74,45	B-A	moderate	good	82,00

Şekil 5. Visual PROMETHEE veri girişi

PROMETHEE yöntemiyle yapılan hesaplamaların sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre 14 numaralı aday seçim için uygun aday olarak belirlenmiştir. 1 numaralı adayın aldığı sonuçlar da uygun olabilecek bir aday olduğunu belirtmektedir. Tablo 3'te verilen sıralamada da görüldüğü üzere, 9. Sıradan itibaren bulunan adayların hiçbiri uygun değildir. Bu yazıda, öğrenci aday seçim problemi çözüme kavuşturulmuş ve üniversite için uygun adaylar seçilmiştir. Öğrenci aday seçim problemi farklı alanlarda tartışılmaktadır. Seçim problemini çözmek için birçok yöntem uygulanabilir. Küreselleşen dünya eğitim sisteminde, her üniversite iyi ve nitelikli öğrencilere sahip olmak istemektedir.

Öğrenci aday seçimi bir seçim sürecidir ve bu süreç üniversitelerde çok önemli bir role sahiptir.

Tablo 5. PROMETHEE sonuçları

Sıralama	Aksiyon	Phi	Phi+	Phi-
1	Aday 14	0,4748	0,6666	0,1918
2	Aday 1	0,4528	0,6718	0,2190
3	Aday 4	0,2054	0,4886	0,2832
4	Aday 12	0,1427	0,4770	0,3343
5	Aday 13	0,1034	0,4520	0,3486
6	Aday 15	0,0383	0,4152	0,3770
7	Aday 10	0,0039	0,4208	0,4169
8	Aday 8	0,0026	0,3953	0,3927
9	Aday 5	-0,008	0,3542	0,3550
10	Aday 9	-0,0929	0,3288	0,4217
11	Aday 7	-0,0996	0,3559	0,4555
12	Aday 3	-0,1885	0,3068	0,4953
13	Aday 6	-0,2862	0,2583	0,5445
14	Aday 11	-0,3435	0,2269	0,5704
15	Aday 2	-0,4124	0,2116	0,6241

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde yönetim süreçleri, karar verme süreçlerini etkileyen daha karmaşık ve birçok faktör haline gelmiştir. İnsanlar, problemlerine çözüm bulmak için farklı teknolojiler, sistemler, politikalar ve stratejiler ile seçim yapmak zorunda kalırlar (Bedir & Eren, 2015). Karar vermede dikkate alınması gereken kriterlerin fazlalığı, karar probleminin yapısını karmaşıklaştırmaktadır. Bu noktada, çok ölçütlü karar verme yöntemlerinin kullanılması, sonuçların tutarlılığı bakımından son derece önemlidir. Bu çalışmada bir üniversitede aday öğrenci seçimi, çok ölçütlü bir karar verme yöntemlerinden AHP ve PROMETHEE kullanılarak tartışılmıştır. Akademik çerçeveden bakıldığında araştırmacı seçimi belirli bir alanda uzmanlaşmak isteyen insanların yeterlilik seviyesi için belirleyici olmaktadır.

Yetkinleşme ve uzmanlık kazanabilmek için lisansüstü eğitim önem taşımaktadır. Belirli bir alanda araştırmacı yetiştirebilmek için üniversitelerce aranan şartları sağlamak seçim kriterleri arasında belirtilmektedir. Yükseköğretim kurumlarına seçilecek araştırmacının analitik bir düşünce yapısına sahip olması gerekmektedir. Ele aldığı problemlerde çeşitli faktörleri analiz edebilme kabiliyetinin bulunması gerekmektedir. Aynı zamanda bir araştırmacının neden ve nasıl yapılması gerekiyor soruları için cevapları olmalıdır. Gerekli zekaya sahip olunsada araştırmacıların meraklı bir yönlerinin olması, çalışmalarında daha detaya inmesi için arzu edilen özellikler arasındadır. Bir araştırmacı seçiminde üniversitelerce aranan kriterlerin istenilen ölçülerde sağlanması, geleceğin bilim insanlarının yetiştirilmesi için katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada ise araştırmacı seçiminde hesaplama algoritması düzgün bir şekilde yapılmış ve adaylar için belirlenen hedefler çerçevesinde sonuçlara ulaşılmıştır. İki farklı metodoloji kullanılmış ve sonuçlar elde edilmiştir. Çok ölçütlü karar verme yöntemlerinden AHP ve PROMETHEE yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemler karar problemleri üzerinde etkili olan kriterleri değerlendirebilen etkili araçlardır. Aynı zamanda her bir kriterle göre alternatiflerin ayrı ayrı değerlendirilebilmesine imkân sağlanmaktadır. Makale, genel çerçevede olarak seçim probleminin nasıl çözüleceği konusunda bir fikir vermektedir. Aday öğrenci seçimi, aynı zamanda birçok belirsizlik içeren bir süreçtir. Bu problem uygun çok ölçütlü karar verme araçlarını kullanarak aşılabilir. Bu çalışmada, yönetim alanında en objektif kararların alınmasına izin veren önemli konulardan birini ele almaktadır. Küreselleşen dünya eğitim sisteminde, her üniversite nitelikli öğrencilere Eğitim vermek istemektedir. Aday öğrenci seçimi bir seçim sürecidir ve üniversitelerde çok önemli bir role sahiptir. Bu makale seçim probleminin nasıl çözüleceği konusunda fikir vermektedir. Gelecekteki çalışmalar için, seçim sorunlarını çözmek adına bu alandaki başka karar araçları uygulanabilir. Araştırmacı seçimi konusunda değerlendirme kriterleri genişletilebilir ve bu kriterlerin ne kadar etkili olduğu hesaplanabilir. Böylece bu kriterlerin dikkate alınması sonucunda yükseköğretim kurumlarının belirli dönemlerdeki başarılarının kıyaslaması yapılabilir.

KAYNAKÇA

- ABALI Y.A., KUTLU B.S., EREN T. (2012), “Çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile bursiyer seçimi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Vol.26, No. (3-4), pp. 259-272.
- AKÇA, N., SÖNMEZ, S., GÜR, Ş., YILMAZ, A., EREN, T. (2018), “Kamu Sahipliğindeki Hastanelerde Analitik Ağ Süreci Yöntemi İle Finansal Yönetici Seçimi”, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Vol. 5, No. 2, pp. 133-146.
- AKSAKAL, E., DAĞDEVİREN, M. (2010), “Anp Ve Dematel Yöntemleri İle Personel Seçimi Problemine Bütünleşik Bir Yaklaşım”. Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University, Vol. 25. No. 4.
- BRANS, J.P., (1982), “L'ingenierie de la decision: Elaboration d'instruments d'aide a la decision. La Methode PROMETHEE”. Universite Laval, Colloque d'aide a la Decision, Quebec, Canada, Pp.183-213.
- BEDİR N., EREN T. (2015), “AHP-PROMETHEE Yöntemleri Entegrasyonu ile Personel Seçim Problemi: Perakende Sektöründe Bir Uygulama”, Social Sciences Research Journal, Vol. 4, No. 4, pp. 46-58.

- BEDİR, N., EREN, T. (2015), “AHP-PROMETHEE Yöntemleri Entegrasyonu İle Personel Seçim Problemi: Perakende Sektöründe Bir Uygulama”, 16th International Symposium on Econometrics, Operations Research and Statistics, Edirne, 07-12 May.
- ÇETİN B., EREN T. (2016), “Türkiye Erkek Milli Basketbol Takımına Eurobasket 2015 İçin Oyun Kurucu Seçimi”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Vol. 7, No. 13, pp. 201-227.
- DAĞDEVİREN, M., EREN T. (2001), “Tedarikçi firma seçiminde analitik hiyerarşi prosesi ve 0-1 hedef programlama yöntemlerinin kullanılması”, Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University, Vol. 16 No. 1-2. Pp. 41-52.
- DAĞDEVİREN, M. (2007), “Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesi İle Personel Seçimi Ve Bir Uygulama”. Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University, Vol. 22. No. 4.
- DERELİ, T., DURMUSOĞLU, A., ULUSAM, S.S., AVLANMAZ, N. (2010), “A fuzzy approach for personnel selection process”. TJFS: Turkish Journal of Fuzzy Systems, Vol. 1. No. 2. Pp. 126-140.
- EVREN, R., ÜLENGİN, F. (1992), “Yönetimde Çok Amaçlı Karar Verme”, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, N.1482.
- GENÇER, M.A., HAMURCU, M., EREN, T. (2015a), “Ankara M1 - Metro Hattı İçin Zaman Çizelgelemesi”, Transist 8. Uluslararası Ulaşım Teknolojileri Sempozyumu ve Fuarı, Pp. 474-482.
- GENÇER, M.A., HAMURCU, M., EREN, T. (2015b), “Ankara M1 - Metro Hattı İçin Talep Tahmini”, Transist 8. Uluslararası Ulaşım Teknolojileri Sempozyumu ve Fuarı, Pp 483-491.
- GİBNEY, R., SHANG, J., (2007), “Decision making in academia: A case of the dean selection process”, Mathematical and Computer Modelling, Vol. 46. No. 7. Pp. 1030-1040.
- HAMURCU, M., EREN, T. (2015a), “Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde Çok Ölçütlü Karar Verme Yöntemi İle Monoray Güzergah Seçimi”, Transist 8. Uluslararası Ulaşım Teknolojileri Sempozyumu ve Fuarı, Pp. 401-409.
- HAMURCU, M., EREN, T. (2015b), “Monoray Ve Türkiye’de Potansiyel Uygulanabilirliği”, Transist 8. Uluslararası Ulaşım Teknolojileri Sempozyumu ve Fuarı. Pp. 410-419.
- HAN, F.Y., JIA, X.P., TAN, X.S., (2003), “Two key support tools for environmentally friendly process optimal synthesis”, Computer Aided Chemical Engineering, Vol. 15. Pp.1274-1279.
- MILLER, G.M., FEINZIG, S. L., (1993), “Fuzzy sets and personnel selection: Discussion and an application”, Journal of Occupational and Organizational Psychology, Vol. 66. Pp. 163-169.
- ÖZBEK, A., EREN, T., (2013a), “Analitik Ağ Süreci Yaklaşımıyla Üçüncü Parti Lojistik (3PL) Firma Seçimi”, Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Vol. 27. No. 1. Pp. 95-113.

- ÖZBEK, A., EREN, T., (2013b), “Çok Ölçütlü Karar Verme Teknikleri İle Hizmet Sağlayıcı Seçimi”, Akademik Bakış Dergisi, Vol. 36. Pp. 1-22.
- ÖZBEK, A., EREN, T., (2012), “Üçüncü Parti Lojistik (3PL) Firmanın Analitik Hiyerarşi Süreciyle (AHS) Belirlenmesi”, International Journal of Engineering Research and Development, Vol. 5. No. 2. Pp. 46-54.
- ÖZDER, E.H., EREN T., ÇETİN, S.Ö., (2015), “Supplier selection with TOPSIS and goal programming methods: A case study”. 19th International Research/Expert Conference Trends in the Development of Machinery and Associated Technology TMT 2015, Barcelona, Spain 22-23 July.
- ÖZDER, E.H., EREN T., (2015a), “Tedarikçi Seçiminde Analitik Hiyerarşi Prosesi ve Hedef Programlama Yöntemlerinin Entegrasyonu: Örnek Bir Uygulama”, Uluslararası Katılımlı Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İzmir, 14-16 Ekim.
- ÖZDER, E.H., EREN, T., (2015b), “Tedarikçi Seçiminde Analitik Ağ Süreci ve Hedef Programlama Yöntemlerinin Entegrasyonu: Örnek Bir Çalışma”, 16. Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması Ve İstatistik Sempozyumu, Edirne, 07-12 Mayıs.
- ÖZDER E., GÜR Ş., EREN T. (2016), “İşletmelerde Muhasebeci Seçimi İçin Analitik Hiyerarşi Yönteminin Kullanılması”, s. 15-16, The 13th International Accounting Conference, İzmir, Turkey, October 20-21.
- ÖZGÖRMÜŞ, E., MUTLU, Ö., GÜNER, H., (2005), “Bulanık AHP ile Personel Seçimi”. V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, 25-27 Kasım.
- ROUYENDEGH, B., ERKAN, T., (2012), “An application of the fuzzy electre method for academic staff selection”, Human Factors and Ergonomics in Manufacturing, Vol. 19. No. 6. Pp. 1-9.
- SAATY, T.L., (1980), The Analytic Hierarchy Process, McGraw-Hill International Book Company, New York.
- TIMOR, M., TÜZÜNER, V.L., (2006), “Sales representative selection of pharmaceutical firms by analytic hierarchy process”, Journal of American Academy of Business, Vol. 8. (1) (2006) 287 293.
- TURAN H., TURAN G., (2016), “Hemşire seçiminde analitik hiyerarşi metodunun uygulanması”, Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 3 (1):26-30.
- ZANAKIS, S.H., SOLOMON, A., WISHART, N., DUBLISH, S., (1998), “Multi-attribute decision making: A simulation comparison of select methods”, European Journal of Operational Research, Vol. 107 No. 3. Pp. 507-529.

Failures of the Export Markets of the African Mango to Europe: Theoretical and Empirical Causes

(Research Article)

Afrika Mangosunun Avrupa'ya İhraç Pazarlarındaki Zayıflıklar: Teorik ve Ampirik Nedenler

Doi: 10.29023/alanyaakademik.472119

Ferdinand OUEDRAOGO

Assistant Professor at the University Ouaga II Burkina Faso.

Email: ouedraogo.ferdinand@yahoo.fr Tel: +226 70 26 00 75

Orcid No: 0000-0002-1711-2055

How to cite this article: Ouedraogo, F. (2019). Failures of the export markets of the African mango to Europe: theoretical and empirical causes. *Alanya Academic Review*, 3(1), 35-47.

Keywords

Mangoes, Exports, Contracts, Failures, Causes, Conséquences, Solutions.

Received: 18.10.2018

Accepted: 12.12.2018

ABSTRACT

The objectives of this study are to demonstrate the failures of African mango export markets, to analyze the causes and characteristics to study the impact on the behavior of importing and exporting agents and to propose solutions. The findings of the study showed that standardized firm contracts with shared costs and benefits are contracts of incentives for transparency and the reduction of fraud in transactions, while standardized firm contracts with unevenly distributed costs and benefits, are contracts of incentives for the inertia and darkening of the international market for African exporters. The choice of the type of contract by the exporter depends on his level of commitment to the risks as riscophilous, riscophobic or risk-neutral agent. The study recommended solutions.

1. INTRODUCTION

In international trade, the European Union is the most important trading partner of West Africa before China, the United States and India. Statistics show that 37.8% of West African exports go to the European Union, and 24.2% of West African imports come from the EU. However, West Africa accounts for only 2% of the EU's international trade, ie 2.2% of its imports and 1.8% of these exports.

From 2010 to 2014, European imports from West Africa increased by 14.2% (annual average), and European exports to West Africa increased by 7.7% (annual average). With the Economic Partnership Agreements concluded with the European Union in 2014, West African countries thought that they had finally broken down the trade barriers hindering the entry of African products into Europe. Unfortunately, the rejections of African exports for non-compliance with sanitary regulations are still relevant since the signing of these agreements. The persistence of interceptions, export rejections and the resulting economic losses since the signing of these agreements are clear proof that West African export markets to the European Union are failing. However, authors of economic theories such as Akerlof (1970), Spence (1974), Coase (1960) and North (1994) justified the market failures by the

existence of imperfect information problems between the actors, the existence market power and high transaction costs. The objective of this study is to prove the failures of the export markets for African products, particularly those of mangoes, by analyzing its characteristic elements, to verify that imperfect information on quality, prices, availability of mangoes Export costs, transaction costs and high market power are critical components of the bankruptcy of these markets, and the behavior of market participants is changed each time they face uncertainties and risks.

Thus a first section of this paper entitled "Failure of African export markets to the European continent: analysis of the characteristic elements" is an analysis of the weight of West African exports in the international trade of the European Union, then an identification and an analysis of the growth of interceptions and discards of cargoes of mangoes at the borders of European Union countries. A second section entitled "Materials and methods of the study" presents a review of the literature review on the risks of interceptions and rejections of cargoes of mangoes at the borders of European countries, the development of the economic theories underlying the market failures and their theoretical causes. A final section entitled "Results obtained from the study and discussion" is devoted to the identification and analysis of the causes of malfunctioning mango export markets, the choice of the type of contract and the expected gain of the mango exporter faced with an imperfect risk and information situation, and then with an interpretation and discussion of the results obtained. The study is completed by a series of conclusions and recommendations for economic policies.

2. FAILURES of AFRICAN EXPORT MARKETS to the EUROPEAN CONTINENT: ANALYSIS of CHARACTERISTIC ELEMENTS

This section is firstly an analysis of the weight of West African exports in international trade of the European Union, then an analysis of the growth of interceptions and rejections of mango cargoes at European borders and economic consequences.

2.1. The low level of West African exports in the international trade of the European Union

In international trade, the European Union is the most important trading partner of west Africa before China, the United States and India. Statistics show that 37.8% of West African exports go to the European Union, and 24.2% of West African imports come from the EU. However, West Africa accounts for only 2% of the EU's international trade, ie 2.2% of its imports and 1.8% of these exports.

From 2010 to 2014, European imports from West Africa increased by 14.2% (annual average), and European exports to West Africa increased by 7.7% (annual average). In 2010, in terms of illustration, the potential for production of fresh mangoes in West Africa was estimated at around 810 000 tons with potential for export to the European Union.

Table 1. Evolution of mango exports from 2004 to 2014 (in tons)

Pays	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Côte d'Ivoire	12091	11113	15374	14706	11250	11680	11129	10105	15289	14900	20475
Sénégal	2810	3011	6194	4702	6034	6240	2758	5338	6200	8205	10247
Mali	2170	3048	8554	4317	4902	3480	3672	1283	2983	4800	3833
Burkina Faso	838	1181	2172	3191	2406	1988	3304	1664	1755	2700	3064

Source: ITC Trade Map

In 2015, exports of West African mangoes accounted for one-third of world exports (AFD 2015).

2.2. Growth of interceptions and rejections of mango cargoes and economic consequences

Standards and regulations are established to govern the quality of products of the fruit and vegetables sector imported by the countries of the European Union. Regarding the export of mango to the countries of the European Union, there is, among other things, CODEX STAN 184-1993, AMD, 1-2005, defining the minimum characteristics of the quality of mango, their categorization, sizing, quality tolerances, size tolerances, uniformity and packaging, marking and labeling, contaminants including pesticide residues, hygiene, Regulation (EC) No 852/2004 of the European Parliament and Council and the European Council concerning hygiene for all foodstuffs from production to distribution. Failure to comply with these standards and regulations leads to interceptions and systematic rejections of exports at the entry of Europe. Interceptions leading to the rejection of mango exports to the border of European countries are due to revelations of information on the quality of exported mangoes including the presence of harmful elements but also to revelations of questionable information on the quality of these exports of mangoes as for example, absence, non-compliance and unreliability of quality certification documents, such as phytosanitary certificates, bulletins, etc. Indeed, interceptions related to non-compliance of export documents accounted for 23% of total interceptions between 2005 and 2015. In 2014, there were 112 interceptions of infected mangoes from Africa and 72 interceptions of mangoes coming from Africa. ACP countries, unfit for consumption from the point of view of European standards, the 52 come from the African space (Ousseini S., ECOWAS, 2015). In the space of about ten years (2005 to 2015) the number of interceptions has been multiplied by 5 for all four countries studied: Mali, Burkina Faso, Côte d'Ivoire, and France. Senegal. However, Burkina Faso is the country of West Africa breaking the record with a multiplication of its interceptions by 16 against a multiplication of its level of exports of mangoes by 7.

Table 2. Evolution of total interceptions from 2005 to 2015

Pays / Années	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Mali	3	23	15	8	13	23	35	16	21	45	23
Côte d'Ivoire	4	7	0	2	6	62	49	35	25	63	13
Sénégal	8	8	17	3	4	2	18	4	6	12	22
Burkina Faso	1	3	5	9	8	47	4	12	10	4	16

Source: *Europhyt 2005-2015*

As economic consequences, interceptions of exports have caused the loss of the mango sector in West Africa, 17.22 billion CFA Francs between 2004 and 2015. Losses by interception are estimated at 19 680 000 FCFA or 30 000 Euros (ECOWAS, 2012) and losses in 2012 alone were valued at CFA 1.83 billion. Rejections represent a very significant shortfall for exporting countries. The rejection of a range of mangoes from Europe would cost between 1 and 1.5 million FCFA to the African exporter according to a joint FAO / CILSS report in 2003.

3. MATERIALS and METHODS of the STUDY

To analyze the failures of developing countries' export markets and African mangoes in particular, we will rely on author work on export barriers and market failure. Analysis by hypothetico-deductive and hypothetico-inductive methods will allow us to draw conclusions.

3.1. Review of the literature on European barriers to exports of developing countries

Authors such as Ortiz J. A. and Ortiz R. F. (2010), have done very important work on the identification of export barriers for SMEs in four (4) categories. The first category of barriers could be the lack of information on export markets. Yang, Leone and Alden (1992) find that the barriers related to the lack of information on export markets are the only ones, among all the categories of barriers, that vary considerably. And according to Aharoni (1966) the lack of knowledge of foreign markets constitutes an important barrier to the commitment of organizations in international activity. For Hernando Moreno, (1993) the availability of information on external markets is generally quite rare, and the cost of this information is high for a particular agent. The lack of information on market opportunities for the product was also mentioned as an obstacle, by Westhead, Wright and Ucbasaran (2002). For authors like Johanson and Valhne (1977) it is rather the lack of knowledge of the steps to follow in the export process that represent the major obstacles to exporting. Ignorance of available export subsidies according to Kedia and Chhokar, 1986; and the lack of knowledge about the economic benefits of exporting according to Welch and Wiedersheim-Paul, 1977, Axinn, 1985, can be significant obstacles to business engagement in export activities. In the second category of export barriers, Ortiz JA and Ortiz RF (2008) rank the company's lack of production capacity (Leonidou, 1995b, Westhead, Wright and Ucbasaran, 2002), difficulties in financing exports and the lack of means to carry out market research (Ramaswami and Yang, 1990). There is a third category of barriers that is related to the export process. In this category of obstacles, the complexity of documentation or approaches related to export transactions as barriers to firm exports supported by authors such as Naidu and Rao (1993), Katsikeas and Morgan (1994), Leonidou (1995b) or Moini (1997), the difficulty of finding a reliable distributor or adequate distribution channels (Karakaya 1993, Katsikeas and Morgan 1994, Leonidou 1995b, Da Silva 2001, Hise 2001), exports that may be either tariff barriers according to Barker and Kaynak, (1992) or are non-tariff barriers according to Leonidou, (1995b) like standardization and approval of export products, sanitary and phytosanitary regulations according to Kedia and Chhokar , (1986), Keng and Jiuan, (1989) or trade barriers due to high transportation and freight costs (Katsikeas and Morgan 1994, Leonidou 1995b) or a lack of transport service to the targeted market Da Silva (2001). Ortiz J. A. and Ortiz R. F. (2010) identified a last category of barriers considered to be exogenous variables. Among the barriers in this category are the foreign competition championed by Ramaswami and Yang (1990), the risk related to exchange rate fluctuations (Leonidou, 1995b) when it is an unfavorable fluctuation. There is some work devoted to the empirical analysis of the phenomenon of rejections. The work of Abdelhakim Hammoudi and al (2010), Rios and al. (2008), Shafaeddin, 2007, are the ones that caught the most attention.

These authors consider rejections as indicators of difficulties of access for developing countries to the markets of developed countries. For Shafaeddin (2007), the main cause of rejection at the border of the destination country is the lack of control at the port of departure in the country of origin and at the farm level. Abdelhakim Hammoudi and al (2010) showed that discards tend to increase, particularly with regard to West African products and taking into account the increase in the number of notifications, they showed how discards can to be

considered as proof of the growing importance of SPS measures at European level, and therefore of the potential barriers to exporting African products to European countries.

3.2. Theoretical causes of market failure

High transaction costs, market power, imperfect information and signal are identified as key theoretical causes

3.2.1. The problem of high transaction costs and market power

The problem of transaction costs as a barrier to market efficiency has been the subject of numerous studies, including those of Coase (1960) and North (1994). According to Coase (1960), carrying out a transaction on the market requires many expensive operations, namely the search for information, negotiations, the formulation of contracts and the verifications necessary to ensure compliance by both parties. The work of North (1994) has highlighted in the transaction costs the existence of a part of unobservable costs said to be difficult to quantify, which are generally realized before the transaction, such as, for example, the costs of information and research on availability of the good or service (time and energy spent for example), and on the other hand quantifiable observable costs that occur at the time after completion of the transaction such as transfer costs of property rights. Market power has rarely been the subject of theoretical debate by economists, it is rather its consequences, particularly the inefficiencies it generates in markets that are the subject of much debate to this day. Pigou (1941) remarks that in the case of a commodity produced by a monopoly holding a market power, the limitation of the price can, by preventing it from seeking his gain by the increase of prices, force him to seek it by increasing sales.

3.2.2. Imperfect information problems and quality signal

In 1970, Akerlof showed that in a used car market the seller is generally more informed about the condition of the vehicle than the buyer. The ill-informed, but rational buyer, commits himself to buying the vehicle at a low price to compensate for his probability of falling on a vehicle in poor condition.

This purchase price of a very low level will not encourage sellers to offer the right vehicles but rather the bad ones. Such a situation increases the likelihood of buying a wrong vehicle and forces buyers to demand a lower price. The bad vehicles will gradually invade the market and the permanent falling requirements of buyers' prices will result in the total disappearance of the right vehicles on the market. The phenomenon could continue until the stoppage of any vehicle exchange on the markets when the probability of getting a wrong vehicle becomes very strong.

The theory of Akerlof can be formulated mathematically according to its main basic assumptions as follows: (H1) on the market two types of vehicles coexist: those of good quality in proportion p and those of poor quality in proportion $1-p$; (H2) sellers of good quality vehicles, the proportion p , only agree to sell their vehicles at a price greater than or equal to P_b (good quality vehicles price); (H3) sellers of vehicles of poor quality, the proportion $1-p$, do not agree to sell their vehicles only at a price P_m (poor quality vehicles price), $P_m < P_b$; (H4) buyers are not able to differentiate between two types of used vehicles namely the good ones of the bad ones, however they know that there are poor quality vehicles in proportion $(1-p)$ and are also willing to pay a price $p_x \geq P_b$ for a good quality vehicle and a maximum price $p_x = P_m$ for a poor quality vehicle.

There are three possible equilibria: (i) a first equilibrium where the equilibrium price $p_x = P_m < P_b$ and only the poor vehicles will be sold. As hypotheses of first balance we suppose that the salesmen know the quality of the vehicles which they propose for sale whereas the buyers have no way to observe this quality; the sellers here will propose vehicles of good quality only if the price equilibrium p_x is above P_b ; if the equilibrium price is lower than P_b buyers therefore know that all the vehicles they are offered are necessarily of poor quality and they will therefore accept to buy them only if the price is less than or equal to P_m ; if now the equilibrium price p_x is greater than or equal to P_b the two types of vehicles will be offered for sale and the buyers will therefore consider that a vehicle is worth $pP_b + (1-p)P_m$; (ii) a second equilibrium where the equilibrium price $p_x = pP_b + (1-p)P_m \geq P_b$ and the two types of vehicles are sold; here it is assumed that neither sellers nor buyers can observe the quality of the vehicles; this equilibrium is only viable if $pP_b + (1-p)P_m \geq P_b$; in the opposite case, the only balance is the first, where the bad vehicles have driven the good ones; (iii) a third equilibrium where there is an institution that sells certification to sellers that allows them to report to buyers the good quality of the vehicles they offer on the market; for a high price $p_x \geq P_b$ only one good quality vehicles are sold at the pP_b price otherwise for a price $p_x = P_m < P_b$ only the poor quality vehicles are sold at the price $(1-p)P_m$; in addition to the problem of adverse selection, the work of Akerlof (1970) highlights the problem of the signal that the market of used vehicles can very badly run for lack of means for the well-informed seller to report the quality from the vehicle he sells to the misinformed buyer. However, it is the work of Spence (1975) who, in addition to confirming those of Akerlof (1970), draws our attention to the fact that the signal always involves a high cost which can reduce the seller's incentives to reveal the information to the buyer.

4. RESULTS OBTAINED FROM THE STUDY AND DISCUSSIONS

In this section we are talking about justifying the extent to which the theoretical causes of market failure in general may well represent the key determinants of the failure of mango export markets in West Africa.

4.1. The different types of mango export contracts existing in West Africa

To finance mango collection and export campaigns to Europe, African exporters are often forced to turn to trusted European partners with whom they can co-finance export activities as part of a partnership said "win-win partnership". European importers in turn will develop partnerships with the distribution stores for the sale of mangoes to European consumers. This type of partnership is usually achieved through the signing of transaction contracts between exporters and importers and between importers and distribution stores.

In West Africa, the different contracts between exporters and importers are mostly standardized cost-shared and / or shared-profit contracts and sales commission contracts. For mangoes, standardized cost-shared and / or shared-benefit contracts are found in Burkina Faso, Senegal, Côte d'Ivoire and Mali with some slight differences in their development. In this contract, it is generally provided that the importer guarantees a floor price, FOB price from the port of shipment, paid upon receipt of the bill of lading and that he will take care of all the cost of transportation from end to end (road / rail / maritime) that he pays directly to the logistics company. This contract provides that upon arrival of the container at destination, the importer makes a financial statement, by establishing a revenue and expense account to share the profits with the exporter. This type of contract is close to sharecropping and is most common in West Africa for fruit and vegetables for export to Europe. In a second type of firm contract for the export of mangoes, the importer is expected to pay the exporter an advance

for the removal of a number of known advance containers during the campaign, in order to pre-finance the purchase of the mango and its packaging. Thus, it directly pays the logistics company, the transportation costs from end to end. At the end of the season, the importer sends the financial statement and shares the profits with the exporter, after deduction of all the costs incurred up to the final consignee in Europe.

Given the seasonal nature of mangoes, they must be imported from different countries to ensure year-round supply. The selling price can thus vary considerably. In times of plenty, the price can drop tremendously, thus prompting buyers to be very demanding on quality. The situation is reversed in times of lack. As a result of the fluctuating nature of prices and quality, some European importers generally avoid engaging in volume and fixed price contracts. They most often agree to engage in sales commission contracts. Mangoes received from exporters are sold by importers to European retailers and supermarkets by deducting a commission of 8 to 10% of the amount paid to the exporter.

4.2. The problem of high transaction costs and market power

The complete contract is the one considered to be an optimal contract. It is difficult for importers and exporters of mangoes to reach the conclusion of a complete contract because of the fact that in the transactions certain costs remain implicit and difficult to observe and quantify before and even after the signature of the contract. The effort made by exporters in finding information on varieties and the availability of mango stocks in the different localities is an unobservable act by importers with costs that are difficult to take into account in the contract. Thus, when the costs of information retrieval are not taken into account in the contract and it is after the exchange that they occur, they can raise the cost of costs and abnormally lower the profit of one of the partners. . This could jeopardize the win-win partnership and limit each other's commitment to other future contracts. Transaction costs, even if they are often recorded in documents such as receipts and invoices, remain unobservable by exporters; and importers may, if necessary, lie on their exact amounts by raising them to defraud the amount of actual profits. The importer may overcharge or be abnormally issued receipts or invoices containing fictitious expenses that raise the cost of mango import. The same fraudulent behavior can be adopted by the exporter when the transaction costs are unobservable by the importer. The exporter could also lie about the exact amounts of these transaction costs by overcharging or being abnormally issued receipts or invoices. In any case, in the different types of contracts that we have studied above, the profit to be shared will become less important and the contract will no longer be an incentive for one of the partners, which could lead to its rupture and a loss for everybody.

Aoufa E. (2009) has shown that the transaction costs of a container of mangoes from packaging stations in Burkina Faso and Mali to distribution stores in Europe (Rungis) can reach 15 million CFA francs and include mainly the cost of the mango delivered to the packing station, the cost of packaging, the costs of land and sea transport, as well as the costs of transit, storage, loading and unloading costs at the port of Europe, the costs of forwarding costs to the European wholesaler, commission fees on sales if applicable. This amount seems very high and out of reach of the stock exchange of the average exporter of Burkina Faso and Mali. Also, as additional transaction costs, discards can result in high transportation costs for re-shipping the product, re-export costs, and even the costs of product destruction when borne by the exporter. Pre-financing contracts by importers, cost-sharing contracts (sharecropping) and sales commission contracts are all contracts that tacitly give European importers market power to African exporters of mangoes. In the type of pre-financing contract of the campaign by the European importer, the latter is the one who invests the most, thus taking more risks,

and the only one to negotiate with the distribution shops for the obtaining of a cheap in Europe. The African exporter is price takers vis-à-vis what would result from the agreement between the European importer and the final actors of the import namely the distribution stores. Neither does it have the means to call into question the transaction costs agreed between its importing direct partner and these distribution stores in Europe. The low financial capacity of African exporters to pay the transaction costs (transport, handling, maintenance, etc.) related to the transport of cargoes of mangoes to the European borders, tacitly confers on the European importer a power of because it is he who has to find all the financial resources necessary to pay these transaction costs so that the export market can be realized.

4.3. Imperfect information problems and quality signal

Due to the fluctuating nature of prices, quality, supply and demand of mangoes in European markets, as well as interceptions and referrals of cargoes of mangoes en route, African exporters often imprecise knowledge of the prices, quality and quantities of their mangoes actually sold in these European markets. This often leads them to doubt the good faith of European importers as to the prices and quantities of the sale of these mangoes to distribution stores.

Table 3. Fluctuations in import prices of mangoes from 2008 to 2012 (in Euros)

Pays /Années	2008	2010	2012
Cote d'Ivoire	1,10	0,90	0,88
Sénégal	1,35	0,95	1,53
Mali	1,34	0,95	1,17
Burkina Faso	2,37	1,40	2,00

Source : COLEACP, 2013

If they were accessible to African exporters, contracts, pro-forma and / or settlement invoices, importers' order letters with distribution stores in Europe would be reliable price and information the quality and quantities of mangoes sold at these stores. Unfortunately, these documents are very often confidential and difficult for exporters to access. And even if they were accessible, the African exporter would have no way of knowing that these documents are authentic and not tampered with. To obtain this economic information reliably African exporters are obliged to carry out studies and surveys on the European markets and this most often at their own expense so that the information is not biased to the benefit of importers . In the case of export, European importers often have unclear and uncertain knowledge of mango stocks available in the different exporting countries. Varieties and areas of mangos produced by locality often remain inaccurate information for importers. This does not allow them a good forecast or a planning of orders and the necessary logistics (means of transport and packing of mangoes). As a result, poor forecasting and planning due to imperfect information from importers could lead to an underestimation or overestimation of available stocks and varieties but also the means of transport and packaging to be provided for the implementation. mango market. This could lead to waste of resources in case of overestimation of stocks and the means of transport and packaging to deploy for the removal and conditioning of stocks. In the case of the sales commission, it is the importers who organize the transactions with the distribution stores and they do not need to trade large quantities of imported mangoes on the European market to make good commissions even if the commission rate between 8 and 10% is well known to the exporter. Mango is a perishable product and for export its purchase price generally known to the exporter is the floor price. Fluctuations in the upward price on the European market are not information well known by the exporter. In the context of well-organized consensual fraud, transactions

between the importer and the distribution stores may well be at price levels consistent with the floor price, or slightly higher when in reality they have occurred at high price levels benefiting the importer who in addition to his commission will share the margins with distributors against issuing false trade documents for the balance sheet with the exporter remained in Africa. All SPS control and information equipment, international standards and regulations to provide quality in accordance with the requirements of the international market represent a means of signaling quality to importers from the country of shipment of cargoes to host country. However, the lack of control equipment and the low level of education and training of African exporters for the use of quality control equipment does not allow them to control the quality of the mangoes they sell to European importers. . The contract between the European importer and the African exporter can be poorly executed for lack of means for the latter to be able to report the quality of the mangoes that he proposes to the importer. Indeed, in the case of firm contracts of the type "pre-financing of the campaign" by the importer by advances of sums of money to the exporter for the purchase and packaging of conventional mangoes in packaging, the African exporters may lack the means to signal to importers the quality of mangoes before they are shipped to the countries of Europe; This does not minimize the number of interceptions and releases of cargoes of mangoes at the borders of European countries representing huge economic losses for importers likely to degrade the confidence and reputation of exporters and subsequently a probable break of their contracts. The implementation of commercial certifications, in particular the trade certifications Bio-equitable, EUREPGAP and Global GAP, for example, allows exporters to point out to importers the good quality of mangoes they sell for European markets and to minimize interceptions at borders.

However, the bias may remain in the sense that the lack of capacity of exporters, and producers to invest in certification, may lead the importer to finance exporters and producers to obtain these certifications but under conditions that can implicitly and financially ruin them. For example, fraudulently recover more than the amounts invested in the acquisition of these certifications by false invoices of the expenses in the sales of the mangoes that they control on the European markets. Also, the bio-fair certification or Global Gap is only a belief for the European consumers compared to the guarantee of the quality of the mango that they consume. The mangoes collected by the exporter and supposed certified organic may not be in reality but rather come from untreated orchards that produce conventional mango but sold on markets in the organic state.

Consider Q , the quantity of mangoes for export, p_x the equilibrium import price, and let q_1 be the quantity of mangos of good quality, q_2 be the quantity of mangos of poor quality. We can write $Q = q_1 + q_2$. We thus note two types of mango quality types on the market: those of good quality in proportion $p = q_1 / Q$ and those of poor quality in proportion $1-p = q_2 / Q$. So, by transposing the Akerlof model, for the analysis of the failures of the export market of mango we obtain the following results: a first equilibrium where the equilibrium price $p_x = P_m < P_b$ and only the mangos of poor quality will be sold to European importers, a second equilibrium where the equilibrium price $p_x = pP_b + (1-p) P_m \geq P_b$ and the two types of mango quality are sold to European importers, a third equilibrium where for a high price $p_x \geq P_b$ only the good quality mangoes are sold at the price pP_b otherwise for a price $p_x' = P_m < P_b$ only the mangos of poor quality are sold at the price $(1-p) P_m$. This last equilibrium is that of an exporter indifferent to the risks. He can be riscophobic when he only sells good quality mangos for a market price $\geq p_x P_b$ or riscophilous when he sells only poor quality mangoes at a market equilibrium price $p_x' = P_m < P_b$. The expected gain of the mango exporter in the case of the first equilibrium is $(1-p) P_m Q$. In the second equilibrium its

expected gain is $(1-p) P_m Q + p P_b Q = (p P_b + P_m - p P_m) Q$. In the case of a third equilibrium where the equilibrium price $p_x \geq P_b$ only the good quality mangos are sold at $p P_b Q$ and the expected gain is $p P_b Q$. In the opposite case for an equilibrium price $p_x = P_m < P_b$ only the poor quality mangoes are sold at $(1-p) P_m Q$ and the expected gain $(1-p) P_m Q$. For the gains obtained according to the types of exporters of mangoes encountered in the field and according to their level of information with regard to importers, five situations of probable earnings are conceivable: 1) riscophobic exporters informed of the good quality of the mangoes they propose and that they report to the importers will obtain a hoped gain $p P_b Q$ for $p_x > P_b$; 2) exporters indifferent to the risks but informed of the quality of the mango which they propose to the importers who ignore it, will obtain a hoped gain $(p P_b + P_m - p P_m) Q$ for $p_x \geq P_b$; 3) exporters indifferent to the risks but unaware, like the importers, of the quality of the mango they propose to them, will obtain a hoped for gain $(p P_b + P_m - p P_m) Q$ for $p_x \geq P_b$; 4) riscophilous exporters who know as importers that the proposed mangoes are in poor quality will get a hoped gain $(1-p) P_m Q$ for $p_x = P_m < P_b$; 5) riscophilous exporters who know that a proportion of the mangoes they offer are in poor quality, unlike importers who ignore it will get $(p P_b + P_m - p P_m) Q$ as expected gain for $p_x \geq P_b$.

4.4. Discussion of results achieved, policy recommendations economic

With only 10% to 15% of export quantities for controls, exporters and importers, who are often aware of the proportions of good or bad quality mangoes in containers, make the lottery hoping that the quantities samples taken for the checks come from batches of good quality mangos. If there are levies for mango cargoes control (in situation 4), these cargoes will not cross European borders. The expected gain at this moment is zero. If control levies fall on high quality mango lots, the expected gains of informed riscophobic exporters, indifferent exporters and riscophilous exporters will remain unchanged.

On the other hand, when the levies for control fall by chance on the mangos of poor quality, the gain of the riscophilous exporters and indifferent to the risks become $p P_b Q$ if the exporter or his representative is on the spot at the border to remove the batches of mangos of poor quality from the container, and would be zero when the exporter or his representative is not on the spot at the border to remove batches of mangoes of poor quality and at this moment the entire container of mangoes is lost. In the case of the Akerlof model, riscophilous exporters aware of the proportion of the poor quality of mangoes offered, and exporters indifferent to the informed or ignoring the quality of mangoes are the ones that maximize the expected gain. Thus, we could clearly argue that in the face of uncertainties and risks, the failure of mango export markets to Europe would be linked to a problem of adverse selection on the part of riscophilous exporters. Indeed, when the equilibrium price $p_x = P_m < P_b$, they will only sell to European importers poor mangoes. But as there are barriers to the quality control of these mangoes at European borders, the riscophilous exporter remains highly exposed to systematic interception and rejection of mango cargoes. The market could indeed fail for him when the samples levies at the borders fall on the proportions of mangos of poor quality and of which he is aware. On the other hand, when the equilibrium price $p_x > P_b$ the riscophobic exporters informed on the good quality of their mango and obtaining a hoped gain $p P_b Q$ may want to signal the good quality of mangoes that they propose to the importers. These mangoes of good quality will inevitably cross the control barriers regardless of the level of sampling.

For $p_x \geq P_b$, the riscophilous exporters aware of the proportion of the poor quality of mangoes proposed will obtain a higher expected gain $(p P_b + P_m - p P_m) Q$ than that of the riscophobic exporter $p P_b Q$.

5. CONCLUSIONS and RECOMMENDATIONS of ECONOMIC POLICIES

In standardized, cost-shared, shared-profit contracts, the incentives of the different parties to find perfect information about the attributes and elements of the contract are strong because everyone wants to be reassured that there is genuine equity in the distribution of profits and expenses. As a result, the importer or exporter will seek to know the nature and structure of transaction costs in both domestic and international markets. Each one taking all the necessary precautions to avoid any scam by the other by verifying the effectiveness of all the elements of the contract. Cost-shared and shared-cost standardized firm contracts are contracts for transparency and the reduction of transaction fraud. The implementation of this type of contract for the export of mangoes should be encouraged. On the other hand, standardized firm contracts with unevenly distributed costs and benefits (pre-financing of importers) are contracts of incentives for inertia and darkening of the international market for African exporters. These types of contracts represent prime areas for the development of fraud and opportunism for European importers. Indeed, the European importer who prefers the mango collection campaign and its transport to Europe is the main investor who runs more risk in the investment of its capital. Through its commitment to the pre-financing of the entire campaign, the European importer can prevent his African partner from knowing all the motives of mango transactions that occur afterwards, on European soil since he has market power vis-à-vis of the latter forced to under-inform and pay the risks. The sales commission contract may lead to consensual fraud between the importer and the distribution stores to the detriment of the African exporter. The latter, even aware of the existence of such fraud or complicity between its importing partner and the retail stores, will not be able on its own to reverse this kind of opportunistic behavior that is considered consensual. . The choice of the type of contract by the exporter depends on his level of commitment to the risks. If he hates to take risks (riscophobic agent), he will engage in standardized export contracts on pre-financing almost total campaign and harvest by the European importer with advances. If he is risk neutral (indifferent agent) he will engage in standardized contracts with shared costs and benefits.

On the other hand if he likes to take too much risk (riscophilous agent) he will engage in sales commissions with importers. Interceptions and rejections of mango packages related to the non-compliance of export documents (absence of phytosanitary certificates, false information issued, document traffic, etc.) reflect the exporters' expediency, namely their obvious desire to The quality control sample at European borders covering only 10 to 15% of export cargoes of mangoes is an incentive for African riscophile exporters on the border. fraud to maximize their gain by hoping to slip through the cracks of control by counting that these control fall on their batches of good quality mangos among the bad ones. To combat this type of opportunism, the control sample deserves to be enlarged; the development and implementation of a system capable of controlling all cargoes dedicated to exports would be the best alternative.

REFERENCES

- AKERLOF, G. (1970). «The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism » *Quarterly Journal of Economics*: 488-500.
- AOUFA E. (2009). « Etude corridors pour l'exportation des mangues du Mali et du Burkina Faso vers l'Union Européenne », Banque Mondiale P45-46
- ARTEAGA-ORTIZ, J., AND FERNANDEZ-ORTIZ, R. (2010). 'Why Don't We Use the Same Export Barrier

- Measurement Scale: An Empirical Analysis in Small and Medium-Sized Enterprises',
Journal of Small Business Management, vol. 48, no. 3: 395–420
- AXINN, C.N. (1985), An Examination of factors that Influence Export Involvement, PhD thesis UMI, Michigan.
- COASE R. (1960) :«The Problem of Social Cost , Journal of law and Economics», vol.3, 1960.
- HAMMOUDI, A., GRAZIA C.ET GIRAUD-HERAUD E. (2010), « Hétérogénéité des standards de sécurité sanitaire des aliments : Quelles stratégies pour les filières d'exportation des PED ?, AFD, Paris. P38-44
- HISE, R.T. (2001), « Overcoming exporting barriers to Mexico », Marketing Management, vol. 10, n° 1, p. 52-55.
- JOHANSSON, J. ET VAHLNE J.E. (1977), «The internationalization process of the firm : a model of knowledge development and increasing foreign market commitments », Journal of International Business studies, vol. 8, p. 23-32.
- LEONIDOU, L.C. (1995a), « Empirical research on export barriers : review, assessment, and synthesis », Journal of International Management, vol. 3, p. 29-43.
- LEONIDOU, L.C. (1995b), « Export barriers : non-exporters perceptions », International Marketing Review, vol. 2, n° 1.
- KARAKAYA,F.(1993)«Barriers to entry in international markets», Journal of global Marketing, vol.7, n°1, p7-24
- KATSIKEAS, C.S. ET MORGAN R.E. (1994) « Differences in perceptions of exporting problems based on firm size and export market experience », European Journal of Marketing, vol. 28, n° 5, p. 17-35.
- Kedia, B.L. et chhokaR J. (1986), « Factors inhibiting export performance of firms : an empirical investigation », Management International Review, vol. 26, p. 33-43.
- NORTH, D. (1992). Transaction costs, institutions, and economic performance. San Francisco, CA: ICS Press. p. 5.
- RIOS, L. B. D. ET JAFFEES. (2008), « Barrier, Catalyst, or Distraction? Standards, Competitiveness, and Africa's Groundnut Exports to Europe », The World Bank,. P38-52
- SHAFAEEDDIN, M. (2007), « The Cost of Compliance with Sanitary and Phytosanitary Measures in Low-income Countries: a Strategy for Reorganization of the Supply Chain », Third World Network, .
- SPENCE, A. M. (1974). Market Signalling : Informational Transfer in Hiring and Related Screening Processes. Cambridge (Massachusetts), Harvard University Press.
- WESTHEAD, P., WRIGHT M. ET UCBSARAN D. (2002), « International market selection strategies selected by micro and small firms », The International Journal of Management science, vol. 30, p. 51-68.

- WIEDERSHEIM-PAUL, F., OLSON H.C. ET WELCH L.S. (1978), « Pre-export activity : the first step in internationalization », Journal of International Business studies, vol. 9, n° 1, p. 47-58.
- YANG, Y.S. (1988), An Export Behavior Model of small firms : Identifying Potential and Latent Exporters among small and Medium Manufactures, PhD thesis, UMI, Michigan.

Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Yerel Yönetimler - Merkezi İdare Arasında Görev ve Yetki Paylaşımının Sınırları

(Araştırma Makalesi)

The Limits of Duty and Authority Sharing Between Local Governments– Central Administrations in Turkey within the Light of Constitutional Court Decisions

Doi: 10.29023/alanyaakademik.485906

Mehmet BOZTEPE

Dr., Afyonkarahisar Vali Yardımcısı, İçişleri Bakanlığı, mboztepe@msn.com, 5057504092

Orcid No: 0000-0002-9739-993X

Bu makaleye atıfta bulunmak için: Boztepe, M. (2019). Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de Yerel Yönetimler-Merkezi İdare Arasında Görev ve Yetki Paylaşımının Sınırları. *Alanya Akademik Bakış*, 3(1), 49-71.

ÖZET

Anahtar kelimeler:

Mahalli Müşterek Hizmet,
Yerel Yönetimler,
Yerel Özerklik

Makale Geliş Tarihi:

20.11.2018

Kabul Tarihi:

18.01.2019

Yerel yönetimlerin merkezi yönetim ile olan ilişkilerinde, yerel yönetimlerin faaliyet alanlarının belirlenmesi ve merkezden ayrılması yerel yönetimlerin özerkliğinin en önemli unsurlarından biridir. Yerel Yönetimlerin fonksiyonel özerkliği olarak adlandırılan bu özerklik; merkezi yönetim - yerel yönetim ilişkisinde dengenin iki yönetimden birinin aleyhine bozulmasını önlemeye yönelik getirilmiş bir ilkedir. Fonksiyonel özerklik bir yerel yönetim biriminin o alanda yaşayan yerel topluluğu ilgilendiren tüm kamu hizmetlerinden sorumlu tek yönetsel kuruluşun yerel yönetimler olması fikrinden hareket etmektedir. Türkiye’de ise 1982 Anayasasının 127. Maddesine göre mahalli müşterek ihtiyaçları karşılayan kamusal hizmetlerin yerel yönetimler tarafından yerine getirileceği anayasal bir ilke olarak belirlenmiştir. Böylece merkezi idare ile yerel yönetimler arası görev ve yetki paylaşımının sınırı “mahalli müşterek hizmet” kavramı ile çerçevelenmiştir.

ABSTRACT

Keywords:

Local Common Service,
Local Administrations,
Local Autonomy

Determination of the fields of activity and decentralization is one of the most significant aspects of the autonomy of local governments in their relations with central administrations. This feature known as functional autonomy of local governments; is the principle established in order to keep the balance in the relationship of local governments and central administrations in terms of not being in favor of one of them. Functional autonomy acts on the idea of a local government being the only executive institution responsible for all of the public services for the local community living in that area. Article 127 of Turkey’s 1982 Constitution sets forth as a constitutional principle that local governments are to meet the local common needs. Thus, the limitation of responsibility and authority sharing between the central authority and local governments is framed with the concept of “local common service”.

1. GİRİŞ

Kamu hizmetlerinin sunumunda merkezi idare ile yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki paylaşımının sınırlarının tespiti ve bu sınırların tespitinde kullanılacak ölçütlerin belirlenmesi konusunda dünya üzerinde bir görüş birliği söz konusu değildir. Hizmetlerin merkezi idare ile yerel yönetimler arasında bölüşümünde üniter devletler ile federal devletler arasında farklılıklar olduğu gibi, üniter devletlerin kendi içinde bile zaman zaman bu bölüşüme ilişkin sınırlar değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu konuda genel kabul gören ilke sadece yerel nitelikli hizmetlerin yerel yönetimler tarafından yerine getirileceği, diğer hizmetlerin merkezi idare tarafından gerçekleştirileceğidir. Ancak devletin gücü merkezi idarede toplanmış olduğundan yerel nitelikli hizmetlerin neler olduğunun tespiti bile merkezi idarenin çizdiği sınırlar içinde kalmaktadır.

Türkiye’de ise 1982 Anayasasınının 127. Maddesine göre mahalli idareler; il belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılayan ve karar organları yasayla belirtilen seçmenler tarafından oluşturulan kamu tüzel kişileri” olarak tanımlanmışlardır. Buradan hareketle mahalli müşterek ihtiyaçları karşılayan kamusal hizmetlerin yerel yönetimler tarafından yerine getirileceği anayasal bir ilke olarak belirlenmiştir. Böylece ortaya çıkan toplumsal ihtiyacın mahalli müşterek ihtiyaç niteliğinde olması durumunda yer bakımından yerel yönetimler tarafından yerine getirileceği, toplumsal ihtiyaç yerel değil de ülkesel nitelikte olduğu takdirde merkezi idare ya da hizmet bakımından yerinden yönetimler tarafından üstlenileceği anlaşılmaktadır.

1982 Anayasası da 127. Maddesinde bir yandan yerel yönetimlere idari ve mali özerklik sağlayarak “yerinden yönetim” ilkesini belirlerken diğer yandan yereldeki her türlü kamusal hizmetlerinin yerel yönetimlerce yerine getirilmesi sınırlandırılarak genel yetkili bir fonksiyonel özerklikten uzak durulmuştur. Anayasaya göre sadece “mahalli müşterek ihtiyaçların” yerel yönetimlerce üstlenileceği esasa bağlamıştır. Ancak bu noktada yerel topluluğu ilgilendiren kamusal hizmetlerin, diğer bir deyimle mahalli müşterek ihtiyacın neler olduğunun tanımlanması sorunu gündeme gelmektedir. Zira gerek Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ), gerekse 1982 Anayasası, gerekse yerel yönetimleri şekillendiren yasalarda “mahalli müşterek ihtiyaç” kavramı tanımlanmamıştır. Bu nedenle merkezi idare karşısında yerel yönetimlerin yükleneceği mahalli müşterek hizmet kavramının sınırları çoğu zaman Anayasa Mahkemesi tarafından önüne gelen davalara ilişkin verilen kararlar ile çizilmiştir.

Bu kapsamda bu çalışmada Anayasa Mahkemesi kararları ışığında Türkiye’de merkezi idare ile yerel yönetimlerin görev ve yetki paylaşımının sınırları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede konunun hukuki çekirdeğini oluşturan yerel yönetimlerin fonksiyonel özerkliği ve “mahalli müşterek hizmet” kavramı ayrıca ele alınmıştır. Bu analiz Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve 1982 Anayasasının getirdiği ilkelerden hareketle doktrindeki farklı görüşler ve yargı kararları ışığında gerçekleştirilmiştir.

2. MERKEZİ YÖNETİM İLE YEREL YÖNETİMLER ARASINDAKİ GÖREV PAYLAŞIMINI ŞEKİLLENDİREN İLKELER

Problemlerin doğru tespiti ve çözümünü için araştırmacının rolü önem arz etmektedir. İyi bir araştırmacı, bünyesinde birçok özelliği barındırmalıdır. Bu özellikler: Teknik altyapı, araştırmacı ruhu, analitik düşünme yeteneği, sabır ve öğrenme merakı vb. birçok özelliktir.

Bu sebeple, her birey araştırma yapmaya uygun değildir ve uygun araştırmacının seçilmesi önemli bir süreçtir. Son yıllarda ülkemizdeki Ar-Ge yatırımlarının artması ve araştırma faaliyetlerinin büyümesi bu konuyu daha da önemli kılmaktadır.

Ekonomilerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan değişimler rekabeti artırmıştır. Artan rekabet ortamında kişiler gelişimlerini ve bilgi birikimlerini sağlamak için eğitim ve öğretime de büyük önem vermektedirler. Lisans öğrenimini tamamlayan bireylerin lisansüstü eğitimine başlamaları da ülkemizde yaygınlaşmıştır. Ancak, lisansüstü eğitimin ciddiyetle yürütülmesi için uygun adayları seçmek; kurumlara akademik olarak daha yüksek başarı getireceğinden ötürü uzmanlar seçim işleminde daha dikkatli yaklaşım sergilemektedir. Bu noktada bireysel yetkinlikler de rol oynamaktadır. Lisansüstü eğitime başlayacak araştırmacılar lisans eğitimi ve ALES sınavındaki başarılarının yanında diğer noktalardan da incelenmektedir. Sunum kabiliyeti çok iyi, iletişim becerisi yüksek ve teknik altyapıya sahip olan bir aday not ortalaması düşük olsa bile daha başarılı bir eğitim dönemi geçirebilir.

2.1. Genel Yetki İlkesi (General/Inherent Competence)

Yerel yönetimlerin anayasa ya da kanunlarla açıkça yasaklanmamış, kendi yetki alanları dışında bırakılmamış veya başka herhangi bir idari kademenin görev alanına girmemiş ve başka herhangi bir idari makama verilmemiş olmak kaydı ve şartıyla, kendi sorumlulukları altında, yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve yeni fonksiyonlara girişebilmek için her türlü görevi üstlenebilmeleri, bu konuda takdir yetkisine sahip olmalarıdır (Karaaslan, 2008: 186).

“Açık Bono” olarak adlandırılan bu sistemde yerel yönetimlere yerel menfaatlerin yönetimi konusunda genel bir yetki verilmektedir (Birleşmiş Milletler Rapor, 1967: 37). Yerel yönetimlerin görev ve yetkilerinin belirlenmesinde genel yetkinin geçerli olması, yerel hizmetin yerinden karşılanması ilkesine daha geniş bir işlerlik kazandıracak, yerel halkın yerel hizmetler üzerinde temel kararlar alması, hizmetler ile ilgili kaynakların bulunması, yerel önceliklerin tespit edilmesi ve alınan kararların uygulamasına katkıları açısından yerel yönetim birimine, bir başka idari birim veya makamın tekeline bırakılmamış ve yerel yönetimlerin yetki alanları dışında tutulmamış bulunan her alanda inisiyatif kullanma konusunda genel bir hakka sahip olmalarını sağlayacaktır (Aytaç, 1994: 77).

Bu ilkenin yerel özerklik açısından en elverişli tarafı yerel hizmetleri zamanın gereklerine ve yörenin özelliklerine uyum sağlamak bakımından son derece esnek olmasıdır. Gerçekten, hemşerilerinin menfaatinin gerektirdiği bir hizmetin yerine getirilmesi yetki ve görevinin tesisi için, yerel yönetimlerin parlamento tarafından bir kanun çıkarılmasına kadar beklemeleri, yerel hizmetlerin gelişmesi, halkın refahının bir an önce sağlanması açısından son derece önemlidir (Ekşioğlu, 1966: 98).

Genel yetki ilkesi yukarıda arz edilen faydalarının yanı sıra bazı tehlike ve zararları da bünyesinde barındırmaktadır. İlk olarak, yerel yönetimlerin bilgi ve tecrübesi eksik kişilerin elinde bulunması ve teknik personel eksikliklerinin yaşanması durumunda etkinlik ve verimliliğin sağlanması zorlaşacaktır. Çünkü bu gibi hallerde yerel yönetimlerin kendi yeteneklerinin üzerinde faaliyetlere girişmeleri veya önemli olanları ihmal ederek kolay veya gösterişli işlere yönelmelerine sebebiyet verebilir. İkinci olarak, genel yetki ilkesi ile merkezi idare kolaylıkla sorumluluktan kaçarak yeterli kaynağa sahip olmayan yerel yönetim birimlerine yetki devri yapabilir (Rapor, 1967: 37). Üçüncü olarak genel yetki ilkesi milli menfaatleri zarara uğratma tehlikesini taşımaktadır. Bu tehlike nedeniyle genel yetkili yerel

yönetimlerin merkezi idare tarafından denetim altında tutulması zorunluluğu doğmaktadır (Kalabalık, 2013:158-159).

Genel yetki ilkesi Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının 4. maddesinin 2. fıkrasında “yerel yönetimler, kanun tarafından belirlenen sınırlar içerisinde, yetki alanlarının dışında bırakılmış olmayan veya başka herhangi bir makamın görevlendirilmemiş olduğu tüm konularda faaliyette bulunmak açısından tam takdir hakkına sahip olacaklardır” şeklinde tanımlanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere yerel yönetimlerin genel yetki ilkesi çerçevesinde faaliyette bulunmaları prensip olarak hedeflenmiştir.

Genel Yetki ilkesi, genellikle Kara/Kıta Avrupası ülkelerinde uygulanmaktadır. Örneğin Almanya da Federal Anayasaya göre (md. 28/1), kanun hükümleri dairesinde, yerel yönetimlere, yerel topluluğu ilgilendiren sorunların ve işlerin kendi sorumluluğu altında düzenleme hakkı verilmesi zorunludur. Federal Anayasa hükümlerine benzer şekilde ve merkezi ve yerel yönetimlerin ayrı ayrı görevlere sahip olmaları eyalet anayasalarında da ayrıca belirtilmiştir. Bu hükümlere bakıldığında Federal Almanya Yönetimlerinde yerel yönetimlerde “genel yetki” ilkesinin geçerli olduğu söylenebilir (Kalabalık, 2013: 159).

2.2. Yerellik (Subsidiarity) İlkesi

Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arası görev ve yetki paylaşımında sınırın belirlenmesinde temel kural haline gelen ilkelere biri de “yerellik” ilkesidir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yerel yönetimlerin görev ve yetki sınırının belirlenmesinde ismi sıkça geçen yerellik ilkesi; öz olarak “karşılınması gereken kamusal ihtiyacın, kendisine en yakın yönetimce kullanılmasını” ifade etmektedir (Özel, 2000: 41).

Yerellik (Subsidiarity=subsidiarite), diğer bir deyimle halka yakınlık ilkesi, kamusal ihtiyaçları karşılamak üzere oluşturulan farklı idare düzeyleri arasında görev ve yetki paylaşımını esas alan ilkedir. Hizmette halka yakınlık ve yerellik ilkesi “yetkinin ve görevin görülmesi gereken kamusal ihtiyaca en yakın yönetimce kullanılması; alt düzeyin yetkisi ve görevini, üst düzeye ancak mutlaka gerekli olduğunda, hizmetin daha iyi görülmesi gerektiğinde devretmesi” olarak tanımlanabilir (Üskül, 1995: 23).

Bu ilke Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının 4. maddesinin 3. Fıkrasına “*kamu sorumluluklarının genelde ve tercihen vatandaşa en yakın makamlar tarafından kullanılacağını, sorumluluğun devredileceği durumlarda yetkinlik ve ekonominin göz önünde bulundurulması gereken temel kriterler olarak belirlenmesi*” şeklinde yansımıştır. Şart’a göre kamu sorumluluklarının vatandaşa en yakın makamlar tarafından görülmesi ilkesini mutlak olmadığı gibi bu fıkrada kullanılan tercihen ifadesi de şarta taraf olan ülkelere geniş takdir yetkisi tanımaktadır (Karaaslan, 2008: 186). Ancak aynı fıkrada sorumluluğun bir başka makama verilmesi durumunda, görevin kapsam ve niteliği ile yetkinlik ve ekonomik gereklerin göz önünde bulundurulmasına işaret edilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Avrupa yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yerellik ilkesini, kamu sorumluluklarının genellikle ve tercihan vatandaşa en yakın olan makamlar tarafından kullanılması gerektiği şeklinde belirleyerek temel prensip olarak benimsemiştir. Ancak hizmetin kapsam ve niteliğini de dikkate alarak yerel yönetimlerin yeterli teknik ve ekonomik güce sahip olmadıkları durumlarda merkezi idarenin bu hizmetleri üstlenebilmelerinin de önünü kapamamıştır.

Bu ilke normatif bir niteliğe sahip bulunmayan ve devletin gücünü sınırlandırmayı amaçlayan bir ilkedir (Keleş, 1995: 5). Zira Bu ilkeye göre bir hizmet hizmete en yakın idarece

gerçekleştirilmelidir. Ancak, bu idare, hizmeti çeşitli nedenlerle etkin bir şekilde yerine getiremiyorsa yetkilerini bir üst düzeye devretmelidir. Bu ilke karşılanması gereken kamusal ihtiyaca en yakın yönetim biriminin bazı durumlarda halkın doğrudan yönetimi olduğu fikrinden hareket etmektedir. Buna göre küçük bir yerleşim biriminde, bir köyde veya mahallede karşılanması gereken kamusal ihtiyaç için alınması gereken kararlar o köy veya mahallede yaşayan halk tarafından alınabilir. Bu durumda mahalli ihtiyaçların karşılanmasında görevli ve yetkili idare köy ve mahalle idaresidir. Karşılanması gereken kamusal ihtiyaç köy ve mahallenin sınırlarını aşılırsa bu durumda ihtiyacın ölçüğüne göre, belediye, il veya bölge yönetimi yetkili ve görevli olacaktır. Yerel yönetimlerin boyutunu aşan güvenlik, adalet ve dış politika gibi alanlarda ise yetkili ve görevli birimin merkezi idare olacağı açıktır (Üskül, 1995: 23-24).

Yerellik ilkesi gereği günümüzde Avrupa'da yürütülen kamu hizmetinin büyük bir bölümü yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir. Geleneksel yerel hizmetler yanında çoğu ülkelerde refah devleti kavramıyla gelen sosyal hizmet, gençlik - spor, konut, eğitim, kolluk ve sağlık gibi hizmetler yerel yönetimler tarafından yerine getirilmektedir. Bu nedenle ülkemizde de sağlık, kültür ve eğitim gibi devletin ve yerel yönetimlerin etkisine açık olan alanlarda ilkenin uygulanarak eylem önceliğinin yerel yönetimlere bırakılması ve yerel yönetimlerin yetersiz kaldığı ölçüde merkezin müdahale etmesi gerektiği ileri sürülmektedir (Canatan, 2001: 40).

2.3. Liste İlkesi

Liste yönteminde ise yerel yönetimler, yürütme yetkisi kanunlarla açıkça kendilerine verilmiş olan hizmetleri yerine getirebilmektedirler (Karaaslan, 2008: 186). Bu ilkeye göre kanunla açık bir düzenlemeyle bir görev yerel yönetimlere verilmemiş ise, bu ihtiyaç mahalli müşterek hizmet kapsamında bile olsa yerel yönetimlerce gerçekleştirilemez.

“Karma Esas” ilkesi olarak ta adlandırılan bu ilkeye göre yerel yönetimler parlamento karşısında özerkliğe sahip değildir. Yalnızca kanunlarda açıkça kendilerine verilmiş yetkileri kullanabilir ve hizmetleri yerine getirebilirler (Kalabalık, 2005: 102). Bu ilkeye göre yerel yönetimler, kanunlarda öngörülen belli sayıdaki hizmetleri yerine getirmekle yükümlüdür. Kendilerine yeni bir yerel hizmet tahsis etmeleri için kanuni dayanağa ihtiyaçları vardır. Genel kural bu olmakla beraber bu ilkeye uygun görev ve yetki paylaşımı yapan ülkelerde, yerel yönetimlere kendilerine kanunla sayılan temel görevleri yerine getirdikten sonra kanunla sayılmayan diğer mahalli müşterek ihtiyaçları da karşılama görevi verilebilmektedir.

Bu sistemin uygulandığı en tipik ülke örneklerinden biri Türkiyedir. 2004 yılı öncesinde yerel yönetimleri oluşturan il, belediye ve köy yönetimlerinin görevleri ilgili kanunlarca liste halinde sayılarak belirlenmişti. Gerçekten, 1913 tarihli İl Özel İdaresi Kanununun 78., 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanununun 14. ve 1924 sayılı Köy Kanununun 12. ve 14. Maddelerinde bu idarelerin görevleri liste halinde sayılmıştı.

2.4. Diğer Metotlar

2.4.1. Görev Devri Usulü

Bu metoda göre temel bir kuruluş kanunu çıkartıldıktan sonra görev ve yetkiler bir bakanlık emri ile tamamen veya kısmen yerel yönetimlere devredilebilmektedir. Yerel yönetim birimleri, konulan standartları yerine getirebildiğine ve dolayısıyla daha fazla görevi etkin bir şekilde başarmak yeteneğinde olduğunu merkezi idareye inandırdıkça, bu gibi görevler

bakanlık emir ile yerel yönetimlere devredilebilmektedir. Bu metot ile yerel yönetimlerin imkan ve yeteneklerinin artması oranında daha fazla görev ve yetkinin devredilmesi sağlanır. Bu metot, özellikle yerel yönetim sisteminin kuruluş safhasında olan yerlerde geçerlidir (Rapor, 1967: 38).

2.4.2. Sözleşme Usulü

Hangi hizmetlerin yerinden yönetimlerce gerçekleştirileceği, yerel yönetimlerce yapılacak sözleşmeler ile belirlenmektedir. Kolombiya örneği olarak adlandırılan bu modelde, yerine getirilmesi istenilen hizmetler ile bağlı kalınması istenilen standartlar, verilmesi istenilen raporlar, merkezi idarenin teftiş ve gözetim hakkı, ödeme şartları ve diğer şartlar sözleşmede gösterilir (BM Raporu, 1967: 39).

2.4.3. Ek Görev Usulü

Bu metot yerel yönetimleri merkezi idarenin bir parçası olarak kabul eder. Bu metota göre, yerel yönetimlerden, kuruluş kanunları ile kendilerine devredilmiş görevleri yaptıktan sonra bakanlıklardan kendilerine verilecek ek görevleri ve talimatları yerine getirmeleri beklenir. Hindistan modeli olarak bilinen bu metotta merkezden gelecek emir ve talimat ile ek görevlerin ağırlığı, yerel yönetimlerin yeteneği ve kapasitesi ile orantılı olarak gerçekleşmektedir (BM Raporu, 1967: 39).

3. MERKEZİ YÖNETİM ile YEREL YÖNETİMLER ARASINDAKİ GÖREV PAYLAŞIMI ve ÖZERKLİK İLİŞKİSİ; FONKSİYONEL ÖZERKLİK

3.1. Kavram Olarak “Yerel Özerklik”

Özerklik kavramı, Latince, Autos (öz/kendi/kendini) ve Nomos (yönetme, yönetim, kuralını koyma, karar verme, kural, düzen, hukuk) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmektedir (Ulusoy ve Akdemir, 2013: 36). Arapça kökeni ise ‘seçmek’ anlamına gelen ‘Hayr’dan (kendi kendini seçen) gelmektedir. Bu kavramın Osmanlıcadaki kökeni ise ‘Muhtar’ dır (Karasu, 2013: 397). Buna göre özerklik; muhtariyet, otonomi sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Özerklik (otonomi) kavramı sözlük anlamı bakımından; bireylerin, grupların, örgütlerin, kurumların, bölgelerin ve devletlerin, gerçek ve tüzel kişilerin haklarını ihlal etmeksizin ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde, kendilerini ilgilendiren alanlarda hedefler tayin ederek, kararlar oluşturma yetkisi olarak ifade edilebilir (Bozkurt vd., 1998: 196).

Türk Dil Kurumu ise özerkliği; bir grup, örgüt, kurum ya da kişinin kendi kendini yönetmesi ya da kendi faaliyetlerini dış yönlendirme ya da müdahale olmaksızın düzenleyebilmesi olarak tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu). Özerklik Oxford Ekonomi Sözlüğünde bir topluluğun veya bir ülkenin sınırlı bir bölgesinde faaliyet gösteren yönetim biriminin sahip olduğu siyasi otorite veya kendi kendini yönetebilme ve karar alma derecesini ya da sınırları içerisinde faaliyette bulunduğu ülke yada siyasi toplulukla ilişkisinde sahip olduğu hür iradesini ifade etmede kullanılan bir usul olarak görülmektedir (Oxford Economic Dictionary)

Doktrinde ise özerklik; bir kişinin veya gurubun, görevlerini yerine getirmesine izin verecek ve diğer guruplardan farklı kimliğini korumaya yetecek miktarda hareket serbestliği ya da bağımsızlığı olarak tanımlanmıştır (Kalabalık, 2005: 130).

Anayasa Mahkemesine göre de genel anlamdaki tanımıyla özerklik; “*sosyal bir topluluğun ya da tüzelkişiliğin kendilerini yöneten kuralların tümünü ya da bir bölümünü bizzat saptayabilmeleri veya anayasa ve yasaların çizdiği sınırlar içinde hareket edebilme özgürlüğü ve yetkisidir* (AYM., E.1987/18, K. 1988/23, T.22.06.1988)”.

Hukuki anlamda özerklik, bir kişi ya da kurumun kendi iradesiyle hukuken geçerli karar alabilme ve bu kararı uygulayabilme hak ve yetkisidir (Tortop, 1999: 18). Bir hukuk terimi olarak özerklik; kendi başına yürütülebilir, bir diğer ifadeyle icrai kararlar alıp bu kararları uygulayabilme gücüne malik, tüzel kişilik sahibi olan ya da olmayan her kuruluş ya da hukuksal varlık için kullanılan bir terim olarak belirtilmektedir (Özay, 2004: 181).

İdare hukukunda re’sen davranma, kendiliğinden davranma (Azrak, 2013: 49) anlamında olan özerklik, teknik ve toplumsal özellikleri nedeniyle hükümetin siyasi etkisine tabi olmadan kamu hizmeti üreten ve tüzel kişilik sahibi olan örgütlenmeler için kullanılan bir terimdir (Karahanoğulları, 2013: 65). Bu açıdan idare hukukunda özerklik kavramı bir kanun ile herhangi bir teşkilat, kurum veya kuruluşa kendi kendine yönetme hakkının tanınması, diğer bir ifadeyle kamu kurum ve kuruluşlarına, üstlendikleri hizmetleri kendilerinin düzenleyebilmesi ve bunların gerektirdiği düzenlemelerin söz konusu kurum ve kuruluşlar tarafından yapılabilmesidir (Kalabalık, 2013: 141).; Diğer bir deyimle kişi veya kuruluşların kendi öz sorumlulukları altında kamu yararı doğrultusunda kendi hizmetlerini düzenleme hakkıdır.

Anayasa Mahkemesi de hukuk terimi olarak özerkliği “*özerk olan bir kuruluşun kanunla belirlenen sınırlar içinde kalmak şartıyla serbestçe hareket edebildiği, kendi hareketlerine hakim olacak kaideleri de yine kendisinin düzenlediği sistem*” olarak tanımlamıştır (AYM. E.1995/32, K: 1996/3, 04.0.1996). Anayasa Mahkemesinin bu kararından da anlaşılacağı üzere bir sistemin özerkliğinden bahsedilebilmesi için kanuni sınırlar içinde kalmak koşuluyla iki şart gerekmektedir. Bunlar; hareket serbestisi ve kendi hareket kabiliyetlerini belirleyebilme özgürlüğüdür.

Yerel özerklik, temel olarak tüzel kişiliğe sahip yerel yönetimlerin karar organlarının seçimle işbaşına gelmiş olmaları ve işlerini kendi organları eliyle dışarıdan hiçbir karışma olmaksızın görmeleri olarak tanımlanabilir (Duran, 1982: 54). Esasen mahalli idarelerin hukuki varlıklarının bir biçimden ibaret kalmaması için merkezi idare karşısında kendine has belli bir iktidara sahip olması gerekir. İşte yerel yönetimlerin merkezi idare karşısında kendine has bu iktidarı onların özerkliğine referans olmaktadır (Gözler, 2018: 182).

Doktrinde daha kapsayıcı bir açıklama yerel özerklik; yerel halkın gereksinimlerini karşılayan hizmetleri yerine getirmek üzere kurulmuş, ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip, yürütme ve karar organları seçimle iş başına gelen, serbestçe toplayacağı ve halkın gereksinimlerine göre serbestçe harcayabileceği gelir kaynaklarıyla donatılmış, karar serbestliğine sahip bulunma yeteneği olarak tanımlanmıştır (Geray, 1995: 16).

Bu açıdan bakıldığında yerel özerklik, yerinden yönetim ile iç içe olan bir kavramdır ve merkezi devletin yerele bırakmış olduğu inisiyatif – eylem alanı ve görece özgürleştirilmiş bir kurumsal durumu’ ifade etmektedir (Alada, 2008: 5). Nitekim Anayasa Mahkemesi de E. 1987/18, K. 1988/23 sayılı kararında yerel yönetimler açısından özerkliği “*Anayasa ve yasaların belirlediği kamu hizmetlerinin önemli bir bölümünün yurttaşların yararına olarak yerel yönetimlerin sorumluluğu altında yerine getirilmesi yetkisi*” olarak tanımlamıştır.

Yerel özerkliğin tanımı ve kapsamını belirleyen en önemli düzenleme Türkiye'nin de 1993 yılında yürürlüğe koyarak taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'dır. Şart, Şartın üçüncü maddesi özerk yerel yönetim kavramını şu şekilde tanımlamıştır (md 3):

“Özerk yerel yönetim kavramı yerel makamların, kanunlarla belirtilen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkânı anlamını taşır.

3.2. Kapsam Olarak “Yerel Özerklik”

Merkezi yönetim ile ilişkileri açısından değerlendirildiğinde yerel yönetimlerin en önemli özelliği yerel özerkliğe sahip olmalarıdır. Yerel yönetimlerin, merkezi idare karşısında özerkliğe sahip olabilmeleri içinse üç temel şartın yerine gelmesi gerekmektedir. Bunlar;

- Merkezi idare ile yerel yönetimler arası görev ve yetki paylaşımının yapılması ve başta mahalli müşterek hizmet kapsamında kalan kamusal hizmetler olmak üzere yerel yönetimlere bazı alanlarda önemli yetkilerin bırakılmış olması gerekmektedir. Bu özellik yerel yönetimlerin “fonksiyonel özerkliğine” referans etmektedir.
- Yerel yönetimlerin kendine has karar ve yürütme organına sahip olmaları, bu organların seçimle işbaşına gelmesi, bu organlar eliyle merkezi yönetimin ön iznine bağlı olmaksızın bağımsız ve icrai karar alma yetkilerinin bulunması ve alınan icrai kararlar üzerinde yürütülen denetiminin hukukilik denetimi ile sınırlı olması gerekmektedir. Bu özellik yerel yönetimlerin “idari özerkliğine” referans etmektedir.
- Mahalli idarelerin kendilerine verilen yetkileri kullanabilmesi açısından kendilerine has mali kaynak ve bütçelere sahip olmaları ve bu kaynakları merkezi idarenin onayı ve iznine bağlı olmaksızın özgürce kullanabilmeleri gerekmektedir. Bu özellik ise yerel yönetimlerin “mali özerkliğine” referans etmektedir.

Bu ilkelere anlaşılabacağı üzere yerel yönetimlerin kendine ait görevleri yerine getirirken ve hizmetlerini sunarken merkezi yönetimden bağımsız hareket edebilmesi, merkezi yönetimin müdahalesine gerek kalmaksızın kendini yönetme kapasitesine sahip olabilmesi, sundukları hizmetleri belirleyebilmesi ve hizmetlerin finansmanı için mali kaynağı oluşturabilmesi yerel özerkliğin kapsamını oluşturmaktadır (Sadioğlu ve Ömürgönülşen, 2013: 348). Bu açıdan yerel özerkliği, yerel yönetimlerin yerel hizmetin kalitesini ve miktarını arttırabilecek şekilde rekabet edebilmesine uygun şartların varlığı olarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır (Ulusoy ve Akdemir, 2009: 262).

3.3. Yerel Yönetimlerin Fonksiyonel Özerkliği

Mahalli (yerel) nitelikli kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yetki ve sorumluluğun tek yönetsel kuruluş olarak yerel yönetimlere bırakılmasına yerel yönetimlerin fonksiyonel özerkliği denir.

Yerel yönetimlerin fonksiyonel özerkliğinin hukuki çerçevesini şekillendirilirken öncelikle bu özerkliğe duyulan ihtiyacın gerekçelerinin açıklanması önem arz etmektedir. Bu konuda ki en somut tespitlerden biri Anayasa Mahkemesinin 1976 yılında vermiş olduğu bir kararında görülmektedir.

Yüksek Mahkemeye göre;

“Devletin, geniş sınırları içinde türlü görevlerini yapabilmesi için, alması gereken birçok kararı yalnızca kendisinin yürütmesi hem çok zaman kaybına yol açar, hem de yerel nitelikte birçok hizmetlerin öneminin merkezî idare tarafından değerlendirilmesi çok güç bir iştir. Belirtilen nedenlerle, devlet veya merkezden yönetim adına hareket edecek ve yerel nitelikte kuruluşları temsil edecek örgüt ve kişilere gerek vardır. Bunun için de, ya merkezden yönetimin merkeze bağlı ve birer memur olan taşra temsilcilerine merkez adına karar alıp iş yapmaları için geniş yetkiler verilir. Ya da merkezden yönetimin yükünü hafifletecek yerel yönetimler oluşturulur. Ne var ki, yetki genişliğine dayalı yönetim türünde, merkezden yönetimin katı uygulamasının sakıncaları vardır. Merkeze bağlı memurlar, yetki genişliğine sahip olmalarına karşın, yerel gereksinimleri anlama, değerlendirme ve halka yakın olma yönünden yetersiz kalırlar, yerinden yönetim kuruluşları gibi dinamizm ve hareketlilik gösteremezler. Bu nedenle, organları halk tarafından seçilen yerinden yönetim kuruluşlarına gereksinme vardır. Yerel yerinden yönetim kuruluşları, yerel çıkarlara, ekonomik, coğrafi ve siyasal duruma göre değişken koşullara daha iyi uyabilme olanağına sahiptir...İşte bu gereksinimler sonucunda merkezî idare dışında özerk, tüzelkişiliğe, karar verme yetkisine sahip yönetim organları seçmenler tarafından seçimle oluşturulan mahallî idareler doğmuştur (AYM, E.1976/57, K.1977/71, T. 10.05.1977)”.

Yerel yönetimlerin fonksiyonel özerkliği ilkesi 1982 Anayasasının 127. maddesinde mahallî müşterek ihtiyaçların yerel yönetimler tarafından yerine getirileceği belirtmek suretiyle yerini bulmuştur. 1982 Anayasasının 127. maddesine göre yerel yönetimler, *“il, belediye ve köy halkının yerel ve müşterek ihtiyaçlarını karşılayan ve karar organları yasayla belirtilen seçmenler tarafından oluşturulan kamu tüzel kişileri”* olarak tanımlanmışlardır. Buna göre Anayasasının kurduğu sistem mahallî müşterek ihtiyaçların yerinden yönetimi ilkesine dayanır. İl, belediye ve köyde, mahallî müşterek ihtiyaçların karşılanması yerinden yönetilecektir. Bu yönetim için iki temel ilke belirlenmiştir. Bunlardan ilki, mahallî müşterek hizmetlerin yürütümü için devletten ayrı tüzelkişiler oluşturulmasıdır. Bu tüzelkişilerin, devlet dışındaki diğer kamu tüzelkişilerinden en büyük farkı, karar organlarının genel oydan çıkmasıdır. İkincisi ise ortaya çıkan toplumsal ihtiyacın mahallî müşterek ihtiyaç niteliğinde olması durumunda yer bakımından yerel yönetimler tarafından yerine getirileceği, toplumsal ihtiyaç yerel değil de ülkesel nitelikte olduğu takdirde merkezî idare ya da hizmet bakımından yerinden yönetimler tarafından üstlenileceği ilkesidir (Ulusoy, 2005: 81).

Anayasasının 127. Maddesi ile şekillendirilen yerel yönetimlerin özerkliği ilkesi yerel yönetimleri şekillendiren temel yasalara da yansımıştır. 5393 sayılı Belediye Kanununun 3. Maddesinde belediyeler; *“belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişileri”* olarak tanımlanmıştır. Benzeri şekilde gerek 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 3.a.maddesi ile gerekse 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun 3.a.maddesi ile; hem il özel idareleri hem de büyükşehir yönetimleri açısından karar organlarının seçimle işbaşına gelmesi ve idari ve mali özerkliğe sahip olmaları öngörülmüştür.

4. TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE MERKEZİ YÖNETİM-YEREL YÖNETİM ARASI GÖREV ve YETKİ PAYLAŞIMI

Merkezî idare ile yerel yönetimler arası görev ve yetki paylaşımını şekillendiren yasal düzenleme hukuk sistemimizde ilk olarak 1921 Anayasası ile tanımlanmış ve yerel yönetimlere *“genel yetki”* ilkesi verilmiştir (Yayla, 1982:124). 1921 Anayasası ülkeyi il, ilçe

ve bucaklara ayırmış, il ile bucakların “tüzel kişiliğe ve özerkliğe” sahip olduğunu ifade etmiş, bu yerlerde yönetimi meclislere vermiştir. Eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, bayındırlık, vakıf ve toplumsal yardımlaşma işlerinin yönetimi meclislere bırakılmıştır (Güler, 1998: 24). Bu açıdan bakıldığında devletin iç ve dış siyaseti ile dini, askeri, adli konuları ile birden fazla ili ilgilendiren konular dışındaki tüm konular yerel yönetimlere teslim edilmiştir. Bu meclislerin yürütmenin başı sıfatıyla kendi içlerinden bir başkan seçmeleri esası belirlenmiş ve TBMM’nin ildeki temsilcisi olan vali sadece genel devlet işleriyle sorumlu tutulmuştur. Böylece 1921 Anayasası birer yerel yönetim birimi gördüğü il ve bucak yönetimlerine fonksiyonel özerklik anlamında bugün bile eşine rastlanmayacak şekilde yetki vermiş ve merkezi idareyi yerel hizmetlerde sınırlandırarak ona istisnai bir rol kazandırmıştır (Bozlağan, 1998: 175).

Ancak daha sonraki anayasalarımızda yerel yönetimler ile merkezi idare arasındaki görev bölüşümüne ilişkin bir ilkeye yer verilmemiş ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arası görev ve yetki paylaşımı daha ziyade yasalara bırakılmıştır. 1982 Anayasasında “mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir (md.127)” hükmü ile yasa koyucu yerinden yönetim ilkesine uygun olmak kaydıyla yerel yönetim ile merkezi yönetim arası görev paylaşımı konusunda yasama organı yetkili kılınmıştır.

Ülkemizde yasa koyucunun 2004 yılında gerçekleştirilen yerel yönetimler reformuna kadar tercihinin yerel yönetimlerin görev ve yetki alanının “genel yetki” yerine “sayma” usulüyle belirlenmesi yönünde olduğu görülmektedir (Karaaslan, 2008: 188). Doktrinde de yasa koyucu tarafından yerel yönetimlerin görev ve yetkilerinin belirlenmesinde esas alınan “sayma” veya diğer adıyla “liste” yönteminin esasında anayasal bir zorunluluk olduğu ifade edilmiştir.

“Yerel yönetimlerin yetkilerini düzenleyen yasada “mahalli müşterek ihtiyaçlar yerel yönetimlerce karşılanır” biçiminde bir kural yazılması yasama yetkisinin devri anlamına geleceği için anayasaya aykırı olacaktır. Yasama yetkisinin devredilmezliği ve idarenin yasallığı (yerel yönetimlerin yasallığı) ilkeleri ile Anayasanın 123. Maddesi buna engeldir. Yerel yönetimler mahalli müşterek nitelikte de olsa genel yetkili hale getirilemez. Yerel yönetimlerin mahalli müşterek ihtiyaçları belirleme yetkisi türevidir ve yasanın sınırları içinde kullanılabilir. Bu nedenle yerel yönetimlerin karşılayacağı mahalli müşterek ihtiyaçların tek olmasa da kategoriler halinde yasa ile belirlenmesi gerekir” (Karahanoğulları, 2013: 75).

Türkiye’de 2004 yılında başlayan kamu yönetimi reform süreci özellikle yerelleşme ve yerel yönetimlerin özerkliğinin geliştirilmesi ile bağlantılı olarak kapsamlı yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede 5393 sayılı Belediye Kanununun 14. maddesinin 2. fıkrası “Belediye, kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahalli müşterek nitelikteki diğer görev ve hizmetleri de yapar veya yaptırır” diyerek belediyelere genel yetki vermek istemiştir. Benzeri şekilde Belediye Kanununun 15. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde belediyeler “belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak” yetki ve ayrıcalığına sahip kılınmışlardır. Ancak Anayasa Mahkemesi Belediye Kanununun 14. maddesinin 2. fıkrasının yürürlüğünü 22.09.2005 tarihli kararı (AYM. E.2005/95, K.2005/14, T. 22.09.2005) ile durdurmuş ve 24.01.2007 tarihli kararıyla (AYM. E.2005/95, K.2007/5, T. 24.01.2007) iptal etmiştir. Hatta iptal kararında bu fıkraların uygulanmasından doğacak sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararların önlenmesi ve iptal kararlarının

sonuçsuz kalmaması için gerekçeli kararın Resmi Gazetede yayınlanacağı güne kadar yürürlüklerinin durdurulmasına karar vermiştir. Yüksek Mahkemeye göre;

“Belediyeler belediye sınırları içinde, Anayasanın 127. maddesinin birinci fıkrasına göre ‘mahalli müşterek ihtiyaçları’ karşılamakla görevlendirilirken, ikinci fıkrasına göre de bu görevlendirmenin yerinden yönetim ilkesine uygun olarak yasayla yapılması zorunlu kılınmaktadır. Belediyeler mahalli müşterek gereksinimleri, yasalarla sınırları belirlenmiş alanlarda özerk biçimde belirleyebilir. ..İptali istenen kuralla belediyelerin ‘kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahalli müşterek nitelikteki diğer görevleri de’ yapmakla görevlendirilmeleri, herhangi bir görev alanı tanımlaması yapılmaksızın, 5393 sayılı Yasa’nın 14. maddesinde belirlenmiş görev alanları dışında kalan her tür görevin yerine getirilmesi sonucunu doğuracaktır.. Bu durumda çerçevesi çizilmeksizin belirsiz bir alanda idareye görev ve yetki veren kural, Anayasanın 2. ve 127. maddelerine aykırıdır; iptali gerekir (AYM, E.2005/95, K. 2007/5, T. 24.01.2007)”.

Yüksek Mahkeme söz konusu kararında merkez ile yerel arasındaki görev bölüşümüne ilişkin anayasanın getirdiği sınırlarının çerçeve analizini yapmıştır. Buna göre; Anayasa’nın 126. maddesinde, merkezi yönetimin örgütlenmesine ilişkin ölçütler ‘coğrafya durumu, ekonomik koşullar ve kamu hizmetlerinin gerekleri’ olarak sayılmıştır. Maddede, merkezi yönetimin görevlerini belirginleştiren ya da sınırlayan bir düzenleme yapılmamıştır. Buna karşın, Anayasa’nın 127. maddesinde, yerel yönetimlerin örgütlenmesi hem ‘coğrafya’ hem de ‘konu’ yönünden sınırlanmıştır. Maddeye göre, yerel yönetimler, ancak yöresel olarak örgütlenilmekte ve yalnızca yerel ortak gereksinimlerin karşılanması yönünden görevlendirilebilmektedir. Bu açıdan Anayasa’da, merkezi yönetimin, Devlet iktidarını yansıtabilecek biçimde tüm kamu hizmetlerinin yürütülmesini sağlamak üzere ülke genelinde; yerel yönetimlerin ise, sınırlı bir coğrafyada ortak yerel gereksinimlerin karşılanması gibi sınırlı bir konuda örgütlenmesi öngörülmüştür.

Anayasa Mahkemesine göre; yönetsel örgütlenmede, merkezi yönetim konu yönünden genel, yerel yönetimler ise özel görevlidir. Bunun sonucu olarak, yasalarda, merkezi yönetimin görevleri soyut ve genel, yerel yönetimlerin görevleri somut ve belirgin biçimde düzenlenmelidir. Oysa 5393 sayılı Belediye Yasası’nın 14. maddesinin birinci fıkrasında yerel ortak nitelikteki kimi görevler sayıldıktan sonra, ikinci fıkrasında, ‘Belediye, kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahalli müşterek nitelikteki diğer görev ve hizmetleri de yapar veya yaptırır.’ denilerek, belediyenin görev ve yetkileri genel ve soyut olarak belirtilmiştir. Bu fıkra ile belediyelere, yasalarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen yerel ortak nitelikteki hizmetleri yapmak ya da yaptırmak görevi verilmiş; böylece belediyeler, kamu hizmetlerinin görülmesi yönünden ‘genel görevli’ kılınmıştır. Fıkarda, her ne kadar ‘yasalarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen’, ‘mahalli müşterek nitelikteki’ görevlerden söz edilerek konu yönünden sınır getirilmiş izlenimi yaratılmaya çalışılmış ise de, bu ölçütler soyut olup, belediyeleri ‘genel görevli’ konumdan çıkarmaya yetmemektedir.

5393 sayılı Belediye Kanununun 14. maddesinin 2. Fıkrasına benzer bir düzenleme 5197 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6. Maddesi ile de “*il özel idaresi, kanunlarda başka bir kamu kurum veya kuruluşuna verilmeyen mahalli müşterek nitelikteki her türlü görev ve hizmeti yapar*” şeklinde düzenlenmişti. Cumhurbaşkanı geri gönderme gerekçesinde bu hükmün Anayasanın 127. Maddesine aykırı olacağını zira mahalli müşterek ihtiyaç deyimıyla yerel yönetimlerin faaliyet alanlarının hem konu hem de coğrafi yönden sınırlandırıldığı ifade

edilmiş bu gerekçeleri göz önüne alan kanun koyucu bu hükmü 5302 sayılı Kanun metninden çıkarmıştır (Bahçeci, 2005: 74).

Bu çerçevede bakıldığında ülkemizde genel yetki ilkesine kısmi dönemlerde geçiş denense de gerek yasama gerekse yargı organlarının sıcak bakılmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de “*Yasallık ilkesi gereğince yasama organının, her şeyden önce bir hizmetin yerel mi, yoksa ülke düzeyinde mi olduğunu belirlemesinin ancak yerel düzeyde görülen hizmetlerin yasada tek tek sayılması şeklinde gerçekleşeceğine; aksi halde yurttaşlara standart bir kamu hizmeti sunma olanaksızlaşacak, hizmetler yönünden bölgesel ve yerel dengesizliklerin artacağı* (AYM, E.1987/18, K.1988/23, T. 22.06.1988)” tespitinde bulunmuştur. Anayasa Mahkemesinin bu kararından da anlaşılacağı üzere yerel yönetimlerin görevlerinin belirlenmesinde yasa ile liste yöntemi esas alınması zorunluluktur.

5. MERKEZİ YÖNETİM ile YEREL YÖNETİM ARASI GÖREV BÖLÜŞÜMÜNÜN SINIRI; “MAHALLİ MÜŞTEREK HİZMET”

5.1. Kavram ve Anayasal Çerçeve

Mahalli müşterek hizmet kavramı, 1982 Anayasasının 127. Maddesinde “*mahalli müşterek ihtiyaçların yerel yönetimler tarafından yerine getirileceği*” belirtilmek suretiyle hukuk sistemimizde yerini almıştır. Öyle ki 1982 Anayasa’nın 127. maddesine göre yerel yönetimler, “*il, belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılayan ve karar organları yasayla belirtilen seçmenler tarafından oluşturulan kamu tüzel kişileri*” olarak tanımlanmışlardır. Buradan hareketle mahalli müşterek ihtiyaçları karşılayan kamusal hizmetlerinin yerel yönetimler tarafından yerine getirilmesinin anayasal bir ilke olarak belirlendiği görülmektedir. Böylece ortaya çıkan toplumsal ihtiyacın mahalli müşterek ihtiyaç niteliğinde olması durumunda yer bakımından yerel yönetimler tarafından yerine getirileceği, toplumsal ihtiyaç yerel değil de ülkesel nitelikte olduğu takdirde merkezi idare ya da hizmet bakımından yerinden yönetimler tarafından üstlenileceği anlaşılmaktadır.

1982 Anayasası 127. Maddesinde mahalli ve müşterek ihtiyaçların karşılanması görevini yerel yönetimlere bırakmış fakat ne mahalli müşterek hizmet kavramını tanımlamış ne de mahalli müşterek ihtiyaçların neler olduğunu açıklamıştır. Anayasa Mahkemesi, İl Özel İdaresi Kanunu’na ilişkin kararının gerekçesinde bu sınırlığı açıkça belirlemiştir.

“*Anayasa’nın 127. maddesinde, yerel yönetimlerin çalışacakları alan belli bir coğrafya ile göreceklere hizmetler de mahalli müşterek ihtiyaçlarla sınırlandırılırken, mahalli müşterek ihtiyacın ne anlama geldiğine ve bu ihtiyaçları belirlemede kullanılabilecek nesnel bir ölçüte yer verilmemiştir* (AYM, E. 2005/32, K. 2007/3, T. 18.01.2007).”

Kabul edilmelidir ki tüm kamusal hizmetler bir boyutuyla yerel nitelik taşımakta iken diğer bir boyutuyla ise ulusal nitelik taşımaktadır (Bahçeci, 2005: 66). Bu açıdan pozitif hukuk düzenlemeleri karşısında hangi işlerin yerel hangi işlerin ise ulusal olduğunun tespit edilebilmesinde büyük bir güçlük olduğu görülmektedir (Karaaslan, 2008: 184). Bu tespitin yapılmasında genel yetkili makam ise tüm gelişmiş ülkelerde yasama organı olarak belirlenmiştir. Ülkemizde de Anayasanın 127. Maddesinin ikinci fıkrasına göre “mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir”. Buradan hareketle merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında görev sınırlarını belirleme konusundaki yetkinin yasama organında olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de “*yerel halkın ortak ihtiyaçlarının neler olduğunun Anayasa tarafından*

belirlenmediğinin, bunun belirlenmesinin yasaya bırakılmış olduğunun, yasa koyucunun kamu yararı ve Anayasal sınırlar içinde kalmak koşuluyla merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında görev sınırlarını belirleyeceğine(AYM, E. 1990/1, K. 1990/21, T. 17.07.1990)” karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesinin bu kararı esasen 1982 Anayasasının 127. Maddesinin ikinci fıkrasında yerini bulan yerel yönetimlerin kuruluş görev ve yetkilerinin yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla belirleneceği ilkesinin açıklamasıdır. Bu ilke ile 1982 Anayasası, Avrupa Yerel yönetimler Özerklik Şartı 4. maddesinin 1. fıkrasında yerel yönetimlerin temel yetki ve sorumluluklarının anayasa ve kanunlarla belirlenmesi gerektiğini hükme bağlayan düzenleme ile paralellik arz etmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu kararı merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında görev ve yetki paylaşımının iki hukuki boyutu ortaya çıkarmaktadır. İlk olarak bir ihtiyacın karşılanmasının yerel yönetimlere yasa koyucu tarafından bırakılmasının tek başına yeterli olmadığı, bir görevin yerel yönetimlere verilebilmesi için mahalli müşterek ihtiyaç kapsamında yer almasının zorunlu olduğudur.

İkinci olarak ise, kamu yararı ve Anayasal sınırlar içinde kalmak koşuluyla yerel yönetimlerin görevlerini belirleme yetkisinin yasama organında olduğu ve bu yetkinin devredilemeyeceğidir. Nitekim Anayasa Mahkemesi 3360 sayılı eski İl Özel İdaresi Kanununun 2. maddesiyle 1913 tarihli İl Özel İdaresi Kanununun 78. maddesine yapılan ek düzenlemede, il özel idarelerinin görevli olduğu mahalli ve müşterek ihtiyaçların kapsamı ve sınırının Bakanlar Kurulu tarafından tespit edileceğine ilişkin hükmü, yasama yetkisinin devredilemezliği ve idari vesayet yetkisini aşan hiyerarşi benzeri bir yetki olması itibarıyla yerel yönetimlerin özerkliği ilkesine aykırı bularak iptal etmiştir.

Yüksek Mahkemeye göre;

“Yerel yönetimlerin kuruluş esasları, karar organlarının oluşumu, görev ve yetkilerinin belirlenmesi, merkezî yönetimle bağ ve ilgileri, bunlar üzerinde uygulanacak idarî vesayet yetkisi, yasal bir düzenlemeyi gerektirmekte ve ‘yasallık’ vazgeçilmez bir koşul olmaktadır. Anayasa’nın 123. ve 127. maddeleri bu koşulu açık-seçik vurgulamaktadır. O halde: İl Özel İdaresi Kanunu (İUVKM.)’nun 78. maddesine, 3360 sayılı Yasanın 2. maddesiyle eklenen 13. bendin ikinci tümcesiyle ‘İl Özel İdarelerinin görevli olduğu mahallî ve müşterek ihtiyaçların kapsamı ve sınırı...’nin saptanması yetkisinin Bakanlar Kurulu’na verilmesi, yasallık ilkesi ile çatışmaktadır. Burada Bakanlar Kurulu kararı, yasa yerini almaktadır”.

Yüksek Mahkemeye göre;

“Bakanlar Kurulu’na bu yetkinin yasayla verilmiş olması da, Anayasa açısından yasal düzenleme koşulunun yerine getirildiği biçiminde yorumlanamaz.’ Öyle ki yasallık ilkesi uyarınca, yerel yönetimlerin görevlerinin yasada sayılarak belirtilmesi gerekmektedir”.

Anayasa Mahkemesi merkezi yönetimle yerel yönetimler arası temel yetki ve sorumluluklarının sınırını belirleme konusunda yetkinin yasama organında olduğu ve bu yetkinin devredilemeyeceği tespitini yapmasına karşın, Danıştay, yasama organının bu konuda sınırsız takdir yetkisine sahip olmadığı ve bu takdirin anayasal kurallar ile sınırlı olduğu tespitini yapmıştır (Danıştay 10. D., E.1996/5391, K.1998/6116, 05.11.1998).

Gerek 1982 Anayasasının 127. Maddesinin ikinci fıkrası, gerekse Avrupa Yerel yönetimler Özerklik Şartı 4. maddesinin 1. Fıkrasına ve hatta yukarıda arz edilen Anayasa Mahkemesinin kararına rağmen Belediye ve İl Özel idarelerini şekillendiren ilgili kanunlarda da mahalli

müşterek hizmet veya ortak ihtiyaç tanıma yer verilmemiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu “belde sınırları içinde yaşayan vatandaşların mahalli müşterek ihtiyaçlarının belediyeler tarafından karşılanacağını” hüküm altına almış, ancak hangi hizmetin yerel hangi hizmetin ülkesel olduğunun tespitinin kim tarafından ve nasıl belirleneceğine dair bir düzenleme yapmamıştır.

5.2. Mahalli Müşterek Hizmetin Hukuki Sınırları

Mahalli müşterek hizmet kavramının sınırlarının tespiti yapılırken ilk olarak “mahalli müşterek ihtiyacın, aynı yörede yaşayan insanların birlikte yaşamaktan doğan fiili durumların yarattığı ihtiyaç” olduğu dikkate alınmalıdır. Bu tespiti Yüksek Mahkeme şöyle açıklamıştır. “mahalli müşterek ihtiyaç herhangi bir yerel yönetim biriminin sınırları içinde yaşayan kişi, aile, zümre ya da sınıfın özel çıkarlarını değil, aynı yörede birlikte yaşamaktan doğan eylemli durumların yarattığı, yoğunlaştırdığı ve güncelleştirdiği, özünde yerel ve kamusal hizmet karakterinin ağır bastığı ortak beklentileri” ifade etmektedir (AYM, E.1987/18, K.1988/23, T. 22.06.1988”).

Birlikte yaşamaktan doğan ortak mahalli ihtiyaca dayalı görevlerin nasıl ayrıştırılacağı ise doktrinde şöyle açıklanmıştır. “Anayasanın 5. Maddesinde belirlenen ve Devlete genel olarak yüklenen görevler ile bu genel görevlerin somutlaştırılması niteliğinde olan ve Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığını taşıyan ikinci Kısmının Üçüncü Bölümünde öngörülen görevlerin esas itibariyle Merkezi idare tarafından yerine getirilmelidir. Buna karşılık bu görevlerin aynı yörede yaşayanların salt o yörede yaşamaktan kaynaklanan ortak beklentilerinin karşılanmasına yönelik olan öğeleri somut bir biçimde ayrılarak yerel yönetimlere görev olarak verilebilmelidir” (Günday, 2005: 174).

İkinci sınır; yerelde kamu yararı amacıyla gerçekleştirilen her faaliyetin mahalli müşterek hizmet kapsamında olmayacağı, mahalli müşterek bir ihtiyacı karşılamıyorsa kamu yararı olsa bile yerel yönetimce gerçekleştirilemeyeceğidir. Öyle ki genel kamu yararını takip etmek ile mahalli müşterek ihtiyacı karşılamak aynı nitelikte değildir. Yerel yönetimler sadece mahalli müşterek ihtiyaçları karşılayacak hizmet üretebilirler. Mahalli idarelerin izlediği kamu yararının mahalli müşterek ihtiyaçlara bağlı olması zorunludur. Bu çerçevede Yüksek Mahkeme büyükşehir belediyesinin giderleri arasında, “Kamu yararı görülen konularda yurt içi ve yurt dışı kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderlerini de sayan yasa hükmünü”, kamu yararına olan faaliyetlerin, mahalli müşterek ihtiyaçların karşılanması ile herhangi bir bağının kurulmamış olması (AYM, E.2004/79, K.2007/6, T. 25.01.2007) gerekçesiyle iptal edilmiştir (Karahalhoğlu, 2013: 71”).

Benzeri şekilde Anayasa Mahkemesi, Belediye Kanunu ile belediyelere “okul öncesi eğitim kurumu açma” yetkisi veren kuralı mahalli nitelikte bir ihtiyacı karşılamadığı gerekçesiyle iptal etmiştir.

Yüksek Mahkemeye göre;

“Anayasanın 127. maddesinin birinci fıkrasındaki ‘mahalli müşterek ihtiyaç’ ölçütü, yerel yönetimlerin görev ve yetkilerinin sınırını çizmektedir. Yasa koyucu, yerel yönetimlerin görevlerine ilişkin bir düzenleme yaparken, bu ölçütü gözetecektir...Mahalli müşterek ihtiyaç, herhangi bir yerel yönetim biriminin sınırları içinde yaşayan kişi, aile, zümre ya da sınıfın özel çıkarlarını değil, aynı yörede birlikte yaşamaktan doğan eylemli durumların yarattığı,

yoğunlaştırdığı ve sürekli güncelleştirdiği, özünde etkinlik, ölçek ve sağladığı yarar bakımından yerel sınırları aşmayan, bölünebilir ve rekabet konusu olabilen yerel ve kamusal hizmet karakterinin ağır bastığı ortak beklentileri ifade etmektedir...Okul öncesi eğitim, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 19. ve 20. maddelerine göre mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların ulusal öğretime hazırlanmasını sağlayıcı bir eğitimidir...Milli eğitim, program ve yöntem itibariyle ulusal nitelikte olduğundan, mahalli müşterek nitelikte bir ihtiyaç olarak görülmez...Açıklanan nedenlerle kural Anayasanın 127. maddesine aykırıdır, iptali gerekir (AYM, E.2005/95, K. 2007/5, T. 24.01.2007)”.

Ancak Anayasa Mahkemesi aynı yıl il özel idarelerine milli eğitim kamu hizmetine ilişkin görevler verilmesine ilişkin kararında yeni bir yorum geliştirmiş ulusal (genel) kamu hizmetinin yerel yönetim coğrafyasında görülmesini mahalli müşterek ihtiyaç olarak niteleyerek eski tanımını terk etmiştir. Yüksek Mahkeme bir hizmetin mahalli müşterek nitelikte olarak nitelenmiş olmasını mahalli idarelere görev olarak verilebilmesi için yeterli saymıştır. Bu kararla mahalli müşterek ihtiyacın, yasa koyucuyu da bağlayan anayasal bir nitelmesi bulunmadığı, yasal adlandırmanın yeterli olduğu kabul edilmektedir (Karahallıoğlu, 2013: 73).

Anayasa Mahkemesine göre;

“Yasa koyucu, Anayasal ilkeler çerçevesinde kendi takdiri ile mahalli müşterek ihtiyaç olarak nitelediği bir hizmetin görülmesini yerel yönetimlere verebilir. Yasa koyucunun koyduğu yasada, yerel yönetime yüklediği görevin mahalli müşterek niteliğini vurgulamış olması yeterlidir. Genel bir kamu hizmetinin mahalli müşterek ihtiyaç niteliği taşıyan bölümü, Anayasa’da yerel yönetimlerin görev alanı olarak belirlenen coğrafyayla sınırlıdır. Bu nedenle iptali istenilen maddede sayılan her bir kamu hizmeti bakımından mahalli müşterek nitelikte olanların tek tek sayılmasında Anayasal bir zorunluluk bulunmamaktadır (AYM, E. 2005/32, K.2007/3, T. 18.01.2007)”.

Anayasa Mahkemesinin bu görüş değişikliği doktrinde eleştirilmiştir. Bu kararla Yüksek Mahkeme Anayasada açıkça devlete yüklenen görevlerin, ulusal çapta, etki ve sonuçları itibariyle bölünebilir olmayan ve il sınırlarını aşan hizmetler gerektirdiğinde bile mahalli idarelere verileceğine hükmetmiştir. Oysa aynı yıl Belediye Kanununa ilişkin olarak aynı yıl verdiği kararda yasa koyucunun nitelemesi yeterli görülmeyle belediyeye verilen okul öncesi eğitim kurumu açma görevinin niteliği değerlendirilmiş, ulusal nitelikte ihtiyaç olduğuna karar verilmiştir. Kararda “genel bir kamu hizmetinin mahalli müşterek ihtiyaç niteliği taşıyan bölümü” kabulü, milli eğitim hizmetine ilişkin olarak yapılmıştır. Karardaki yoruma göre, milli eğitim hizmetinin mahalli müşterek ihtiyaç niteliği taşıyan bölümü yerel yönetimlerin görev alanına girebilecektir. Anayasa Mahkemesi, iptali istenilen kuraldakilere ekler de yaparak bunları eğitim binaları için “arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı dışında, bahçe düzenlenmesi, bahçeye ihata duvarı eklenmesi, spor alanları yapılması gibi diğer ihtiyaçları” biçiminde saptamıştır. Bu durumda aynı hukuksal/mantıksal çıkarımı, adalet hizmetleri, sağlık, güvenlik, yollar vb. için yapmak da mümkündür. Sanal (digital) ortamda gerçekleştirilen hizmetler dışında tüm hizmetler belli bir mekanda gerçekleşir, bu durumda mahalde (mekanda) gerçekleşen faaliyetler mahalli müşterek ihtiyaç olarak nitelendirilebilir. Genel kamu hizmetlerinin sunmakla görevli olan genel (merkezi) idarenin hizmetleri coğrafi örgütlenmesi ile yerel yönetimlerin coğrafyaları elbette kesişir. Genel kamu hizmetlerinin kullanıcıları da elbette aynı zamanda yerel yönetim birimlerinde yaşayan kişilerdir. Bu iki özelliğin bir araya gelmesi genel idarenin karşıladığı ihtiyacı mahalli

müşterek ihtiyaca çevirmez. Milli Eğitim Bakanlığının okullarının tamamı yerel yönetim birimlerinin sınırları içindedir. Hizmet kullanıcıları da yerel yönetim birimlerinin sakinleridir. Bu durumda milli eğitimin yerel yönetim biriminde örgütleniyor ve bu hizmetten yerel yönetim biriminde yararlanılıyor olması onu mahalli müşterek ihtiyaç yapmaz (Karahallıoğlu, 2013: 75).

Üçüncü sınır ise; mahalli müşterek hizmet kavramı yer ve konu bakımından yerellik niteliği ile sınırlıdır. Mahalli müşterek ihtiyaçları karşılayacak kamu hizmetlerinin yerinden yönetim ilkesiyle örgütleniyor olmasının yarattığı kamu tüzelkişiliğine bu sınırlılık niteliğini verir (Karahallıoğlu, 2013: 71). Anayasa Mahkemesi 2007 yılında verdiği bir kararında (AYM, E. 2005/32, K.2007/3, T. 18.01.2007) “*Anayasa'nın 127. maddesinde, yerel yönetimlerin çalışacakları alan belli bir coğrafya ile görecekleri hizmetler de mahalli müşterek ihtiyaçlarla sınırlandırıldığı*” tespitini yapmıştır.

Danıştay da bu çerçevede Diyarbakır İl Genel Meclisinin “Avrupa Birliği Müktesebatını İzleme Komisyonu” kurması kararı hukuka aykırı bulunarak iptal edilmiştir.

“... İhtisas komisyonu kurma konusunda yetkili olan il genel meclisinin; ancak, il özel idaresine kanunla verilen görev ve yetki kapsamında ihtisas komisyonu kurabileceği; bu belirlemeler dışında, il genel meclisince görev ve yetkileri içinde bulunmayan konularda ihtisas komisyonları kurulmasının mümkün olmadığı ... il özel idarelerinin dış politikalarla ilgili olarak yetkilendirilmediği ve görevlendirilmediği açıktır (D.8D, E. 2008/1180, K. 2008/5500, T. 26.09.2008).”

Mahalli müşterek hizmet kavramını şekillendiren son sınır ise mahalli müşterek ihtiyaç olarak tanımlanan alanın bir özerklik çekirdeği olduğudur. Anayasa Mahkemesi kararları ile şekillenen bu ilke mahalli idareler açısından merkezi idarenin giremeyeceği bir mahalli müşterek ihtiyaç alanı (özerklik çekirdeği) bulunduğunu fikrinden hareket etmektedir. Buna göre bir hizmetin hem mahalli müşterek ihtiyaç olma özelliği hem de ülke çapında (ulusal) ihtiyaç olma özelliği taşıyabildiği durumlarda merkezi idare, mahalli idarelerle birlikte görev üstlenebilir, ancak bu durumlarda da mahalli idarenin merkezi idarenin müdahale edemeyeceği bir çekirdek hizmet bulunmaktadır.

Bu çerçevede Yüksek Mahkeme 3194 sayılı İmar Kanununun 9’uncu maddesine 3394 sayılı Kanunla eklenen “gerekli görülen hallerde imar plânı hususunda belediyelere verilen bütün yetkilerin, Başbakanın onayı ile geçici olarak Bayındırlık ve İskân Bakanına verilebileceği, bu durumda Bakan’ın planları ada ve parsel bazına kadar re’sen yapmaya yetkili olduğu, belediyelerin bu şekilde onanan plân ve değişikliklerine uymak zorunda olduğuna” dair hükmü yerel yönetimlerin fonksiyonel özerkliğinin çekirdek alanına müdahale ederek iptal etmiştir.

“İtiraz konusu kural... yerel yönetimlerin yasa ile kendilerine verilen plânlama yetkilerini yerel gereksinimlere göre kullanmalarını olanaksız duruma getirmektedir. Yasada yerel yönetimlere ait olan yetkilerin geçici olarak alınabileceği belirtilmekle birlikte bunun için bir sınırlama - getirilmediğinden bu yetkilerin merkezî yönetimce çok uzun süre kullanılması olanağını getirmektedir. Bu durum, yerel yönetimlerin özerkliğine idarî vesayet yetkisinin kullanılması dışında bir müdahale olanağı tanımayan Anayasa'nın 127. maddesi ile bağdaşmamaktadır. İtiraz konusu düzenlemede bir idarî vesayet ilişkisinin varlığından değil, merkezî yönetimin yerel yönetimlerin plânlama yetkilerine... sınırı belirsiz biçimde gelişigüzel el atmasından söz edilebilir. / Yerel plânların ülke ve bölge düzeyindeki plânlarla,

çevresel ve varsa metropoliten alan planlamalarıyla uyum içinde olması gerekir. Bu nedenle imar plânlaşmasının mutlaka ve yalnızca yerel bir gereksinim olarak nitelendirilmesi zordur. İmar plânlarının bu çok yönlü durumu nedeniyle Yasa koyucu, yetkileri merkezî yönetim ile yerel yönetim arasında paylaşmıştır. Merkezî yönetime bırakılan yetkilerin kamu yararı ve ülke geneli ile ilgileri nedeniyle sayılan özellikleri taşıyan somut yerlerle sınırlı makro düzeyde yetkiler olduğu görülmektedir. ... Buna göre yerel ortak gereksinimleri karşılamakla görevli yerel yönetimleri, yerel imar plânlarının, yapılmasında parsel düzeyine kadar ‘... gerekli görülen hallerde ...’ gibi takdire göre bir uygulamaya yol açan soyut bir anlatımla, karar süreci dışında bırakan itiraz konusu kuralı, genel ve makro düzeydeki imar plânlaşması işinin bir bölümünü re’sen merkezî yönetime bırakan düzenlemelerin kapsamı içinde düşünmek de olanaksızdır (AYM, E.1990/38, K.1991/32, 26.9.1991)’.

6. MERKEZİ İDARENİN YEREL YÖNETİMLERİN MAHALLİ MÜŞTEREK HİZMET ALANINA MÜDAHALESİ

Merkezi idare gerekli gördüğü durumlarda mahalli müşterek kamu hizmetlerine ilişkin yerel yönetimlere ait görev ve yetkileri hizmetsel yerinden yönetim kuruluşlarına devredebilmekte ve gerektiğinde resen bu hizmetleri üstlenebilmektedir. Merkezi idarenin bu müdahalesinin ana nedeni pozitif hukuk düzenlemeleri karşısında hangi işlerin yerel hangi işlerin ise ulusal olduğunun tespit edilebilmesinde yaşanan güçlülüdür. Nitekim tüm kamusal hizmetler bir boyutuyla yerel nitelik taşımakta iken diğer bir boyutuyla ise ulusal nitelik taşımaktadır. Bu açıdan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı kamu sorumlulukları genellikle ve tercihan vatandaşa en yakın olan makamlar tarafından kullanılmasını ilke olarak benimsemesine rağmen sorumluluğun bir başka makama verilmesinde, görevin kapsam ve niteliği ile yetkinlik ve ekonomi gerekleri göz önünde bulundurulması gerektiğini ilke olarak belirlemiştir (md. 4/3). Buradan hareketle AYYÖŞ’na göre yerel yönetimlere bırakılması gereken bazı konularda görevin kapsam ve niteliği ile yetkinlik ve ekonomi gerekleri göz önüne alınarak merkezi idarenin görev üstlenmesini yerel özerklik ilkesine aykırı değildir.

Ülkemizde de konuya ilişkin Anayasa Mahkemesi kararları incelendiğinde; kamusal hizmetin ülke tümlüğü içinde yeri, idarenin bütünlüğü ilkesi, idari vesayet yetkisi, mahalli idarelerin yeterli mali olanak ve teknik kadrolarının bulunmaması, bir bölgeyi ilgilendiren büyük ve çok yararlı bir projenin gerçekleştirilmesinde uygulama birliğini sağlamak, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek, altyapıyı tamamlamak, etkinlik, ölçek ve sağladığı yarar bakımından yerel sınırları aşar nitelikteki işlerin söz konusu olması gibi nedenlerle ve yerel yönetimlere borç ve yükümlülük getirmemek koşuluyla merkezi idarenin mahalli müşterek hizmet üretiminde mahalli idarenin yerini alması veya onunla birlikte görev üstlenmesi anayasaya uygun sayıldığı görülmektedir.

Anayasa Mahkemesinin imar yetkisinin münhasıran mahalli müşterek bir ihtiyaç olmadığına dair verdiği kararlar bunun en temel örneklerini oluşturur. 2985 sayılı Toplu Konut Kanununun 4’üncü maddesinde değişiklik yapılarak gecekonduların dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda veya mülkiyeti kendisine ait arsa ve arazilerde veya valiliklerce toplu konut iskan sahası olarak belirlenen alanlarda çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki planlar ile imar planlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye toplu konut idaresinin yetkili kılınması hükmüne dair açılan davada Anayasa Mahkemesi verdiği karar bu konudaki emsal kararlardan biridir. Yüksek Mahkeme’ye göre;

“İmar planlarının düzenlenmesinde yerel ortak gereksinimlerin göz önünde tutulacağı, ancak gecekondü dönüşüm projesi ve toplu konut uygulamaları yerel ihtiyaç olmanın yanı sıra ülke düzeyinde çözümlenmesi gereken bir sorundur. Yerel yönetimler kendi olanakları ile bu sorunu çözemediklerinden çoğu kez devletin yardım ve desteğini istemektedirler. Anayasa, kişinin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamayı Devletin temel amaç ve görevleri arasında saymıştır. Nitekim Anayasa'nın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler Bölümünün Konut Hakkı ile ilgili 57. maddesinde Devlete, şehirlerin özellikleri ve şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alma ve toplu konut teşebbüslerini destekleme görevi verilmiştir. Toplu Konut İdaresi, ülkenin konut sorununu çözmek için kurulmuştur. Gecekondü dönüşüm projesi de konut sorununu çözmeye yöneliktir. Birçok belediyenin planlama dairesi ve elemanı olmadığı gibi yerel planı ihale ile yaptıracak maddi gücünün de bulunmadığı bir gerçektir. Ülkenin konut sorununu çözmek üzere kurulan Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na, gecekondü dönüşüm projesi uygulanacak alanlarla, toplu konut alanlarında çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde imar planı yapma yetkisinin verilmesi sosyal devlet olmanın gereğidir. Ayrıca, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na verilen imar planı yapma yetkisi yerel yönetimleri tamamen devreden çıkarıp dışlamaktadır. Yasa, belediye meclislerine veya valiliklere Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na yapılan/yaptırılan imar planlarını üç ay içerisinde aynen ya da değiştirilerek onaylama yetkisini vermektedir. Üç aylık sürenin ise yerel yönetimlerin planı incelemeleri ve ilgili kuruluş ve tarafların görüşlerinin de alınmasına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan hak ve menfaatleri ihlâl edilen gerçek ve tüzel kişilerin yargı mercilerine başvurmalarını engelleyen bir hüküm de bulunmamaktadır. Belirtilen nedenlerle, 2985 sayılı Yasa'nın 4. maddesinin birinci fıkrası Anayasa'nın 127. maddesine aykırı değildir (AYM, E. 2010/41, K. 2012/19, T. 09.02.2012)”.

Benzeri şekilde Yüksek Mahkeme; “belli bir taşınmaz mal için her ölçekteki imar planı ve ruhsat yetkisinin bakanlığa verilmesine, kesinleşen planların ilgili belediyelere tebliğ edilmesine ve bu planların uygulanmasının zorunlu olduğuna dair” yasal düzenlemenin iptali amacıyla açılan davada, imar yetkisinin münhasıran mahalli müşterek bir ihtiyaç olmadığına karar vermiştir.

“Yerel imar planlarının ülke ve bölge düzeyindeki planlarla, çevresi ve varsa metropoliten alan planlamalarıyla uyum içinde olması gerekir. Bu nedenle imar planlamasının mutlaka ve yalnızca yerel bir gereksinim olarak nitelendirilmesi zordur. İmar planlarının bu çok yönlü durumu nedeniyle İmar Kanunu ile imara ilişkin yetkiler merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında paylaştırılmıştır...Yerel imar planlarının düzenlenmesinde yerel ortak gereksinimlerin göz ardı edilemeyeceği kuşkusuzdur. Ancak bundan hareketle, imar planlarının münhasıran belediyelere ait bir yetki olduğu, merkezi yönetim birimlerine bu yetkilerin verilemeyeceği sonucuna varılamaz...Anayasa'ya aykırılık bulunmamaktadır (AYM, E. 2008/39, K. 2008/134, T. 22.07.2008)”.

Oysa Anayasa Mahkemesi 1991 yılında vermiş olduğu bir kararında (AYM, E.1990/38, K.1991/32, T. 26.09.1991) “gerekli görülen hallerde 3030 sayılı Kanun kapsamında Büyükşehir belediyeleri dahil imar plânı hususunda belediyelere verilen bütün yetkilerin, Başbakanın onayı ile geçici olarak Bayındırlık ve İskân Bakanına verilebileceği” hükmünü “yerel yönetimlerin özerkliğine idarî vesayet yetkisinin kullanılması dışında bir müdahale olanağı tanımayan Anayasa'nın 127. maddesi ile bağdaşmadığı ve bu düzenlemede ile

merkezî yönetimin yerel yönetimlerin plânlama yetkilerine ... sınırı belirsiz biçimde gelişiğüz el atmasından söz edildiği” gerekçesiyle iptal etmiştir.

Anayasa Mahkemesi yerleşik kararlarına paralel olarak özelleştirme kapsamında yer alan taşınmaz mallar için imar planları yapma yetkisinin bir kamu kurumu olan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na verilmesini anayasaya uygun bulmuş ve yerel yönetimlerin fonksiyonel özerkliğine aykırı bulmamıştır.

“... kent imar planlarının etkinlik, ölçek ve sağladığı yarar bakımından yerel sınırları aşar nitelikte olduğu açıktır...Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na kullanılacak yetki, özelleştirme programına alınmış bulunan kurumlara ait arsa ve arazilerin imar planlarıyla sınırlıdır. Çevre imar bütünlüğünün herhalde korunacak olması kullanılacak imar yetkisinin sınırlı bir çerçevede geçerli olacağını göstermektedir...Anayasal sınırlar içinde kalınmak koşuluyla yasa koyucu kamu kurum ve kuruluşlarının yetkilerini genişletebilir ve daraltabilir, kurumlar arasında yetki aktarımı yapabilir. / İptali istenen kuralda öngörülen, özelleştirme programına alınmış bulunan kamu kurum ve kuruluşlarına ait arsa ve arazilerin birden fazla imara yetkili kurumun yetki kapsamına girmesi durumunda, bu kurumların görüşlerine başvurulması, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nun uygun görüşünün alınması ve çevre imar bütünlüğünün bozulmaması gerekleri gözetildiğinde, imar planlarının yapılması ve değiştirilmesi konusunda Özelleştirme İdaresi Başkanlığının yetkili kılınması keyfi uygulamalara yol açacak nitelikte görülmemiştir (AYM, E. 2005/98, K. 2006/3, T. 05.01.2006)”.

Anayasa Mahkemesi imar planları dışında bir kamusal hizmetin ülke tümlüğü içindeki yerini dikkate alarak mahalli müşterek nitelik taşısa bile merkezi idare tarafından yerine getirilebileceğine karar vermiştir. Kıyının korunması ve düzenlenmesi bu konudaki önemli örneklerden birini oluşturmaktadır. Yüksek Mahkemeye göre kıyının korunması ve düzenlenmesi yalnızca mahalli müşterek ihtiyaç değildir. Bu açıdan kıyıların doldurulması, kenar çizgisinin saptanması, kıyı ve sahil şeridinde, doldurulacak alanlarda plan ve ruhsat yetkisine ilişkin olarak merkezi idare (devlet) birimlerine yetki veren düzenleme, kıyı kamu malının anayasal özelliği ve karşılanan ihtiyacın ülkesel niteliği esas alınarak anayasaya aykırı bulunmamıştır.

“...Devletin hüküm ve tasarrufu altına bırakılan kamusal malların korunmasında, devletin merkezi örgütünde yer alan uzman ve yetkili kuruluşlarının görevlendirilmesi, kıyı rejiminin bir gereğidir. Yasa koyucu, anayasal rejimi kurarken, bu kamu malına özgü, devletin, merkezi ve yerel kuruluşlarının görev alanını belirlemiş, Anayasa’nın 43. maddesinin gereğini yerine getirmiştir. Soruna, salt, yerel gereksinim açısından yaklaşılmalı aynı zamanda, kıyının ülke tümlüğü içindeki yeri gözetilmiştir (AYM, E.1990/23, K.1991/29, T. 18.9.1991)”.

Danıştay, mahalli müşterek ihtiyacı karşılayan bir hizmetin merkezi idareye devredilmesinde devrin etkinlik sağlamayı amaçladığı ve genel kamusal etki yarattığı sürece hukuka uygun olduğunu kabul etmiştir. Danıştay “Belde sakinlerinin yerel mahiyetteki ortak ihtiyaçlarından en önemlilerinden biri olan gıda konusundaki yerel yönetimlerin yetkilerinin, Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Anlaşmasına aykırı olarak belediyelerin elinden alındığı iddiaları” ile ilgili açılan iptal davasında belli kamusal hizmetlerin hem yerel hem de ulusal nitelik taşıdığı tespitini yapmıştır. Bu açıdan Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Gıda Maddeleri Üreten İşyerlerinin Denetlenmesi ve Ruhsatlandırılmasına İlişkin Genelgesi’ne ilişkin yargılamada genelgenin dayanağı olan KHK kuralının Anayasa Mahkemesine gönderilmesi istemi reddedilmiştir.

“Yerel yönetimlere tanınan gıda denetim yetkisinin genel sağlığı ilgilendirmesi bakımından merkezi yönetime aktarılmasını öngören yasal düzenleme anayasanın yerel yönetimlerin özerkliği ilkesine aykırı değildir. ...Gıda maddelerinin teknik ve hijyenik şekilde üretimi işlenmesi, depolanması ile ilgili esasların belirlenmesi ve denetiminin yapılması bir idari kolluk görevidir. Bu davada uyumsuzluğun çözümü için, kamu düzeninin bir unsuru olarak sağlık alanında "önleyici" önlemleri alacak olan yetkili organın belirlenmesinde yasa koyucunun takdirini sınırlayan Anayasal kuralların bulunup bulunmadığının saptanması gerekmektedir. Anayasanın 127. maddesinde yerel yönetimlerin (bu kapsamda belediyelerin belediye halkının) mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri olduğu belirtilmiş, ikinci fıkrasında da yerel yönetimlerin kuruluş ve görevleri ile yetkilerinin yerinden yönetim ilkesine uygun olarak yasayla düzenleneceği öngörülmüştür. Anayasal düzenleme karşısında, gerek kamu hizmetlerinin gerekse kolluk faaliyetlerinin merkezi idare veyahut yerel yönetim idareleri tarafından mı yürütülmesi gerektiği konusunda yasa koyucunun sahip olduğu takdirin anayasal kurallarla sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle hangi hizmetin, hangi kolluk faaliyetinin yerel ve ulusal nitelikte olduğu ...Hiç duraksamada bulunmadan söylenebilir ki kolluk hizmetleri, özellikle sağlıkla ilgili olarak, hem ulusal hem de yerel düzeyde yürütülmekte olduğundan yasa koyucunun takdirine bağlı olarak, bazı konularda merkezi idare bazı konularda da yerel yönetim organları yetkili kılınmaktadır. Nitekim 560 sayılı KHK ile gıda maddeleri üretiminin ülke çapındaki etkisi göz önüne alınarak bu maddeleri üreten işyerlerine teknik ve hijyenik koşulları dikkate alarak çalışma izni verilmesi yetkisi Sağlık Bakanlığı'na tanınmış, gıda maddeleri satış yerleri ile ilgili olarak ise bu işletmelerin yerel düzeyde faaliyetlerini sürdürmeleri, faaliyet alanlarının belediye sınırları içinde olması gözönüne alınarak denetimlerinin Belediyeler ile işbirliği içinde yapılacağı KHK'nin 10. maddesinde öngörülmüştür (D.10D., E. 1996/5391, K. 1998/6116, T. 25.11.1998)”.

7. SONUÇ

Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki görev ve yetki paylaşımında sınırın belirlenmesinde uluslararası uygulamalar açısından üç temel ilke mevcut olduğu görülmektedir. Bunlar; genel yetki ilkesi, yerellik ilkesi ve sayma (liste) ilkesidir.

Türk hukuk sisteminde merkezi idare ile yerel yönetimler arası görev ve yetki paylaşımını şekillendiren yerel yönetimlerin fonksiyonel özerkliği ilkesi ilk olarak 1921 Anayasası ile tanımlanmış ve yerel yönetimlere “genel yetki” ilkesi verilmiştir. Ancak daha sonraki anayasalarımızda yerel yönetimlerin fonksiyonel özerkliğine ilişkin bir ilkeye yer verilmemiş ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arası görev ve yetki paylaşımı daha ziyade yasalara bırakılmıştır. Yasa koyucu ise 2005 yılında gerçekleştirilen yerel yönetimler reformuna kadar tercihini “genel yetki” verme yerine görev ve yetkilerinin “sayma” usulüyle belirlenerek sınırlandırılması yönünde kullanmıştır. 2005 sonrası ise yerel yönetimleri güçlendiren yasal düzenlemeler ile yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliklerinin artırılması ve yerel yönetimlerin üzerindeki vesayet denetiminin azaltılması yönünde ciddi adımlar atılmıştır. Bu adımlarla beraber, merkezi idare karşısında yerel yönetimlere de görev ve yetki paylaşımında “genel yetki” ilkesine geçiş denemeleri gerçekleştirilmiştir. Ancak yerel yönetimlere kamusal hizmetlerin yürütümünde merkezi idare karşısında genel yetki verilmesine gerek yasama organının gerekse yargı makamlarının sıcak bakmadıkları görülmüştür. Nitekim Anayasa Mahkemesine göre; yönetsel örgütlenmede, merkezi yönetim konu yönünden genel, yerel

yönetimler ise özel görevlidir. Bunun sonucu olarak, yasalarda, merkezi yönetimin görevleri soyut ve genel, yerel yönetimlerin görevleri somut ve belirgin biçimde düzenlenmelidir (AYM. E.2005/95, K.2007/5).

Bu açıdan bakıldığında ülkemizde yerel yönetimlerin karar organlarının seçimle iş başına gelmesi ve idari ve mali özerkliklere sahip olması Anayasa ile güvence altına alınmasına karşın merkezi hükümetin çizdiği hukuksal sınırlar içindeki faaliyetlerini yürüttüğü görülmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimler sadece kanunlarla açıkça kendilerine verilmiş olan mahalli müşterek nitelikteki kamusal hizmetleri yerine getirebilmekte, merkezi idare gerekli gördüğü durumlarda yerel yönetimlere ait görev ve yetkileri hizmetsel yerinden yönetim kuruluşlarına devredilebilmekte ve gerektiğinde resen bu hizmetleri üstlenebilmektedir. Anayasa Mahkemesi bu konuda açılan iptal davalarında “idari faaliyetin etkin biçimde yürütülmesi” prensibinden hareket etmiş ve yerel yönetimlere tanınan bir yetkinin ulusal güvenlik, genel sağlık ve kamu yararını ilgilendirmesi bakımından, merkezi yönetime aktarılmasını öngören yasal düzenlemelerin Anayasa’ya aykırı olduğu yolunda açılan davaları iptal için yeterli görmemiştir. Bu açıdan başta imar düzenlemeleri olmak üzere mahalli müşterek hizmet kapsamında yer alan bazı yetkilerinin merkezi idareye devredilmesinde hukuka aykırılık görülmemiştir.

KAYNAKÇA

- ALADA BAYRAMOĞLU, Adalet (2008), “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin ‘Özerklik Meselesi’ Üzerinden Düşünmek”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 17, s.4, ss: 5-44.
- AYTAÇ, Fethi (1994), Merkezi İdareden Mahalli İdarelere Devredilecek Hizmetler, Mahalli İdareler Eğitim Araştırma ve Geliştirme Merkezi, Ankara.
- AZRAK, Ali, Ülkü (2013), “İdari Vesayet ve Yerel Özerklik”, Beşinci Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu (21-23 Kasım 2011), Türkiye Belediyeler Birliği, ss.49-54, Ankara.
- BAHÇECİ, Barış (2005), “5302 Sayılı Kanunla, İl Özel İdarelerinin Görev, Yetki ve Organları Üzerine Yapılan Tartışmalar Hakkında Hukuki Bir Değerlendirme”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, s.5, ss.155-171.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (1967), Yerinden Yönetim ve Kalkınma, Birleşmiş Milletler Yerinden Yönetim Araştırma Grubu Raporu, (Çev. Selçuk Yalçındağ-Necil Ulusay), Todaie Yayını, Ankara, (BM Raporu, 1967 olarak kısaltılmıştır).
- BOZKURT, Ömer, ERGUN, Turgay, SEZEN Seriyeye Sezen (1998), Kamu Yönetimi Sözlüğü, TODAİE Yayınları, Birinci Basım.
- BOZLAĞAN, Recep (1998), “Türk Anayasalarında İdareye İlişkin Düzenlemeler”, Türkiye’de Yönetim Geleneği, İstanbul, İlke Yayınları.
- CANATAN, Bilal (2001), Düşünce Tarihinde-Kamu Hukukunda-Avrupa Birliğinde Yerellik İlkesi, Ankara, Galeri Kültür Yayınevi.
- DURAN, Lütfi (1982), İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul, Fakülteler Matbaası.

- EGELİ, Haluk ve DİRİL, Funda (2012), “Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik ve Vergilendirme Yetkisi”, *Sayıştay Dergisi*, s. 84, ss: 25-44.
- EKŞİOĞLU, A. Naci (1966), “Devlet ile Mahalli İdareler Arasındaki Mali Münasebetlerin Düzenlenmesi”, *Türk İdare Dergisi*, 36 (303), Kasım-Aralık, ss.95-108.
- GERAY, Cevat (1995), “Yerel Demokrasi”, *Yerel Özerklik-Demokrasi ve Halkın Katılımı*, 14-15 Nisan 1995, Ankara.
- GÖZLER, Kemal (2018), *Mahalli İdareler Hukuku*, Birinci Baskı, Ekin Basın Yayım Dağıtım, Bursa.
- GÜLER, Birgül, Ayman (1998), *Yerel Yönetimler*, Ankara, TODAİE Yayını.
- GÜNDAY, Metin (2005), “Kamu Yönetimi Reformunun İdari Yapılanmaya İlişkin Anayasal İlkeler Açısından Değerlendirilmesi”, *Danıştay 137. Yıl Sempozyumu*, Ankara, Danıştay Yayınları.
- KALABALIK, Halil (2005), *Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku*, Teori-Uygulama, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- KALABALIK, Halil (2013), “Yerel Yönetimlerin Fonksiyonel Özerkliği”, *Beşinci Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu (21-23 Kasım 2011)*, Türkiye Belediyeler Birliği, Ankara, ss.139-211.
- KARAHANOĞULLARI, Onur (2013), “Yerel Özerklik: Mahalli Müşterek İhtiyaçların Yerinden Yönetimi” *Beşinci Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu, (21-23 Kasım 2011)*, Türkiye Belediyeler Birliği, Ankara, ss.65-95.
- KARAASLAN, Mehmet (2008), *Özerklik ve Denetim Açısından Yerel Yönetimler Reformu*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2008.
- KARASU, Koray (2013), “Yönetim İlişkisi ve Yerel Özerklik”, *Beşinci Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu, (21-23 Kasım 2011)*, Türkiye Belediyeler Birliği, Ankara, ss. 397-429.
- KELEŞ, Ruşen (1995), “Hizmette Halka Yakınlık (Subsidiarity) İlkesi ve Yerel Yönetimler”, *ÇYY, C.4, S.1*, Ocak 1995, ss.3-14.
- KELEŞ, Ruşen (2008), *Yerinden Yönetim ve Siyaset (6. Baskı)*, İstanbul, Cem Yayınevi.
- KOYUNCU, Başak (2000), “Yerel Özerklik: Modeller ve Uygulamalar”, *Muğla Üniversitesi SBF Dergisi*, c.1, s.1, ss: 97-117.
- ÖZAY, İl Han (2004), *Günüşiğinde Yönetim*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- ÖZEL, Mehmet (2000), “Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme İlkesi: Yerellik (Subsidiariaet)” *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c.9, s.3, Temmuz, 2000, ss.25-43.
- SADIOĞLU, Uğur ve ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Uğur (2013) “Yerel Özerklik Algılamaları: Türkiye’de İl Belediyeleri Örneği”, *Beşinci Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu, (21-23 Kasım 2011)*, Türkiye Belediyeler Birliği, Ankara, s. 343-375.
- TORTOP, Nuri (1999), *Mahalli İdareler*, 6. Baskı, Ankara, Yargı Yayınları, 1999.

- ULUSOY, Ali (2005), “Yerel Yönetimlere İlişkin Yeni Yasal Düzenlemelerin Değerlendirilmesi”, Danıştay 137. Yıl Sempozyumu, Danıştay Yayınları, Ankara, 11 Mayıs 2005.
- ULUSOY, Ahmet ve AKDEMİR (2013), Tekin, Mahalli İdareler, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- ÜSKÜL, Zafer (1995), “Sübzidiarite İlkesi Üzerine Düşünce Alıştırmaları”, Yeni Türkiye, Y.1, S.4, Mayıs-Haziran 1995.
- YAYLA, Yıldızhan (1982), Anayasalarımızda Yönetim İlkeleri Tevsi-i Mezuniyet ve Tefriki Vezaif, İstanbul, İ.Ü. S.B.F Yayını, İstanbul.
- YILDIRIM, Turan, YASİN, Melikşah, ÜSTÜN, Gül, KARAN, Nur, ÖZDEMİR, H. Eyüp, TEKİNSOY Okay (2012), İdare Hukuku, İstanbul, On iki Levha Yayınları.

Euro Krizinin Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme

(Araştırma Makalesi)

An Investigation on Reasons and Results of the Euro Crisis

Doi: 10.29023/alanyaakademik.481252

Caner Övsan ÇAKAŞ

Dr., Araştırmacı, ovsancakas@hotmail.com

Orcid No: 0000-0003-0199-7765

Bu makaleye atftfa bulunmak için: Çakaş, C. Ö. (2019). Euro Krizinin Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme. Alanya Akademik Bakış, 3(1), 73-84.

Anahtar kelimeler:

Euro Krizi,
Avrupa Birliği,
Para ve Maliye
Politikaları

Makale Geliş Tarihi:
10.11.2018
Kabul Tarihi:
03.01.2019

Keywords:

Euro Crisis,
European Union,
Monetary and
Financial Policies

ÖZET

Avrupa borç krizi veya yaygın adıyla "Euro Krizi", 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde mortgage krizi olarak bilinen mali ve finans krizinin Avrupa ülkelerine yayılması sonucu ortaya çıkmıştır. Bahse konu kriz Avrupa ülkelerinde özellikle Yunanistan'da borç krizi olarak şekil almıştır. Bu çalışmada öncelikle Euro Krizinin nedenleri ve Avrupa ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bahse konu inceleme sürecinde Avrupa ekonomisinin parasal ve mali politikaları mercek altına alınmış, söz konusu politikaların sonuçları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonucunda anılan krizin Avrupa Birliği genelinde para ve ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonsuzluktan çıktığı sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

The European debt crisis or Euro Crisis, emerged in 2007 as a result of the spread of financial and financial crisis, known as the mortgage crisis in the United States, to European countries. The crisis was shaped as a debt crisis in Europe, especially in Greece. In this study, the reasons of the Euro Crisis and its effects on the European economy were examined. In this context, the monetary and fiscal policies of the European economy have been taken into consideration and the results of these policies are emphasized. As a result of the study, it was concluded that the Euro crisis is result of uncoordinated monetary and financial policies between European Union and member states.

1.GİRİŞ

2007 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde başlayıp, domino etkisi ile diğer ülkeleri de etkileyen finansal kriz, Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerinde de etkisini derin bir şekilde göstermiştir. 2008 yılından itibaren borç krizine dönüşen küresel kriz, Avrupa birliğinde Euro Krizi olarak anılmaktadır. Euro bölgesindeki ülkelerin birbirlerine karşılıklı bağımlı olması bazı birlik ekonomi politikalarının özellikle de parasal politikaların üye devletlerden alınıp, ulus-üstü düzeyde yönetilmesi, ülkelerin ekonomi yönetimlerini güçleştirmiş ve bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya gibi ülkelerin aşırı borç krizi, bütçe açığı gibi makroekonomik sorunların yanında, Avrupa

Birliği'nin yapısal problemleri nedeniyle de kriz derinleşmiş ve krize karşı yapısal önlemlerin alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerde, Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliğinin Tarihçesi ve Avrupa Birliği'nin mali yönetsel yapısı, Euro Krizinin nedenleri ve bu nedenler çerçevesinde kriz sürecinde Avrupa Birliği tarafından alınan yapısal önlemler incelenmiştir. Son olarak sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılarak, Avrupa Birliği'nin geleceğine yönelik bazı senaryolar üzerinde durulmuştur.

2. AVRUPA EKONOMİK ve PARASAL BİRLİĞİNİN TARİHÇESİ ve AB'NİN MALİ YAPISI

Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği (EMU), katılımcı Avrupa ulusları arasında, tek bir para birimini (Euro) ve mali sorumluluk açısından koşulları belirlenmiş tek bir ekonomik politikayı paylaşmayı amaçlayan bir anlaşmadır (Bolat, 1990: 10-11). Başka bir deyişle, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin AB dahilinde serbest dolaşımının sağlanması amacıyla para değiştirmelerin neden olduğu yüksek işlem maliyetlerinin kalkması, ticaret ve yatırımları aksatan döviz kurlarının giderilmesi ve büyüme ve istihdamın teşvik edilmesi için supranasyonal kurumların kontrolünde tek bir ortak para birimine geçilmesi ve bu sürecin koordineli ekonomik ve mali politikalarla desteklenmesi amacıyla kurulmuş bir sistemdir (Can, 2013: 333-335). Halihazırda, EMU'ya entegrasyon dereceleri farklı olan 27 üye devlet vardır. Bunlardan Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, Slovenya, İspanya, Kıbrıs, Malta, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Estonya, Letonya ve Litvanya para birimi olarak Euro'yu kullanırken, Birleşik Krallık, İsveç ve Danimarka kendi istekleri ile Bulgaristan ve Romanya ise henüz hazır olmadıkları için Euro Bölgesi dışında kalmışlardır (Can, 2013: 335).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, endüstrileşmiş dünyada birçok para birimi, Bretton Woods Sistemi çerçevesinde "altın standart" olarak adlandırılan standart gereğince ABD dolarına sıkı sıkıya bağlanmıştır (Benetrix-Lane, 2013: 164). Doların fiili üstünlüğü ve bazı Avrupa para birimlerinin zorla devalüasyonu, Avrupalı politikacıları, Avrupa ulusları arasında daha büyük bir ekonomik entegrasyon yoluyla bu dengesizliği telafi etme yolları aramaya yöneltmiştir (Benetrix-Lane, 2013: 166-174). Tek bir Avrupa para birimi planları 1969'da, o zamanlar altı üye devletten oluşan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) tarafından yayınlanan Barre Raporu ile başlamıştır (Erdoğan, 2013: 94-95). Bunu aynı yıl içinde, Devlet Başkanlarının veya Lahey'de yer alan Hükümetlerin ekonomik ve parasal bir birlik oluşumunu planlamak üzere katıldıkları bir toplantı izlemiştir (Erdoğan, 2013: 96). Bu süreç, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Nixon'un doların altınla konvertibilitesini ortadan kaldıran tek taraflı kararının ardından Bretton Woods Sistemi'nin 1971'de çökmesi ve 1972'deki petrol krizi nedeniyle gecikmeye uğramıştır (Wyplotz, 2006: 207). Bu süreç içerisinde de AET, birçok ulusal para birimlerini bırakmaya pek de hevesli olmayan Birleşik Krallık ve Danimarka gibi devletleri daha bünyesine katacak şekilde genişlemiştir (Lane, 2010: 3-11). 1970'lerin sonlarına doğru global ekonomik verilerin elverişli olması nedeniyle Avrupa Topluluğu (AT) üye devletlerince Avrupa para birimlerini birbirine bağlamak ve para değerleri arasında büyük dalgalanmaları önlemek amacıyla 1979'da Avrupa Para Sistemi (EMS) kurulmuştur (Wyplotz, 2006: 208-210). EMS, her üye devlet para birimine ilişkin döviz kurlarının bir referans değerinin her iki tarafındaki dalgalanmaları daraltacak şekilde (+/-% 2,25) kısıtlanabileceği Avrupa Döviz Kuru Mekanizması'nı (ERM) oluşturmuştur. Bu referans değer, tüm katılımcı ülke para birimlerinin Avrupa Para Birimi (ECU) adıyla tek bir sepette toplanmasıyla ve ağırlığının üye devletlerin ekonomilerinin büyüklüğüne göre artırılmasıyla

elde edilmiştir (Bolat, 1990: 23). 1980'lerin sonlarında üye devletlerin her birinin pazarı komşularına uzanacak kadar büyüyerek, en sonunda Avrupa Tek Pazarı olarak adlandırılacak bir şekil almıştır. ERM ile sağlanan nispi istikrara rağmen döviz kuru riski ve bu durumun yol açacağı artan işlem maliyetleri, Tek Pazar'da uluslararası ticarete zarar verme ihtimalini ortaya çıkarmıştır (Wyplotz, 2006: 211). Tek Pazar için tek para biriminin oluşturulmasının ardından mantıklı bir çözüm görüldüğünden, tek para birimi fikri başta Almanya olmak üzere AET üyeleri tarafından ileri sürülmüştür (Wyplotz, 2006: 212; Can, 2008: 22). Jacques Delors başkanlığındaki Avrupa Komisyonu Şubat 1986'da AT üye devletleri arasındaki kurumsal ve ekonomik engelleri kaldırmayı amaçlayan ve ortak Avrupa pazarı hedefini gerçekleştiren Tek Avrupa Yasası'nı kabul etmiştir (Bolat, 1990: 33). 1989'da, EMU'yu (Avrupa Parasal Birliği) üç aşamalı olarak gerçekleştirmek üzere Komisyon tarafından planlar yapılmıştır. Birinci aşama süreçleri 1979'da EMS ile başlamasına rağmen, ilk aşama resmi olarak 1990'da, döviz kuru üzerindeki denetimler kaldırılıp, AET içinde sermaye hareketleri serbest bırakılınca başlamıştır (Kaya, 1996: 21-22; Karluk, 2014: 31-35). 1992'de, Delors Komisyonu tarafından öngörülen üç aşamalı süreç, ortak para biriminin kabulü için ekonomik yakınsama kriterleriyle birlikte, Maastricht Anlaşması'nda resmi halini almıştır. Aslında bu sayede, AET artık Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür (Can, 2013: 122; Karluk, 2014: 159-177). Avrupa Birliği'nde üyelik kriterleri ve Euronun kabulü üç belgeyle belirlenmiştir. İki, 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren 1992 Maastricht Anlaşması'dır. Aynı yıl içinde, Kopenhag'da Avrupa Konseyi tarafından ikincisi oluşturulmuş ve Maastricht Anlaşması'nın genel hedeflerini netleştiren “Kopenhag Kriterleri” hazırlanmıştır. Üçüncüsü, AB'ye katılan her ülke için katılım öncesinde görüşülen Çerçeve anlaşmasıdır. Kriterler ayrıca yıllar geçtikçe AB mevzuatı ve Avrupa yargı makamlarının kararları doğrultusunda netleşmiştir (Kaya, 1996: 23). EMU'nun ikinci aşamasının da 1995 Avrupa Konseyi Madrid Zirvesi'nde başladığı kabul edilebilir (Karluk, 2014: 19). Aralık 1995'te Madrid'de düzenlenen zirvede Almanya, ECU'nun adını “Euro” olarak değiştirmeyi teklif etmiştir. “Madrid senaryosu” olarak anılan bu senaryoda ayrıca Euronun önce muhasebe alanına girmesi ve ardından nakit para birimi olarak kullanımı arasındaki geçiş süreci de belirlenmiştir (Karluk, 2014: 166-170). EMU'nun ikinci aşamasında, Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) habercisi olan Avrupa Para Enstitüsü (EMI) kurulmuştur. Ayrıca 1997'de Amsterdam'da Avrupa Konseyi tarafından İstikrar ve Büyüme Paketi'ni kabul edilmiş ve Euronun kullanıma girmesinin ardından Avrupa Para Sistemi ve ERM'i izleyecek olan ERM II belirlenmiştir (Tigrel, 1997: 42). Ertesi yıl Avrupa Konseyi Brüksel'de, 1999 yılında Euroyu kabul edecek on bir ülkeyi seçmiş ve Avrupa Birliği için para politikalarını yerleştirmek ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin (ECB'nin kararlarını uygulayacak, banknot ve madeni para basacak ve yakınlaşma kriterlerini karşılama konusunda ilk Euro ülkelerine destek olacak ulusal bankalar) faaliyetlerini denetlemek göreviyle ECB hayata geçirmiştir (Can, 2008: 23). EMU'nun üçüncü aşamasına 1 Ocak 1999'da Euronun fiziksel olmayan biçimde kabul edilmesi ve 15 üye devletten 11'nin para birimleri için döviz kurları 1998'in son günü sabitlemesiyle geçildiği kabul edilebilir (Tekinalp, 2000: 668-670). Döviz Kuru Mekanizması (ERM), mevcut Euro para birimi bağlamında ilk ERM ile benzer şekilde işlev gören ERM-II'ye yerini bırakmıştır. ECB, her üye devletin Merkez Bankalarının desteğiyle tek para politikasını uygulamaya başlamış ve Madrid'de belirlenen ve 1 Ocak 2002'ye kadar sürecek üç yıllık geçiş süreci başlamıştır (Tekinalp, 2000: 700). Geçiş sürecinin tamamlanmasına müteakip Maastricht Anlaşmasında belirlenen ve çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak değinilecek yakınlaştırma kriterlerine uyan AB üyeleri tarafından (Birleşik Krallık, İsveç ve Danimarka hariç) Euro para biriminin fiziki olarak kullanılmasına başlanmıştır. Çalışmanın devamında Avrupa'nın

ekonomik ve parasal bütünleşmesinin sonucunda ortaya çıkan bu yapı ile Euro Krizi arasındaki bağlantının üzerinde durulacaktır.

Küresel krizin Avrupa Birliği'nde derinleşmesinin ve yapısal bir sorun haline gelmesinin en önemli nedenlerinden birisinin üye ülkelerin Maastricht Kriterleri adı verilen, Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşması çerçevesinde ortaya konulan ekonomik kriterlere uymaması olduğu öne sürülebilir (Lane-Ferretti, 2011: 77-110). Zira ekonomik ve parasal birliğin oluşumunu ortaya koyan Maastricht Antlaşması'nda devletlerin parasal birliğe girebilmeleri için bir takım kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler devletlerin yapmakta serbest oldukları değil aksine parasal birliğe girebilmeleri için yapmak zorunda oldukları asgari standartları ifade etmektedir. Ekonomik ve Parasal Birliğe girme kriterleri aynı zamanda yakınlaştırma kriterleri olarak da bilinmektedir (Lane-Ferretti, 2011: 112-113). Yakınlaştırma kriterleri, parasal kriterler (fiyat istikrarı, faiz oranı, döviz kuru) ve mali kriterler (bütçe açığı, GSYİH oranı %3, kamu borcu, GSYİH %60) olmak üzere iki ayrı kısımdan oluşmaktadır (Lane-Ferretti, 2011: 115; Lane, 2006: 47-46; Christiansen-Ranaldo, 2009: 22-25). Fiyat istikrarı için, enflasyonu en az olan Euro Alanı üye devletlerinin enflasyon ortalamalarının en fazla % 1.5 oranında aşımına izin verilmektedir. Faiz oranı alanında ise en istikrarlı üç Euro bölgesi ülkesinin nominal faizlerinin ortalamasının % 2'sinin aşılmaması, ayrıca gayri safi milli hasılatın %3' ünü aşmayan yıllık devlet bütçesi açığının ve gayri safi milli hasılatın %60'ını aşmayan tüm devlet borçlanmasının olması şart koyulmaktadır. Bunlara ek olarak yakınlaştırma kriterleri Euro bölgesine girmeye aday ülkeye büyük değer dalgalanmaları olmadan Avrupa Kur Sistemine asgari iki yıl katılım koşulunu talep etmektedir (Can, 2008: 338). Kısaca özetlenirse yakınlaştırma kriterleri istikrarlı fiyatları, az borçlanmayı, düşük faiz oranlarını ve sağlam para politikalarının uygulanmasını koşul koymaktadır. Bu şartların yerine getirilmesi Ekonomik ve Parasal Birliğe katılım için gerekli iken para ve döviz kuru politikaları AB ortak politikası, maliye politikaları ise ulusal yetki politikası olarak belirlenmiştir (Lane, 2006: 34). Daha başka bir deyişle, parasal politikalar ulus üstü (supranational) boyutta değerlendirilirken, parasal politikaların tamamlayıcısı mali politikalar hükümetler kontrolünde kalmıştır (Eichengreen, 2010: 56). Ortak para birimi Euro'nun 17 üye ülke tarafından kabul edilmesiyle para politikalarını yönetmek ulus üstü bir organa Avrupa Merkez Bankası'na aktarılmıştır. Para politikalarındaki kararların birlik düzeyine aktarılması ile artık faiz politikaları Euro'yu kabul eden üye devletler açısından bağlayıcı duruma gelmiştir. Ancak para politikasının ulus üstü bir organa aktarılıp maliye politikalarının üye devletlerin yetkilerine bırakılmasıyla önemli bir sorun ortaya çıkmıştır. Çünkü iktisat kuralı olarak para politikası ile maliye politikası birlikte yürütülmelidir (Lane, 2010: 13-23). Buna göre EPB'nin parasal boyutu tam anlamıyla AB politikası olurken, ekonomik boyutu üye ülkelerin yetkisi içerisinde kalmıştır. Bu durumun Euro krizinin çıkış sebebi olduğu değerlendirilebilir (Eichengreen, 2010: 56; Lane, 2010:30; Erdoğan, 2013; 93-117; Christiansen-Ranaldo, 2009: 33-35). Çünkü parasal birliğin parasal boyutu tamamlanmış ancak ekonomik boyutu tamamlanmamıştır. Euro bölgesinin inşası ile birlikte üye ülkeler, para politikası ile ilgili her türlü tasarruf haklarını topluluk düzeyine devretmiştir. Bu kapsamda, Avrupa Merkez Bankası, tüm üyeler adına para politikası konusunda karar verme gücünü tekeline almıştır. Para politikasının birlik düzeyine devredilmiş olması, ekonomik bütünleşme konusunda Avrupa'yı en üst düzeyde ortaklığa taşıyan bir gelişme olmuştur (Christiansen-Ranaldo, 2009: 42). Ancak, ekonomik ve parasal birlik, mimarisi itibarıyla asimetrik bir yapılanmadır. Zira, para politikasıyla uyumlu bir yetki transferi maliye politikası alanında gerçekleştirilememiş, Euro kullanan üye ülkeler başta vergi politikası, iş gücü

piyasasının düzenlenmesi ve rekabet politikaları olmak üzere, maliye politikasına ilişkin pek çok alanda ulus-devlet düzeyinde yetkilerini kullanmaya devam etmiştir (Lane, 2010: 35; Christiansen-Ranaldo, 2009: 44-46). Örneğin bu dönemde, Yunanistan, İspanya gibi Euro bölgesinin çevre grubu ülkeleri, tek bir para politikası nedeniyle Almanya, Fransa gibi merkez grubu ülkelerle aynı politikaya tabi olmuşlar, ancak dış ticaret, iş gücü piyasası ve kamu borçlanma politikaları açısından farklılaşan pratikler geliştirmişlerdir (Benedicta, vd. 2011: 13-44). Özetle AB'nin Euro bölgesinde, egemenliğin en önemli göstergelerinden sayılan para basma yetkisi ulus üstü bir kurum olan Avrupa Merkez Bankasına devredilirken kamu maliyesi ile ilgili yetkilere dokunulmamıştır. Öte yandan Euro bölgesinde ekonomik ve parasal birlik çerçevesinde Avrupa Merkez Bankası kurulmasına karşın, uluslar üstü bir hazine yapılanmasına da gidilmemiştir. Maastricht Antlaşması'nın Euro bölgesi için öngördüğü bu yapılanma modeli, Euro krizinin derinleşmesinin en önemli nedeni olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

3.EURO KRİZİNİN NEDENLERİ

Çalışmada daha önce belirtildiği üzere AB'nin parasal ve mali politikalarda uyguladığı çift başlı yönetim (parasal politikaların ulus üstü yönetilmesi ve mali politikaların ulusal hükümetlerin kontrolünde icra edilmesi) Euro Krizine yol açan önemli bir yapısal sorundur ama krizin bağımsız değişkeni olarak sadece AB'nin yapısal sorunlarını kabul etmek diğer değişkenlerin ihmal edilmesi anlamına gelecektir. Yapısal sorunların yanında krizin yoğun olarak etkilediği ülkelerin mali yönetim politikalarının yanlış yönetilmesi de krizin başlıca nedenleri arasındadır (Eichengreen, 2010: 59). Daha önce belirtildiği gibi Maastricht Antlaşması'na göre, Euro bölgesine dahil olan üye ülkenin bütçe açıkları GSYİH'nın %3'ünü aşmamalıdır. Kamu borçlarının GSYİH'ya oranı ise, en fazla %60 olmalıdır. Bazı AB üyeleri, ortak para birimi Euro'ya geçerken söz konusu kriterleri yerine getirmediği halde, daha sonra bu kriterleri yerine getireceklerini taahhüt ederek Euro'ya geçmişlerdir. Burada siyasi kaygı ve önceliklerin ekonomik önceliklere tercih edildiği sonucu da çıkartılabilir (Wyplotz, 1999: 2-22; Benedicta, vd. 2011: 48-55). Ancak, ortak para birimine geçişten sonra Maastricht kriterlerine uyum sağlamaları konusunda Avrupa Merkez Bankası bu ülkelere herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. Bunun sonucunda, söz konusu ülkelerin borç yükleri ve kamu açıkları sürdürülebilir bir yapıdan çıkmış, ABD kaynaklı kriz, bu gün EURO bölgesinin derinleşen borç krizi haline dönüşmüştür (Lane, 2010: 42). Tablo 1'de Avrupa Birliğine üye ülkelerin bütçe açıklarının GSYİH'ya oranları ve Tablo 2'de kamu borçlarının GSYİH payları 2009-2011 yılları için gösterilmektedir.

Tablo 1. Avrupa Birliği'nde Bütçe Açıklarının GSYİH'ya Oranları (2009-2011)

Ülkeler	2009	2010	2011
Almanya	-3.0	-3.3	-2.3
Avusturya	-3.5	-4.1	-3.1
Belçika	-6.0	-4.6	-3.9
Bulgaristan	-0.9	-3.0	-2.6
Çek Cumhuriyeti	-5.9	-4.9	-3.7
Danimarka	-2.6	-4.9	-3.6
Estonya	-2.1	0.2	-1.0
Finlandiya	-2.9	-2.8	-1.2
Fransa	-7.6	-7.7	-6.0
Hollanda	-5.4	-5.2	-3.8
İngiltere	-10.3	-10.4	-8.6
İrlanda	-14.4	-32.2	-10.8
İspanya	-11.1	-9.2	-6.2
İsveç	-0.8	-0.2	0.1
İtalya	-5.3	-4.6	-4.3
Güney Kıbrıs	-6.0	-5.4	-4.5
Letonya	-7.8	-7.9	-5.3
Litvanya	-9.2	-7.6	-6.0
Lüksemburg	-0.7	-1.7	-1.1
Macaristan	-4.3	-4.1	3.9
Malta	-3.7	-3.8	-2.9
Polonya	-7.2	-7.9	-5.7
Portekiz	-9.3	-7.3	-5.0
Romanya	-7.3	-6.5	-4.4
Slovakya	-7.9	-8.2	-5.2
Slovenya	-5.5	-5.2	-4.6
Yunanistan	-15.4	-9.6	-7.4
Hırvatistan	-4.1	-5.3	-6.3

Kaynak: IMF (2011). World Economic Outlook Database.

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/index.aspx> (14.09.2018).

Tablo 2. Avrupa Birliği'nde Kamu Borçlarının GSYİH Payları (2009-2011)

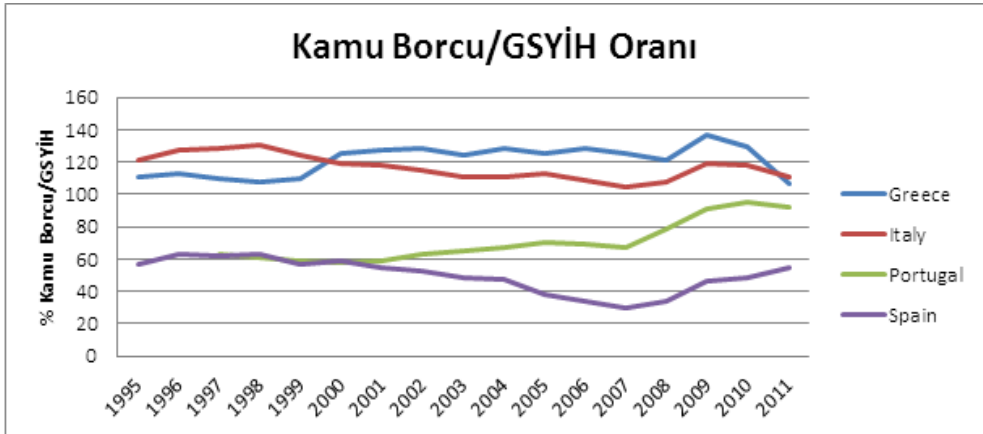
Ülkeler	2009	2010	2011
Almanya	73.5	80.0	80.1
Avusturya	67.5	69.9	70.5
Belçika	96.2	97.1	97.3
Bulgaristan	15.6	18.0	19.7
Çek Cumhuriyeti	35.4	39.6	41.7
Danimarka	41.5	44.3	45.8
Estonya	7.2	6.6	6.3
Finlandiya	43.8	48.4	50.8
Fransa	78.1	84.3	87.6
Hollanda	60.8	63.7	65.6
İngiltere	68.3	77.2	83.0
İrlanda	65.5	96.1	114.1
İspanya	63.2	60.1	63.0
İsveç	41.9	39.0	37.3
İtalya	116.1	119.0	120.3
Güney Kıbrıs	68.0	61.7	63.4
Letonya	32.8	39.9	42.5
Litvanya	29.6	38.7	43.5
Lüksemburg	14.5	16.6	17.9
Macaristan	78.4	80.4	76.7
Malta	67.5	67.0	65.7
Polonya	50.9	55.7	56.8
Portekiz	76.1	83.3	90.6
Romanya	29.6	35.2	37.8
Slovakya	35.4	42.0	45.1
Slovenya	35.4	37.2	42.3
Yunanistan	126.8	142.0	152.3
Hırvatistan	35.4	40.0	44.1

Kaynak: IMF (2011). World Economic Outlook Database.

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/index.aspx> (14.09.2018).

Tablo 1 ve Tablo 2’de gösterildiği üzere kamu borçlarının GSYİH içindeki payları da kriz yaşayan ülkelerde belirlenen kriterin üzerindedir. 2010 yılında Euro bölgesi için ortalama %85 olarak gerçekleşen bu oran, Yunanistan’da % 142, İtalya’da %119, Portekiz’de %83’dür. Ayrıca krizin en şiddetli hissedildiği ülkeler yukarıda belirtildiği gibi Maastricht kriterlerine uyum sağlamadan geçen ülkeler olmak ile birlikte bahse konu ülkelerin (Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya) Tablo 3’te belirtildiği daha Ekonomik ve Parasal Birliğin başlangıç aşamasından beri süren ve AB nezdinde denetime tabi tutulmayan bir kamu borcu sorunları mevcut olduğu görülmektedir. Tablo 3’teki değerler dikkate alındığında, Avrupa Para Sisteminin hedeflerinin büyük bir kısmına ulaşamadığı da söylenebilir. Bunun en önemli nedeni para politikasına uyumlu maliye politikasının geliştirilememiş olması olduğu öne sürülebilir (Jaime-Adjlev, 2012: 71-75). Zira birliğin para politikası AMB (ECB) tarafından belirlenirken maliye politikasını idare edebilecek üyeler üstü bir kurum bulunmamaktadır. Bu da üye ülkelerin maliye politikaları konusundaki esnekliğini artırarak hareket alanını geniş kılmıştır. Bu esnekliğin yanında Avrupa’da borçlanma faizlerinde yaşanan düşüşün de etkisi ile borçlanma miktarı artmıştır. Bu etkinin özellikle Yunanistan ve Portekiz’de olduğunu görmek mümkündür (Jaime-Adjlev, 2012: 71-75)

Tablo 3. Euro Krizinin Etkilediği Ülkelerde Kamu Borcu/GSYİH Oranı

Kaynak: Dünya Bankası (2011). Kamu Borcu İstatistikleri. <http://datatopics.worldbank.org/debt/home>, (17.09.2018)

Krizdeki ülkelerin neden kamu harcamalarını artırma gereksinimi duyduklarının da üzerinde durulmasının önem arz ettiği bir husus olduğu düşünülmektedir. Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) para politikasından sorumlu olması nedeniyle üye ülkeler ortak para sisteminden sonra devalüasyon yapamamaktadır. Bundan dolayı üye ülkeler rekabet güçlerini koruyamamakla birlikte azalan dış talebi karşılamak üzere iç talebi canlandırma yoluna gitmişlerdir (Jaime-Adjlev, 2012:77-80). Borçlanma maliyetlerinin düşük olduğu dönemde iç talebi canlandırmanın yolunun şüphesiz kamu harcamalarındaki artış olduğu söylenebilir. Bu da borçlanma oranlarını (ratio) ve risk iştahının artmasında başat faktör olmuştur (Jaime-Adjlev, 2012: 95). Tablo 3’e dikkat edildiğinde Portekiz ve Yunanistan’da Euro’ya geçişten sonra geçmişe göre kamu borcunun GSYİH’ya oranında artış yaşanmıştır. Ayrıca üzerinde durulması gereken diğer bir unsur da daha önce belirtildiği gibi AMB tarafından düşük faiz uygulamasının söz konusu ülkelerin kolay borçlanmalarını hatta bütçe açıklarını borç ile

kapatmaya çalışmalarını teşvik ettiği ve bu durumdaki krizin daha da derinleşmesine neden olduğu hususudur (Lane, 2010: 45). Diğer bir taraftan AB ekonomik yönetim modelinin kırılabilir olması ve denetimden büyük oranda yoksun olması da krizin etkisini arttırdığı öne sürülebilir (Eichengreen, 2010:72-88). Avrupa Birliği'nde ekonomik yönetim modelinin kırılabilir olmasının birinci nedeninin ise güçlü mali kurum ve kuralların oluşturulmaması olduğu söylenebilir (Köning, 2016: 21-22). Üye ülkelerin belirli bütçe ve borç krizlerini yerine getirmelerini öngören istikrar ve büyüme paktı (İBP), 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'ndan çok sonra, 1997 yılında kurulmuştur (Köning, 2016: 23). Ekonomik ve Parasal Birliğin ilk yıllarında yavaşlayan büyüme performansı nedeniyle vergi gelirlerinin düşmesi, birçok Euro bölgesi ülkesinde bütçe açıklarının hızla artmasına yol açmıştır. Güçlü bir ekonomik büyüme ivmesinin sağlanmadığı bir ortamda bütçe açıklarının borçlanma yoluyla finanse edilmesi yukarıda belirtildiği gibi birçok ülkenin küresel finans krizine kadar yüksek bir kamu borcu ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur kurulmuştur (Köning, 2016:24-27). Bu süreçte, İBP kurallarının iyi işlememesi ve yaptırım mekanizmasının yetersiz kalması sonucunda Euro bölgesinde kamu maliyesi disiplini bütünüyle bozulmuştur. Euro bölgesi bankacılık ve finans piyasalarında finansal risklerin erken dönemde tespit edilmesi için finansal bir denetim şemsiyesinin bulunmamasının ekonomik yönetim modelinin bir başka önemli eksikliği olduğu söylenebilir (Jaime-Adjlev, 2012: 95). Parasal birliğin tasarım aşamasında finansal serbestleşme ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki bütün engeller kaldırılırken, finansal denetim ve kontrol için gerekli mekanizmaların oluşturulması konusunda gerekli adımların atılmaması AB piyasalarında ortaya çıkan sistemik finansal riskin denetimsiz bir şekilde gelişmesine imkân tanımıştır. Avrupa Birliği'nin büyüme problemi ve finansal sistemik risk sorunları kadar ekonomik ve parasal birliğin ekonomik yönetim modelinin iyi çalışmaması Euro bölgesi borç krizinin ortaya çıkması ve derinleşmesinde önemli rol oynamıştır (Lane, 2010: 54). Ekonomik ve Parasal Birliğin anayasası konumunda olan Maastricht Antlaşması'nda Euro bölgesindeki aşırı borçlanma ve makroekonomik dengesizlikler gibi sorunlara karşı herhangi bir etken uyarı veya düzeltme mekanizmasına yer verilmemesi ve finansal krizler karşısında bir çözüm veya fren mekanizmasının öngörülmemesi AB'yi ekonomik ve finansal kriz sürecinde zor durumda bırakmıştır (Lane, 2010: 57). Kısaca Euro Krizi'nin AB'nin parasal ve mali politikalarını bir arada yönetmemesi, parasal politikaların ulus üstü yönetilirken mali politikaların hükümetler kontrolünde kalması ve koordinasyon sağlayıcı ve denetleyici etkin bir kurumun bulunmaması ve son olarak AB ekonomik sisteminin kırılabilir ülkelerince disiplinli bir mali politika uygulanmaması nedeniyle çıktığı söylenebilir (Tille-Ferretti, 2011: 285-303).

4. EURO KRİZİNİN AB'İN ALDIĞI ÖNLEMLER ve OLMASI MUHTEMEL SONUÇLARI

Bu bölümde Euro Krizinin sonuçlarına yönelik senaryolar ve AB tarafından krizin çözüme yönelik alınan önlemler incelenecektir. Ekonomik yönetim modelindeki eksiklikler ve zayıflıkların giderilmesi amacıyla, AB kriz sonrasında köklü değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Söz konusu önlemler ile hedeflenen temel amaç, ekonomik yönetim modelinin iyileştirilmesi ve ekonomik ve parasal birliği yeni bir ekonomik ve finansal kriz karşısında daha dayanıklı bir parasal birlik haline getirmektir (Lane-Milesi-Ferretti, 2011: 78). Alınan önlemlere daha yakından bakıldığında, öncelikle altılı paket ile uzun süredir işlemeyen istikrar ve büyüme paktı kurallarına işlerlik kazandırılmasının amaçlandığı, yeni Avrupa bütçe dönemi uygulaması ile üye ülkelerin ulusal bütçelerinin AB tarafından ön denetime tabi

tutulmasının amaçlandığı görülmektedir (Lane-Milesi-Ferretti, 2011: 80). Mali antlaşma ise mali disipline ilişkin kuralların üye ülkelerin hukuksal mevzuatları nezdinde güçlendirilmesi hedeflenmesine çalışılmıştır (Lane-Milesi-Ferretti, 2011: 82). Bir başka önemli yenilik de, makroekonomik dengesizlikler prosedürü ile belirli makroekonomik göstergelerin yakından izlenerek üye ülkelerdeki potansiyel makroekonomik dengesizliklerin erken safhada tespit edilmesidir. Geliştirilen yeni düzenlemelerle Avrupa Finansal İstikrar Kolaylığı ve Avrupa İstikrar Mekanizması gibi kriz çözüm ve istikrar mekanizmaları kurularak finansal krizlerin derinleşmeden ve diğer ülkelere yayılmadan erken aşamada durdurulması ve sorunlu ülkelere yardım yapılması hedeflenmektedir (Lane-Milesi-Ferretti, 2011: 83-84). 2000 yılında kabul edilen ve AB'nin gelecekte dünya üzerinde en rekabetçi ve etkin ekonomiye sahip olmasının hedeflendiği Lizbon Stratejisinin ve anılan belgede kabul edilen yöntemlerin kriz sırasında yetersiz kaldığı AB üyelerince fark edilmiş ve daha etkili bir kurumsallaşmayı hedefleyen AB 2020 Stratejisi kabul edilmiştir (Karluk, 2014: 181-188). Ekonomik krizin etkisi ile mücadele sürecinde üye devletlere destek olmaya ve birliği gelecek on yıla hazırlamaya yönelik olarak kabul edilen Avrupa 2020 stratejisi, Lizbon Stratejisinin devamı niteliğinde olup, 2005 yılında gözden geçirilen Lizbon Stratejisinde olduğu gibi büyüme ve istihdam odaklı bir stratejidir (Jay, 2012: 2-30). Avrupa 2020 stratejisi kapsamında 2020 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken hedefler;

- 20- 24 yaş grubunun % 75'inin istihdam edilmesi,
- AB'nin gayri safi iç hasılanın %3'ünün araştırma ve kalkınmaya ayrılması,
- Sera gazı emisyonunun azaltılması, yenilebilir enerji kaynakları ile enerji verimliliğinin artırılması için belirlenen 20/20/20 hedefinin tutturulması,
- Okuldan ayrılanların oranının %10'un altına düşürülmesi ve 30-34 yaş grubunun en az %40'ının yükseköğrenim diploması almasının sağlanması,
- Fakirlik sınırı altında yaşayanların sayısının en az 20 milyon azaltılması olarak belirlenmiştir (AB Komisyonu, 2010).

Avrupa Komisyonu Başkanı Barroso, birliğin kısa dönemdeki önceliğinin krizi başarılı bir şekilde atlatmak olduğunu belirtmiş, ancak kısa dönemli çözümlerin ötesine geçilerek uzun dönemli hedefler belirlenmesinin önemini vurgulamıştır. Bu kapsamda, Avrupa 2020 stratejisi hedefleri, küresel krizin etkileri ile mücadeleye yönelik kısa dönemli hedefleri değil, birliğin kriz sonrasındaki uzun dönemli hedeflerini ifade etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010). Ayrıca 28 Kasım 2010 tarihinde toplanan Euro Bölgesine Üye Devletlerin Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'nde Avrupa İstikrar Mekanizmasının kurulmasına karar verilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2011). 24- 25 Mart 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde de, Euro'nun istikrarını sağlamayı hedefleyen ve 2013 yılı ortasında devreye giren Avrupa İstikrar Mekanizmasının (ESM) finansman detayları üzerinde anlaşmaya varılmıştır (Jay, 2012: 23). Aynı Zirve kapsamında Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın 136. Maddesine Mekanizmaya yasal temel sağlayacak bir paragraf eklenmesi konusunda uzlaşmaya varılmıştır (Karluk, 2014: 188). Uzlaşmaya varılan mekanizmaya göre, Euro Bölgesine dâhil olan üye devletler arasında imzalanacak bir anlaşmayla kurulacak olan hükümetler arası bir organizasyon Lüksemburg'da faaliyet gösterecek ve Euro Bölgesi ülkeleri Maliye Bakanlarından oluşan bir Governörler Kurulu'na sahip olacaktır. Avrupa Komisyonu'nun Ekonomik ve Mali İşlerden sorumlu üyesi ve Avrupa

Merkez Bankası Başkanı ise gözlemci olarak Güvernörler Kuruluna katılım sağlayacaktır. Kurul, Mekanizmanın en üst düzey karar alma organı olacak ve mali yardımın sağlanması, mali yardımın koşulları ve niteliği, mekanizmanın borç verme kapasitesi, borçlanma araçlarının tür ve dağılımının değiştirilmesi hususlarda mutabakatla karar alacak, diğer hususlar konusunda nitelikli oy çokluğuna göre karar verecektir (Karluk, 2014: 233). Kısacası AB, krizin sonucunda mevcut ekonomik yönetim yapısını daha merkezileştirme ve denetim ve kontrol mekanizmalarını güçlendirme yönünde adımlar atmıştır.

5. SONUÇ

Avrupa Birliği tarihinin en önemli krizlerinden birisi olan Euro Krizinden çıkarılan dersin AB düzeyinde uluslar üstü bir para politikası ile ulus devlet kontrolündeki mali politikaların sürdürülebilir bir ekonomik yapı olmadığının ortaya çıkması olduğu söylenebilir. Zira sağlıklı bir ekonomi için çok büyük önem arz eden parasal ve mali politikalar arasındaki koordinasyonun AB'nin yapısı gereği çift başlılık nedeniyle yetersiz ve etkisiz kaldığı düşünülmektedir. Kaldı ki AB çıkarlarına göre para politikaları uygulayan Avrupa Merkez Bankası ile ulusal çıkarlara göre mali politikalar uygulayan ulus devlet hükümetleri arasında çıkar çatışması yaşanması Euro Krizinde de görüldüğü gibi olasılığı yüksek bir ihtimaldir. Bu minvalde AB'nin gelecekte tekrar yaşaması muhtemel benzer bir krizi önlemesi için sadece para politikaları değil aynı zamanda mali politikalarında içine alan supranasyonel bir yönetim mekanizmasına geçmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AB Komisyonu (2011). Avrupa Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi. <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (22.09.2018)
- BENEDICTA, M. SAPIR, A. ve GUNTRAM B. W. (2011). What Kind of Fiscal Union?. Bruegel Policy Brief, 6(1): 13-44.
- BENETRIX, A. S. ve LANE, P.R. (2013). Fiscal cyclicalıty and EMU. Journal of International Money and Finance, 34(1) : 164-176.
- BOLAT, Ö. (1990). AT'da Ekonomik ve Parasal Birlik. İstanbul: İKV Yayınları.
- CAN, H. (2008). Avrupa Birliği İç Pazar Hukuku, Ankara: Adalet Yayınevi.
- CAN, H. (2013). Avrupa Birliği Hukuku. İstanbul: Sürat Yayınları.
- CHRISTIANSEN, C. ve RANALDO, A. (2009). Extreme Coexceedances in New EU Member States' Stock Markets. Journal of Banking & Finance, 33(6): 20-48.
- Dünya Bankası (2011). Kamu Borcu İstatistikleri. <http://datatopics.worldbank.org/debt/home>, (17.09.2018)
- EICHENGREEN, B. (2010). The Breakup of the Euro Area. Chicago: University of Chicago Press.
- ERDOĞAN, Oral. (2013). Avrupa Birliği Finans Sistemi ve Entegrasyonu. A. Kaya, S. Aydın, Y.Gürsoy ve Ö.Beşgül (Der.). Avrupa Birliğine Giriş: Tarih, Kurumlar ve Politikalar: 93-117. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- IMF (2011). World Economic Outlook Database. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/02/weodata/index.aspx> (14.09.2018).
- JAIME, C. ve ADJIEV, S. (2012). Sovereign Creditworthiness and Financial Stability: An International Perspective. *Banque de France Financial Stability Review*, 16(1): 71–85.
- KARLUK, R. (2014). Avrupa Birliği: Kuruluşu, Genişlemesi, Kurumları. İstanbul: Beta Yayınları.
- KAYA, Y. (1996). AB'nin Ekonomik ve Parasal Birlik Hedefi. *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye Dergisi*, 21(1): 3-56.
- KÖNIG, J. (2016). Von der Währungsunion zur Transferunion. Berlin: Stiftung Marktwirtschaft.
- LANE, P.R. ve MILESI-FERRETTI, G. M. (2011). The Cross-Country Incidence of the Global Crisis. *IMF Economic Review*, 39(1): 77–110.
- LANE, P. R. (2010). Some Lessons for Fiscal Policy from the Financial Crisis. *Nordic Economic Policy Review*, 1(19): 13–34.
- MILESI-FERRETTI, G.M. ve TILLE, C. (2011). The Great Retrenchment: International Capital Flows during the Global Financial Crisis. *Economic Policy*, 26(66): 285–342.
- Tekinalp, Ü. (2000). Ekonomik ve Parasal Politikalar, Ekonomik ve Parasal Birlik. A.Develi (Ed.) *Avrupa Birliği Hukuku*: 668-736. İstanbul: Beta Yayınevi, İstanbul.
- TIGREL, A. (1997). AB Ekonomik ve Parasal Birlik Hedefleri ve Türkiye'nin Konumu. *İKV Dergisi*, 20(1): 42-60.
- WYPLOSZ, C. (2006). European Monetary Union: The Dark Sides of a Major Success. *Economic Policy*, 21(46): 207-261.

Uluslararası Ticaret Akımlarının Oynaklığı: ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması Üyeleri Örneği

(Araştırma Makalesi)

Volatility of International Trade Flows: Case of ASEAN Free Trade Agreement Members

Doi: 10.29023/alanyaakademik.483909

Yağmur SAĞLAM

*Dr. Öğr. Üy., Sinop Üniversitesi, Boyabat İİBF, İktisat Bölümü,
yagmur.saglam@sinop.edu.tr, Zincirlikuyu Mah., 57200, Türkiye.
Orcid No: 0000-0001-6465-0297*

Bu makaleye atıfta bulunmak için: Sağlam, Y. (2019). Uluslararası Ticaret Akımlarının Oynaklığı: ASEAN Serbest Ticaret Anlaşması Üyeleri Örneği. *Alanya Akademik Bakış*, 3(1), 85-97.

ÖZET

Anahtar kelimeler:

ASEAN,
Uluslararası Ticaret
Akımları,
Oynaklık

Makale Geliş Tarihi:
10.11.2018
Kabul Tarihi:
03.01.2019

Bu çalışmada ASEAN serbest ticaret anlaşmasına taraf olan ve ticaret tarifelerinde indirmeye giden on ülke için 1990-2017 yıllarını kapsayan bir dönemde yıllık veriler ve panel veri teknikleri ile uluslararası ticaret akımlarının oynaklığı test edilmiştir. Uygulamadan elde edilen sonuçlara göre ithalat ve ihracat bileşenleri arasında döngüsel bir ilişki vardır ve ekonomik büyüme değişkenine göre daha oynak oldukları ortadadır. Ekonomik büyümeden net ticarete doğru bir nedensellik olduğu tüm panel veri seti için söylenebilirken ülkeler özelinde Laos, Myanmar, Filipinler, Tayland ve Malezya'da uluslararası ticaret akımları oynaklığının nedeninin ekonomik büyümeden kaynaklandığı iddia edilememektedir. Ayrıca ticaret akımları değişken yani volatildir, çünkü ihracat ve ithalat hem kendi içlerinde hem de ayrı ayrı ekonomik büyüme oranı ile eş-bütünleşiktir ve dolayısıyla birlikte hareket ettikleri görülmüştür.

ABSTRACT

Keywords:

ASEAN,
International Trade
Flows,
Volatility

In this study, the volatility of international trade flows have been tested in a period covering 1990-2017 for the ten members of ASEAN free trade agreement with annually indicators and panel data techniques. According to the results obtained from the empirical part, there is a cyclical relationship between import and export components and they are more volatile than economic growth variable. While it can be seen for the whole panel data set that there is a causality from economic growth towards net trade, it cannot be claimed that the volatility of trade flows in Laos, Myanmar, Philippines, Thailand and Malaysia in particular is due to economic growth. Moreover, exports and imports are co-integrated both within themselves and separately by the economic growth rate, and thus they are moving together so international trade flows are not stable and uncertain.

1.GİRİŞ

Abbott (2000)'e göre iş planlamacıları, genellikle işlemlere uygulanacak kuralların önceden bilindiği istikrarlı ekonomik koşullar altında faaliyet göstermeyi tercih ederler. Açık bir ekonomide, hükümetler işçilerin ve firmaların küresel piyasalardaki oynaklıklardan izole edilmesi için büyük bir baskıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle, hükümetler yatırımcılar için risk olasılığını minimuma indirmek için bölgesel ve iki taraflı (ya da tercihli) ticaret anlaşmaları kabul edilmektedir.

Büyük sakinlik döneminden (1970'ler-1980'lerden) sonra özellikle 1990-2008 döneminde milli gelir ve ticaret akımlarında oynaklığın azaldığı vurgulanmaktadır. Ancak 2008 yılından sonra yaşanan küresel ekonomik gelişmeler "volatilite-oynaklık" kavramının ve analizlerinin önem kazanmasına neden olmuştur. Özellikle ticari büyüme oranları sert bir şekilde inişe geçmiştir.

Barkoulas vd. (2002), ihracatçıların davranışlarını anlamak için ticaret akışlarının seviyesine ek olarak ticaret akışlarının oynaklığını araştırmak gerektiğini öne sürmektedir. Ticaretin volatilitesi toplam çıktı miktarına kıyasla daha oynak olmasına rağmen, genellikle GSYH'den iki ya da üç kat daha oynaktır ve sabit yatırım harcamaları kadar değişkenlik göstermektedir. Bennet vd. (2016), yatırımlardan sonra toplam talep bileşenlerinden en oynak (istikrarsız) olanları ihracat ve ithalattır. Ayrıca ihracat ve ithalatın milli gelirinde en oynak bileşenleri olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla ticaret oynaklığı, milli gelir hareketleri ile yakından ilintilidir. En azından finansal küresel krize kadar varsayıldığı şekilde bir seyir izlemişlerdir. di Giovanni ve Levchenko (2009) ise ticari açıklık ve oynaklık arasında pozitif bir korelasyon (ilişki) olduğunu iddia etmektedir.

Alan yazında ticaret oynaklığını ölçmek için üzerinde anlaşılan net bir ölçüt yoktur. Özellikle döviz kurları oynaklığının ticaret üzerine etkilerini inceleyen çalışmalarda zaman serilerinin seçili dönem için varyanslarını hesaplama yöntemine gidilmiştir (Rose, 2005). Ancak bu yöntem beklenmeyen şokların etkisini dikkate almamaktadır. Mainsfield ve Reinhardt (2008); ticaret oynaklığı analizlerinde en çok tercih edilen değişken ihracat serisi olduğunu ifade etmektedir. İkinci sırada tedarikçinin ithalatçı piyasadaki ihracat payı (%) ve son olarak ticaret anlaşmalarının ticaret oynaklığı üzerindeki etkisini anlamak için yıllık reel ihracat hacmidir. Bunun yapılmasında ki amaç yıldan yıla ihracat akımlarında meydana gelebilecek bir çöküş olasılığının ticaret kurumları tarafından bertaraf edildiğinin varsayılmasındandır.

Engel ve Wang (2008)'e göre yapışkan fiyat (sticky prices) varsayımı yapılan bir modelde, talepteki değişimler toplam çıktıda değişikliklere yol açabilir ve bu nedenle uluslararası yayılma için bir kanal oluşturabilir. Bu kanallar mevcut Dinamik Stokastik Genel Denge Modellerinde mevcut olsa da, güçlü değillerdir. Çünkü bu modeller ithalat ve ihracattaki büyük döngüsel (procyclical) hareketleri hesaba katmamaktadır. Genel olarak, refah etkisi ve ticarete konu malların fiyatlarındaki düşüşün etkisi, yabancı malların, yerel mallara göre fiyatlarının yükselmesine rağmen, ithalat talebinde artışa neden olmaktadır. Nitekim, toplam ithalat harcamaları ihracatın değerinden daha fazla artarak ticaret dengesinde bir azalmaya yol açmaktadır. Ancak, ithalat harcamalarındaki bu artışın bir kısmı ithalatın artan fiyatından kaynaklanmaktadır. Bu durum ithalat ve ihracat miktarları arasında döngüsel hareketlere yol açmaktadır. Beaudry ve Portier (2005)'e göre ortak (ülkeler arası) verimlilik şoklarının bileşeni, varyansın küçük bir bölümünü oluşturabilir ve bunun nedeni karar birimlerinin gelecekteki ortak bileşen hakkında güçlü sinyaller almasıdır. Eğer haberler iş çevrimlerinin

(business cycles) sürdürülmesine yardımcı oluyorsa verimlilik şoklarının bileşeni hakkında verilecek bilgiler de ülkeler arası iş çevrimlerinin yüksek korelasyonuna katkıda bulunabilmektedir. Zimmermann (1999), GSYH bileşenlerinin davranışlarını açıklamak ve bir yandan da ticaret akışlarını rasyonalize etmek için gerçek bir uluslararası iş döngüsü modeli sunmuştur. Ticaret akışlarının yatırımlar kadar değişken olduğunu ifade etmektedir.

Bu çalışmada ASEAN (Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği) Serbest Ticaret Anlaşması (AFTA)'ya taraf olan ülkeler için (gözlemciler hariç) uluslararası ticaret akımlarının oynaklığı 1990-2017 yıllarına ait Dünya Bankası Gelişim Göstergeleri veri tabanından elde edilen yıllık veriler ile analiz edilmiştir. Bu ülkeler; Vietnam, Laos, Filipinler, Kamboçya, Myanmar, Malezya, Endonezya, Singapur, Tayland ve Brunei'dir. Bu ülke grubu üzerine daha önce sadece uluslararası ticaret akımlarının volatilitelerini ölçen herhangi ampirik bir çalışma yapılmamıştır. Ayrıca ticaret akımları oynaklığını panel veri teknikleri ile test eden bir çalışmada henüz literatürde mevcut değildir. Çalışmanın gerek ele aldığı ülke grubu gerekse metodoloji bakımından alan yazına ampirik katkı yapması beklenmektedir. Dört bölümden oluşan bu çalışmada ilk bölüm teorik bağlamda ticaret akımlarının bileşenlerine ve oynaklık kavramına açıklık getirmektedir. İkinci bölüm literatürde bu konuda var olan nitel ve nicel çalışmalara değinmektedir ancak çalışma sayısı azdır. İzleyen bölüm veri seti, yöntem ve uygulama bulgularına yer verirken sonuç kısmında elde edilen ampirik bulgular iktisaden yorumlanmıştır.

2. ALAN YAZIN

Alan yazında yer alan çalışmalara geçmeden önce bu analize konu olan AFTA (ASEAN Serbest Ticaret Antlaşması) ile ilgili kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. AFTA bir ticaret bloğudur ve yerel ticaret ile imalat sanayini desteklemek amacıyla hayata geçmiştir. Ayrıca ekonomik ve bölgesel bütünleşme ile uluslararası işbirliklerine de katkıda bulunmaktadır. 1992 yılı Ocak ayında Singapur'da ilk olarak altı ülke ile yola çıkan AFTA şu anda gözlemcilerle beraber on dokuz ülkeyi kapsamaktadır. Aralarında yalnızca on tanesi karşılıklı ticarete tarifeleri kaldırmıştır. Öncelikli amaçları AFTA'yı imzalayanlar arasında tarife ve tarife dışı engellerin azaltılması ve ASEAN bölgesine doğrudan yabancı yatırım çekebilmektir.

Baum ve Çağlayan (2008), 1980:01-2006:12 yılları arasında döviz kuru belirsizliğinin, ticaret akımları oynaklığı üzerine etkisini Avro alanı, yeni sanayileşen ülkeler (NICs) ve diğer sanayileşmiş ülkeler için analiz etmişlerdir. GARCH ve GARCH-M testleri ile aylık veriler (karşılıklı toplam reel ihracat, reel GSYH, ihracat fiyat deflatörü, tüketici fiyat endeksi ve spot döviz kurları) incelenmiştir. Ampirik modele göre Avro alanı üyesi olmak döviz kuru oynaklığının ticaret akımları oynaklığına etkisinden kaçınmaya yeterli olmamıştır. Döviz kuru belirsizliği karşılıklı ticaret akımları üzerinde pozitif ve kalıcı bir etki bırakmaktadır. Ancak döviz kuru belirsizliği, diğer endüstrileşmiş ülkelerin veya NICs'lerin ticaret akışlarının hacmini etkilememektedir. Bu durum ihracatçı ve ithalatçıların davranışlarını önemli ölçüde etkilememektedir.

Mansfield ve Reinhardt (2008), serbestleşme ve deniz aşırı ticari akımları artırmak amaçlı kurulan uluslararası ticari enstitüler; piyasa aktörleri fiyat istikrarını tercih ettikleri için, ticaret kurumları ticaret oynaklığını azaltarak dış ticaret hacmini artırmaktadır. 1995-2001 yıllarına ait yıllık veriler ile yaptıkları ampirik çalışmadan (ARCH ve ARCH-M testleri ile) elde edilen bulgular; Correlates of War Project (2003) çalışmasındaki ülkeler ile yazarlar

tarafından veri setine eklenen Hong Kong ve Makao (162 ülke) için Dünya Ticaret Örgütü gibi ve Tercihli Ticaret Anlaşmalarının (PTAs), ihracat oynaklığını önemli ölçüde azalttığını göstermektedir.

Engel ve Wang (2008), 25 OECD ülkesi için dönemsel verilerle 1973Q1-2006Q3 yılları arasını dayanaklı mal ticaretinin oynaklığını çok yönlü bir şekilde analiz etmişlerdir. Standart modeller ile kendi kurdukları model arasında karşılaştırma yapan çalışmada 2 sektörlü ve 2 ülkeli bir model varsayımına gidilmiştir ve Backus-Smith Yapbozu ile test edilmiştir. Ampirik bulgular; ithalat ve ihracatın GSYH'ye oranla yaklaşık üç kat daha oynak olduğunu; ithalat ve ihracatın döngüsel (procyclical) ve birbirleriyle pozitif ilişkili olduğunu; net ihracatın konjonktör karşıtı, üretim artarken azalan bir seyir (countercyclical) izlediğini iddia etmektedir.

Rahutami (2013), döviz kuru istikrarsızlığının ticaret üzerine etkisini 2001-2011 yıllarını içeren bir veri seti için panel regresyon tekniği ile analiz etmiştir. On ASEAN ülkesini ele aldığı çalışmada döviz kuru volatilitésinin ne ihracat ne de ithalat üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ifade etmiştir.

Soleymani vd. (2015), ASEAN-4 ülkeleri için onların beş ticaret partneri için döviz kuru oynaklığının ticaret akımları üzerine etkisini 1980-2012 yılları arasında test etmişlerdir. Yıllık ihracat ve ithalat verileri ile yaptıkları analizden (4 ayrı model kurmuşlardır) elde edilen bulgulara göre uzun ve kısa dönemde döviz kuru istikrarsızlığının ticaret akımları üzerine negatif bir etkisi vardır.

Prajakschitt (2015), Çin'e ait döviz kurunda meydana gelen bir oynaklığın ASEAN-6 ülkelerinin ticaret akımları üzerine olan etkisini analiz etmiştir. 2001-2013 yıllarına ait veriler çekim modeli ve sabit etkiler modeli ile test edilmiştir. Elde edilen en çarpıcı sonuç hem seçili ülkeler hem de Çin için reel döviz kuru ve ticaret akımları arasındaki ilişki istatistikî olarak anlamsızdır.

Bennett vd. (2016) milli gelir ve ticaret akımları oynaklığını bileşenlerine ayıştırdıkları kapsamlı çalışmalarında 1990-2011 dönemini analiz etmişlerdir. Seçtikleri ülkeler ticaret rejimlerini 1985 sonrası serbestleştirmiş olanlardır ve yıllık veriler UN COMTRADE 4-dijit SITC Rev. 2 veri bankasından elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; ticari büyüme oynaklığı büyük ölçüde tüm ülkeler için ortak bir faktöre atfedilebilir. Ülkeye özgü faktörlerin (country specific factors) genel ticaret oynaklığı, ortak faktörden (common factor) daha küçük de olsa, büyük bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. Buna karşılık, ürün ve ortakların etkileri toplam ticaret oynaklığı üzerinde göz ardı edilebilir bir etkiye sahip gibi görünmektedir.

Pino vd. (2016), 1974-2011 yıllarını kapsayan bir veri seti ile Malezya, Singapur, Kore Cumhuriyeti, Tayland, Filipinler ve Endonezya için döviz kuru volatilitésinin ihracat üzerine etkilerini analiz etmişlerdir. GARCH ve hareketli ortalamalar standart hata testlerinin kullanıldığı uygulamadan elde edilen sonuçlara göre hem uzun hem de kısa dönemde döviz kuru oynaklığının ihracat üzerine etkisi vardır ancak ülkeden ülkeye bu etki değişmektedir.

3. VERİ SETİ, YÖNTEM ve UYGULAMA BULGULARI

Analize dahil edilen [GSYH büyüme oranı (%)-GRW, ithalat-IMP ve ihracat (büyüme oranları %)-EXP, net ihracat-NT (logaritması alınmıştır)] değişkenler Engel ve Wang (2008)

çalışmasından yola çıkılarak seçilmiştir. Öncelikle değişkenliklerin standart hataları karşılaştırılmış ve böylece hangisinin oynaklığının daha yüksek olduğuna bakılmış daha sonra durağanlık testleri yapılmıştır. Ardından teorinin iddia ettiği şekilde ithalat ve ihracatın birbirleriyle ve GSYH oranı ile ilişkili olup olmadıkları yani beraber hareket edip etmediklerini anlamak için eş-bütünleşme testi yapılmıştır. Son olarak ta ticari büyüme (net ihracat) ve çıktı oranı arasındaki eş-bütünleşmeye ve nedenselliğin yönüne bakılmıştır.

Tablo 1. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler

	EXP	GRW	IMP	NT
Mod	27.57239	5.120033	24.81352	-1.71E+09
Medyan	11.96284	6.021877	13.28505	19.77047
Maksimum	425.0412	15.24038	379.9677	25.11687
Minimum	-31.80498	-34.80864	-40.67524	-3.17E+10
Std. Hata	62.82780	5.568365	49.91202	4.01E+09
Çarpıklık	4.137828	-3.810162	4.633656	-3.831788
Basıklık	21.41804	25.41694	28.94512	22.16509
Jarque-Bera	4756.623	6540.201	8855.378	4970.364
Prob. Değeri	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000

Tablo 1'e göre; değişkenlerin tamamı normal dağılıma sahiptir. Çünkü J-B (Jarque Bera) test istatistiğine sahip olasılık değerleri % 5'te istatistiki olarak anlamlıdır. Ayrıca ihracat ve ithalatın standart hata değerleri ekonomik büyüme oranından büyüktür. O halde ihracat büyümeye göre 12 kat, ithalat büyümeye göre 10 kat daha volatildir. Örnekleme ait mod ve medyan değerleri birbirlerine çok yakın değillerdir. Bu durum değişkenlerin oynaklık yapısından kaynaklanmaktadır.

Yatay kesitler arasındaki homojenlik ilişkisini görmek adına ilk olarak Delta testi değişkenlere uygulanmıştır (Pesaran ve Yamagata 2008, 52);

$$y_{it} = \alpha_i \tau_T + X_i \beta_i + \varepsilon_{1,i} \quad (1)$$

τ_T , $T \times 1$ vektörünü ifade etmektedir. β_i ise bilinmeyen eğim katsayısı $k \times 1$ vektördür, tüm $(y_i = y_{i1}, \dots, y_{iT})'$, $(x_i = x_{i1}, \dots, x_{iT})'$ ve $(\varepsilon_{1,i} = \varepsilon_{1,i1}, \dots, \varepsilon_{1,iT})'$ için. Sıfır hipotezi ve alternatifi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir;

$$H_0: \beta_i = \beta$$

$$H_1: \beta_i \neq \beta_j$$

Tablo 2. Homojenlik Testi

Delta Testi	Test istatistikleri	Olasılık (Prob.)Değeri
$\hat{\Delta}$	-1.394	0.918
$\hat{\Delta}_{adj}$	-1.532	0.937

Tablo 2'ye göre hem küçük örneklem ($\hat{\Delta}$) hem de büyük örneklemi temsil eden ($\hat{\Delta}_{adj}$) test istatistiklerine ait olasılık değerleri % 5'te istatistiki olarak anlamsızdır. O halde serilerin homejen olduğunu iddia eden sıfır hipotezi kabul edilmektedir.

Birim kök testine geçmeden yatay kesit birimleri arasında bağımlılık olup olmadığı CD_{LM} testi ile analiz edilmiştir (Pesaran 2004, 3);

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i x_{it} + \varepsilon_{2,it} \quad \text{tüm } i = 1, 2, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, \dots, T \text{ için} \quad (2)$$

i her bir yatay kesit birimini temsil etmektedir. t ise panelin zaman boyutunu göstermektedir. x_{it} zamanla değişen regresörlere ait gözlemlenen $k \times 1$ vektörüdür, α_i bireysel kesitlere ait sabit katsayıları, β_i aynı şekilde birimlere ait eğim katsayılarını ifade etmektedir. Alternatif ve sıfır hipotezi şu şekilde belirtilmektedir;

$$H_0: \rho_i = \rho_{ji} = \text{cor}(\varepsilon_{2,it}, \varepsilon_{2,jt}) = 0$$

$$H_1: \rho_{ij} = \rho_{ji} \neq 0$$

Tablo 3. Yatay-Kesit Bağımsızlığı Testi

	Test İst.	Prob.
CD_{LM1} (BP, 1980)	75.659	0.003*
CD_{LM2} (Pesaran 2004)	3.232	0.001*
CD_{LM} (Pesaran 2004 CD)	0.187	0.426

(*) % 5 güven aralığında istatistiki olarak anlamlılığı ifade etmektedir. Tablo 3'e göre Breusch-Pagan ve (CD_{LM2} Pesaran 2004 test istatistiklerine ait olasılık değerleri anlamlıdır. Dolayısıyla yatay kesit birimleri arasında bağımsızlık olduğunu iddia eden sıfır hipotezi reddedilmektedir.

Eş-bütünleşme testinde önce Pesaran vd. tarafından geliştirilen yatay kesit bağımsızlığını ve Çok Faktörlü Hata Yapısı'nı dikkate alan bir panel birim kök testi değişkenler için tek tek uygulanmıştır. İki ayrı test istatistiğinin hesaplandığı bu analizde CIPS; yatay kesit birimlerine uyarlanmış panel birim kök test istatistiğini, CIBS; ise Sargan-Bhargava yatay kesitlere uyarlanmış basit ortalamalar test istatistiğini ifade etmektedir. Temelde bu test ile amaçlanan makro ekonomik göstergeler (çıktı, işsizlik, faiz oranları, yatırım oranları vb. gibi) ile yapılan modellemelerde değişkenlere ait ortak faktörlerin hata terimleri arasındaki otokorelasyonun elimine edilmesidir.

Test istatistikleri ifade edilen şekilde hesaplanmaktadır (Pesaran vd. 2013, 96);

$$CIPS_{NT}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i^*(N, T) \quad (5)$$

$$CSB_{NT} = N^{-1} \sum_{i=1}^N CSB_i(N, T) \quad (6)$$

N yatay kesit birimlerini ve T zaman boyutunu temsil etmektedir. $t_i^*(N, T)$ örnekleme ait dağılımı vermektedir. Sıfır hipotezine göre tüm i 'ler $(1, 2, 3, \dots, N)$ için $H_0: \beta_i$ yatay kesit birimlerinde birim kök yoktur (Pesaran vd. 2013, 99). CSB test istatistikleri stokastik simülasyon tekniği ile hesaplanmaktadır. Bu nedenle, CIPS test istatistiklerine göre daha güvenilir ve üstün sonuçlar vermektedir.

Tablo 4. Birim Kök Testi Sonuçları

	Gecikme Sayısı	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model	
		İstatistikler	Kritik Değer (k=3) (%10)	İstatistikler	Kritik Değer (k=3) (%10)
<i>CIPSm</i>	0	-2.590*	-2.68	-2.656*	-3.05
<i>GRW</i>	1	-1.371*	-2.50	-1.365*	-2.83
	2	-0.476*	-2.20	-0.748*	-2.47
	3	-	-1.98	-	-2.27
	4	-	-	-	-
<i>CSBm</i>	0	0.040	0.307	0.029	0.109
<i>GRW</i>	1	0.097	0.232	0.062	0.087
	2	0.076	0.167	0.044	0.063
	3	0.112*	0.102	0.053*	0.038
	4	0.102*	0.049	0.036*	0.016
<i>CIPSm</i>	0	-3.536	-2.68	-3.418	-3.05
<i>EXP</i>	1	-2.030*	-2.50	-1.550*	-2.83
	2	-2.977	-2.20	-2.125*	-2.47
	3	-	-1.98	-	-2.27
	4	-	-	-	-
<i>CSBm</i>	0	0.034	0.307	0.023	0.109
<i>EXP</i>	1	0.053	0.232	0.035	0.087
	2	0.084	0.167	0.045	0.063
	3	0.105*	0.102	0.045*	0.038
	4	0.143*	0.049	0.076	0.016
<i>CIPSm</i>	0	-2.902	-2.68	-3.181	-3.05
<i>INP</i>	1	-1.035*	-2.50	-1.342*	-2.83
	2	0.078*	-2.20	-0.316*	-2.47
	3	-	-1.98	-	-2.27
	4	-	-	-	-
<i>CSBm</i>	0	0.085	0.307	0.033	0.109
<i>INP</i>	1	0.162	0.232	0.113*	0.087
	2	0.226*	0.167	0.105*	0.063
	3	0.313*	0.102	0.174*	0.038
	4	0.217*	0.049	0.105*	0.016
<i>CIPSm</i>	0	-4.084	-2.68	-4.104	-3.05
<i>NT</i>	1	-2.603	-2.50	-2.294*	-2.83
	2	-2.083*	-2.20	-1.432*	-2.47
	3	-	-1.98	-	-2.27
	4	-	-	-	-
<i>CSBm</i>	0	0.030	0.307	0.030	0.109
<i>NT</i>	1	0.037	0.232	0.034	0.087
	2	0.189*	0.167	0.080*	0.063
	3	0.149*	0.102	0.062*	0.038
	4	0.168*	0.049	0.090*	0.016

CIPS ve CSB test istatistiklerine ait tablo kritik değerleri Pesaran vd. (2013) çalışmasından elde edilmiştir. Sayfa 108 tablo B1 ve sayfa 110 tablo B2 sırasıyla sabitli ile sabitli ve trendli modele ait CIPS istatistiklerinin kritik değerlerini içermektedir. CSB istatistiklerine ait sabitli ve sabitli ile trendli modele ait değerlerse sırasıyla sayfa 112 tablo B3 ve sayfa 114 tablo

B4'te yer almaktadır. Tabloda yer alan (*) sembolü % 10 güven aralığında test istatistikleri tablo kritik değerlerinden büyük olan değerleri ifade etmektedir. O halde değişkenler düzeyde birim kök içerirken birinci farkları durağandır, $I(1)$ 'dir.

Delta testi ve CDIm testlerinde elde edilen sonuçlara göre homojenite ve yatay kesit bağımlılığını birlikte dikkate alan bir eş-bütünleşme testi uygulamak gerekmektedir. Durbin-Hausmann eş bütünleşme testi Westerlund tarafından 2008 yılında geliştirilmiş ve bahsedilen kriterlerin yanı sıra ortak faktörleri de dikkate almaktadır. Ortak faktörler aşağıda yazılan denklemler ile ifade edilmektedir (Westerlund 2008, 199);

$$z_{it} = \hat{\lambda}_i F_t + e_{it} \quad (7)$$

$$F_{jt} = \rho_j F_{jt-1} + u_{jt-1} \quad (8)$$

$$e_{it} = \phi_i e_{it-1} + v_{it} \quad (9)$$

F_t ortak faktörü ifade eder and F_{jt} ise k boyutunda ortak faktöre aittir. 8 numaralı denklemden tüm $j = (1, 2, \dots, k)$ 'ler ve $\rho_j < 1$ iken (10), F_t durağandır. DH eş-bütünleşme testine ait hata düzeltme süreci varsayımları aşağıdaki gibidir (Westerlund 2008, 200);

- Tüm yatay kesit birimleri için v_{it} 'nin ortalaması sıfırdır.

- Tüm yatay kesit birimleri için $E(v_{it} v_{kj}) = 0$; ($j \neq k, t$ ve j).

-var(v_{it}) = $w_i^2 < \infty$ ve var(w_{it}) > 0 positiftir.

-E(u_t) = 0 ve var(u_t) < ∞ 'dir.

- $Y_{it} \sim I(1)$.

- $X_{it} \sim I(0)$, $X_{it} \sim I(1)$, $i \neq j$.

DH testi için iki farklı test istatistiği hesaplanmaktadır. Bunlardan; DH_g yatay kesit birimleri heterojen iken ve DH_p yatay kesit birimleri homojen iken yorumlamada kullanılmaktadır. Sıfır hipotezi tüm yatay kesit birimleri arasında eş-bütünleşme olmadığını iddia etmektedir.

Tablo 5. Eş-bütünleşme Testi Sonuçları

<i>GRW ve IMP için DH Testi</i>	<i>Test İstatistiği</i>	<i>Prob.</i>
DH_g (grup)	62.030	0.000
DH_p (panel)	113.312	0.000*
<i>IMP ve EXP için DH Testi</i>	<i>Test İstatistiği</i>	<i>Prob.</i>
DH_g (grup)	650.456	0.000
DH_p (panel)	275.372	0.000*
<i>GRW ve EXP için DH Testi</i>	<i>Test İstatistiği</i>	<i>Prob.</i>
DH_g (grup)	188.651	0.000

$DH_p(\text{panel})$	149.767	0.000*
GRW ve DT için DH Testi	Test İstatistiği	Prob.
$DH_g(\text{grup})$	50.803	0.000
$DH_p(\text{panel})$	181.063	0.000*

Tablo 5' e göre (*) sembolü homojen yatay kesit birimleri arasında eş-bütünleşme olduğunu % 5 istatistiki anlamlılık düzeyinde kanıtlamaktadır. O halde net ticaret ve ekonomik büyüme arasında eş-bütünleşik bir ilişki mevcuttur. Ayrıca ithalat ve ihracat büyüme oranları ile ekonomik büyüme birlikte hareket etmektedir. İthalat ve ihracat büyüme oranları da eş-bütünleşiktir. Sıfır hipotezi reddedilmektedir.

Hatemi-J panel nedensellik testi, yapısal kırılmalar, pozitif ve negatif şoklar gibi istikrarsızlığa neden olan her bir durumun araştırmacılar tarafından hesaba katılmasına olanak tanımaktadır. Granger nedensellik yaklaşımı, bir değişkenin geçmiş değerlerinin bir değerinin öngörüsünü artırıp artırmadığına dayandığı ve asimetrik nedensellik etkilerini ihmal ettiği için eleştirilmektedir (Hatemi-J ve diğerleri, 2015: 3). Uygulamada, karar birimleri aynı tutuma sahip olsalar bile, pozitif şoklardan ziyade negatif şoklara çok farklı reaksiyonlar vermektedirler. Bu test araştırmacıların, özellikle zaman boyutunun (T), gözlem sayılarından (N) daha kısa olduğu durumda veya yatay kesitler arasındaki yayılma etkileri olsa dahi güvenilir sonuçlar vermekte, küreselleşen ekonomide gelişmekte olan ve gelişen piyasalar üzerine yapılan çalışmaların özgürlük derecelerini artırmasına yardımcı olmaktadır (Hatemi-J, 2011: 2-3).

Hatemi-J testi w_1 ve w_2 gibi iki değişken arasındaki karşılıklı ilişkiye odaklanmaktadır. Değişkenler arasındaki etkileşim aşağıda ki gibi ifade edilebilir (Hatemi-J ve diğerleri, 2015: 9):

$$w_{i1,t} = w_{i1,t} + e_{i1,t} = w_{i1,0} + \sum_{j=1}^t e_{i1,j} \quad (10)$$

$$w_{i2,t} = w_{i2,t} + e_{i2,t} = w_{i2,0} + \sum_{j=1}^t e_{i2,j} \quad (11)$$

N, yatay kesitlerin sayısını ifade etmektedir. Hata terimi (e) beyaz gürültüdür, ortalaması sıfırdır ve geçmiş değerleri ile arasında bir bağıntı yoktur. Tüm $i = 1, \dots, N$ için negative ve pozitif şoklar sırasıyla şu şekilde tanımlanmaktadır; $e_{i1,t}^+ := \max(e_{i1,t}, 0)$, $e_{i2,t}^+ := \max(e_{i2,t}, 0)$ ve $e_{i1,t}^- := \min(e_{i1,t}, 0)$, $e_{i2,t}^- := \min(e_{i2,t}, 0)$ (12)

12 numaralı denklemler şokların birikimli toplamlarını elde etmek için kullanılmaktadır. Hatemi-J ve diğerleri (2015), asimetrik panel nedensellik testi VAR-SUR (p) – Vektör Otoregresif Görünüşte İlişkili Olmayan Regresyon (SUR) modelini kullanmaktadır. (p), modelin gecikme sayısını ifade eder ve zaman serisinde ki trendi açıklar. Bunun seçimi, hata koşullarının bağımsız olabileceğini varsaydığı ve verilerin açıklanmasında ya da bir tepkinin doğru olarak tahmin edilmesinde yardımcı olması bakımından önemlidir. En uygun gecikme sırası, bilgi kriterleri ile belirlenmektedir (minimum değere sahip olanı seçilmiştir). Sıfır hipotezi " $H_0: w_{i2,t}^+$ nedeni değildir $w_{i1,t}^+$ " şeklindedir. Wald test istatistiği ile sınımlanmaktadır

ve Wald testi normallik varsayımına dayanır ve asimptotoik ki-kare (χ^2) dağılımı göstermektedir (Hatemi-J ve El-Khatib, 2016: 4036). Negatif bileşenler test edildiğinde “ $(w_{i1,t}^- w_{i2,t}^-)$ ” vektörü kullanılabilir.

Tablo 6. Her Bir Ülke için Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Ülkeler	Sıfır Hipotezi	MWALDistatistiği	Prob. Değeri.
Brunei	$GRW^- \neq NT^+$	0.753	0.386
	$GRW^- \neq NT^-$	0.026	0.871
	$GRW^+ \neq NT^+$	0.006	0.940
	$GRW^+ \neq NT^-$	7.562	0.006*
Endonezya	$GRW^- \neq NT^+$	0.895	0.344
	$GRW^- \neq NT^-$	13.041	0.000*
	$GRW^+ \neq NT^+$	0.691	0.701
	$GRW^+ \neq NT^-$	0.355	0.551
Malezya	$GRW^- \neq NT^+$	0.590	0.442
	$GRW^- \neq NT^-$	0.213	0.644
	$GRW^+ \neq NT^+$	0.041	0.406
	$GRW^+ \neq NT^-$	0.183	0.669
Filipinler	$GRW^- \neq NT^+$	0.017	0.897
	$GRW^- \neq NT^-$	2.614	0.106
	$GRW^+ \neq NT^+$	0.691	0.840
	$GRW^+ \neq NT^-$	0.053	0.818
Singapur	$GRW^- \neq NT^+$	0.001	0.981
	$GRW^- \neq NT^-$	1.494	0.222
	$GRW^+ \neq NT^+$	5.325	0.021*
	$GRW^+ \neq NT^-$	8.883	0.003*
Tayland	$GRW^- \neq NT^+$	2.169	0.141
	$GRW^- \neq NT^-$	0.324	0.569
	$GRW^+ \neq NT^+$	0.771	0.380
	$GRW^+ \neq NT^-$	2.460	0.117
Myanmar	$GRW^- \neq NT^+$	0.236	0.627
	$GRW^- \neq NT^-$	0.684	0.408
	$GRW^+ \neq NT^+$	0.000	0.999
	$GRW^+ \neq NT^-$	1.132	0.287
Kamboçya	$GRW^- \neq NT^+$	2.029	0.154
	$GRW^- \neq NT^-$	0.010	0.922
	$GRW^+ \neq NT^+$	5.856	0.016*
	$GRW^+ \neq NT^-$	11.145	0.001*
Laos	$GRW^- \neq NT^+$	0.036	0.850
	$GRW^- \neq NT^-$	0.416	0.519
	$GRW^+ \neq NT^+$	1.576	0.209
	$GRW^+ \neq NT^-$	0.005	0.944
Vietnam	$GRW^- \neq NT^+$	1.046	0.306
	$GRW^- \neq NT^-$	8.715	0.003*
	$GRW^+ \neq NT^+$	0.678	0.410
	$GRW^+ \neq NT^-$	0.005	0.946

Asimetrik panel nedensellik analizi Tablo 6'dan da görüldüğü gibi 4 farklı mod (şok durumu) için tekrar edilmiştir. $GRW^+ \Rightarrow NT^+$ ekonomik büyüme, net dış ticaretin (ihracatın) nedeni değildir hipotezini ifade etmektedir. Değişkenler üzerinde yer alan (+) işareti pozitif kümülatif şokları, (-) işareti ise negatif kümülatif şokları temsil etmektedir. (*) sembolü % 5'te istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 6'ya göre; ekonomik büyümede meydana gelecek olan pozitif şokların net dış ticaret üzerinde negatif etkilere sebep olduğunu iddia eden sıfır hipotezi Brunei, Singapur ve Kamboçya için kabul edilirken diğer ASEAN serbest ticaret anlaşması üyeler için red edilmektedir. Negatif ekonomik büyümenin yine negative net dış ticaretin nedeni olduğunu iddia eden sıfır hipotezi ise Endonezya ve Vietnam dışında tüm ülkelerde geçersizdir. Singapur ve Kamboçya'da ekonomik büyümeye gelecek olan pozitif kümülatif bir şok net dış ticarete de pozitif bir şoka neden olmaktadır. Laos, Myanmar, Filipinler, Tayland ve Malezya'ya ait olasılık değerleri anlamsız olduğu için bir yorum yapılamamaktadır.

Tablo 7. Tüm Panel için Nedensellik Testi Sonuçları

Sıfır Hipotezi	Panel Fisher İst.	Olasılık D.
$GRW^- \Rightarrow NT^+$	17.209	0.639
$GRW^- \Rightarrow NT^-$	40.761	0.004*
$GRW^+ \Rightarrow NT^+$	25.889	0.170
$GRW^+ \Rightarrow NT^-$	45.515	0.001*

(*) sembolü % 5'te anlamlılığı ifade etmektedir. Tablo 7'de raporlanan ve tüm panel veri seti için elde edilen Fisher test istatistiklerine ait olasılık değerleri Tablo 6'yı doğrulayan sonuçlar vermektedir. Tüm ülkeler için ekonomik büyümeden net dış ticarete doğru bir nedensellik mevcuttur. Ancak karşılaştıkları pozitif ve negatif şokların birbirleri üzerine etkileri farklılaşmaktadır.

4. SONUÇ

1990-2017 yılları arasında seçili ülke grubu için ticaret akımları oynaklığının bileşenleri panel veri analizi ile incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen ampirik bulgular ticaret akımlarının değişken olduğunu, ihracat ve ithalatın hem kendi içlerinde hem de ayrı ayrı ekonomik büyüme oranı ile eş-bütünleşik oldukları ve dolayısıyla birlikte hareket ettikleri görülmüştür. Ticaret akımlarının volatil olmasının başlıca sebeplerinden biri olarak görülen bu durum Engel ve Wang (2008) çalışmalarından elde ettikleri bulgular ile uyusmaktadır yani ihracat ve ithalat arasındaki ilişki döngüsel (procyclical) diyebiliriz. Ticaret akımlarının oynaklığının milli gelir ile yakından ilgili olduğu bir kez daha bu çalışma ile ispatlanmıştır.

Ekonomik büyümeden net ticarete doğru bir nedensellik olduğu tüm panel veri seti için söylenebilirken ülkeler özelinde Laos, Myanmar, Filipinler, Tayland ve Malezya'da ticaret akımları oynaklığının nedeninin ekonomik büyümeden kaynaklandığı iddia edilememektedir. Ancak net ticaret ve ekonomik büyüme arasında eş-bütünleşik bir ilişki vardır. ASEAN serbest ticaret anlaşması sadece bölgedeki üretim faaliyetlerini kolaylaştırmamış aynı zamanda ticari ve ekonomik bütünleşmeyi de sağlamıştır. Uzaklık gibi coğrafi etkenler ve yoğun ticaret akımları ile birlikte bir çok ekonomik etken bütünleşmeyi hızlandırmıştır.

Bu durum toplam talep bileşeninin en oynak ithalat ve ihracat bileşenleri üzerinde de bu bağlamda etkili olmuştur yani elde edilen sonuçlar bütünleşme hızı ile de doğru orantılıdır. Her ne kadar ticaret akımlarının bir serbest ticaret anlaşması ya da ekonomik bir birliğe üye olan ülkeler için daha dengeli hale geldiği literatürde iddia edilse de seçili ülke grubu için bu iddia kabul edilememektedir. İleri de bu alanda yapılabilecek çalışmalar için bu durumun dikkate alınması bir katkı olacaktır. Ayrıca ASEAN'ın şu anda gözlemci konumunda olan ve henüz ticaret engelleri ve tarifelerini kaldırmamış olan pek çok üyesi mevcuttur. Bu ülkelerinde serbest ticaret anlaşmasını imzalaması ile dengelerin nasıl değişeceği de başka bir çalışmaya konu edilebilir.

KAYNAKÇA

- ABBOTT, F. M. (2000). "NAFTA and the legalization of world politics: A case study". *International Organization*, 54 (3): 519-547.
- BAUM, C. F. ve ÇAĞLAYAN, M. (2008). "The volatility of international trade flows and exchange rate uncertainty", *European Economic Review*, 36(6): 1311-1321.
- BARKOULAS, J., BAUM, C. F. ve ÇAĞLAYAN, M. (2002). "Exchange rate effects on the volume and variability of trade flows", *Journal of International Money and Finance*, 21: 481-496.
- BEAUDRY, P. ve PORTIER, F. (2005). "When can changes in expectations cause business cycle fluctuations in Neo-classical settings?", *NBER Working Papers*, No. 10776.
- BENNETT, F., LEDERMAN, D., PIENKNAGURA, S. ve ROJAS, D. (2016). "The volatility of international trade flows in the 21st century. Whose fault is it anyway?", *World Bank Group, Policy Research Working Paper*, No. 7781.
- BREUSCH, T. S. ve PAGAN, A. R. (1980). "The lagrange multiplier test and its application to model specifications in econometrics", *Review of Economic Studies*. 47: 239-253.
- DI GIOVANNI, J. ve LEVCHENKO, A. (2009). "Trade openness and volatility", *The Review of Economics and Statistics*, 91(3): 558-585.
- ENGEL, C. ve WANG, J. (2008). "International trade in durable goods: Understanding volatility, cyclicalities and elasticities", *NBER Working Papers*, No. 13814.
- GÜLOĞLU, B. ve İVRENDİ, M. (2010). "Output fluctuations: transitory or permanent? The case of Latin America", *Applied Economics Letters*, 17: 381-386.
- HATEMI, J. A. (2011). "Asymmetric panel causality tests with an application to the impact of fiscal policy on economic performance in Scandinavia", *Munich Personal RePEc Archive*, https://mpa.ub.uni-muenchen.de/55527/1/MPRA_paper_55527.pdf, 10.11.2018.
- HATEMI-J, A., AJMI, N., GHASSEN, A., EL MONTANESSER, LOTS, R. İ. ve GUPTA, R. (2015). "Research output and economic growth in G7 Countries: new evidence from asymmetric panel causality testing", *Applied Economics*, November, 1-8.
- HATEMI-J, A. ve EL-KHATIB, Y. (2016). "An extension of the asymmetric causality tests for dealing with deterministic trend components", *Applied Economics*, 48(42): 4033-4041.

- MANSFILED, E. D. ve REINHARDT, E. (2008). International institutions and the volatility of international trade, *International Organization*, 62(4): 621-652.
- SOLEYMANI, A., CHUA, S. Y. ve HAMAT, A. F. C. (2015). "Exchange rate volatility and ASEAN-4's trade flows: is there a third country effect?", *International Economics and Economic Policy*, 14(1): 91-117.
- PRAJAKSCHITT, P. (2015). Exchange rate volatility and trade: The case of trade among China and ASEAN-6, Lund University, School of Economics and Management, published Master Essay, August, <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=7793864&fileOid=7793877>, 13.11.2018.
- PESARAN H. M. (2004). "General diagnostic tests for cross section dependence in panels", Working Paper No:0435, University of Cambridge.
- PESARAN, H. M. (2006). "Estimation and inference in large heterogeneous panels with a multifactor error structure", *Econometrica*, 74(4): 967-1012.
- PESARAN, H. M. (2007). "A Simple panel unit root test in the presence of cross section dependence." *Journal of Applied Econometrics*, 22(2): 265-312.
- PESARAN, H. M. (2013). "Large panel data models with cross-sectional dependence: A survey. A Course on Panel Data Models", University of Cambridge, 1-67.
- PESARAN, H. M. ve YAMAGATA, T. (2008). "Testing slope homogeneity in large panels", *Journal of Econometrics*, 142: 50-93.
- PINO, G., TAŞ, D. ve SHARMA, S. C. (2016). "An investigation of the effects of exchange rate volatility on exports in East Asia", *Applied Economics*, 48(26): 2397-2411, DOI: 10.1080/00036846.2015.1122730.
- ROSE, A. K. (2000). "One money, one market: The effect of common currencies on trade", *Economic Policy*, 15: 9-45.
- RAHUTAMI, A. I. (2013). Real exchange rate volatility and international trade: ASEAN experience towards ASEAN economic community. NICE & Discon Research Seminars, https://www.ru.nl/publish/pages/718686/exchange_rate_and_trade_nsm_conference.pdf, 13.11.2018.
- WESTERLUND, J. (2008). "Panel Co-integration Tests of The Fisher Effect." *Journal of Applied Econometrics*, 23:193-233.
- ZIMMERMAN, C. (1999). "International business cycles and exchange rates", *Review of International Economics*, 7(4): 682-98.